

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY EU Z OBLASTI EKONOMICKÉ, POLITICKÉ A SOCIÁLNÍ

**SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ Z VĚDECKÉ KONFERENCE
UDRŽITELNÝ ROZVOJ - EVROPA V REFORMNÍM ČASE**

České Budějovice, 30. – 31. března 2017

Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.
České Budějovice

2017

CURRENT ECONOMIC, POLITICAL AND SOCIAL ISSUES IN EU

CONFERENCE PROCEEDINGS SUSTAINABLE
DEVELOPMENT - EUROPE IN TIME OF REFORMS

Ceske Budejovice, 30th - 31st March 2017

College of European and Regional Studies,
Ceske Budejovice

2017

Vydavatel / Publisher:

Vysoká škola evropských a regionálních studií / College of European and Regional Studies, Czech Republic

Elektronické vydání / Digital edition**Editoři / Edited by:**

RNDr. Růžena Ferebauerová
Mgr. Richar Říha

Recenzent sborníku / Reviewed by:

PhDr. Jozef Vlčej, PhD.

(Stredoeurópska vysoká škola v Skalici University of Central Europe in Skalica, Slovakia)

doc. Ing. Ladislav Skořepa, Ph.D.

(Faculty of Agriculture, University of South Bohemia, Czech Republic)

Jednotlivé příspěvky byly recenzovány externími recenzenty. / Individual papers were reviewed by external reviewers.

Vzor citace / Citation example:

AUTOR, A. Název článku. In FEREBAUEROVÁ, R., ŘÍHA, R. (eds.). *Aktuální problémy EU z oblasti ekonomické, politické a sociální. Sborník příspěvků*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2017, s. 15-25. ISBN 978-80-7556-021-6.

AUTHOR, A. Title of paper. In FEREBAUEROVÁ, R., ŘÍHA, R. (eds.). *Current Economic, Political and Social Issues in EU. Conference proceeding*. Ceske Budějovice: College of European and Regional Studies Czech Republic, 2017. pp. 15 – 25. ISBN 978-80-7556-021-6.

Publikace neprošla jazykovou úpravou. / Publication is not a subject of language check. Za správnost obsahu a originalitu výzkumu zodpovídají autoři. / Authors are fully responsible for the content and originality of the articles.

© 2017 Vysoká škola evropských a regionálních studií

ISBN 978-80-7556-021-6

PROGRAMOVÝ A VĚDECKÝ VÝBOR KONFERENCE / PROGRAMME AND SCIENTIFIC COMMITTEE

ČLENOVÉ VĚDECKÉHO VÝBORU (SCIENTIFIC COMMITTEE):

Ing. Jiří **Alina**, Ph.D.

Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Faculty of Economics, University of South Bohemia
Czech Republic

doc. JUDr. PhDr. Jiří **Bílý**, CSc.

Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích
College of European and Regional Studies
Czech Republic

Ing. Monika **Blišťanová**, PhD.

Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach
University of Security Management in Kosice
Slovakia

doc. Ing. Eva **Cudlínová**, CSc.

Ekonomická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Faculty of Economics, University of South Bohemia
Czech Republic

doc. PhDr. Peter **Čajka**, Ph.D.

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Faculty of Political Science and International Relations
University of Matej Bel, Banská Bystrica
Slovakia

Ing. Jiří **Dušek**, Ph.D. (předseda/chairman)

Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích
College of European and Regional Studies
Czech Republic

doc. JUDr. Miroslav **Felcan**, PhD., LL.M.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Academy of the Police Force in Bratislava
Slovakia

plk. PhDr. JUDr. Jana **Firstová**, Ph.D.

Vyšší policejní škola a Střední policejní škola MV ČR v Praze
Higher Police School and Central Police School of the Ministry of Interior of the Czech Republic in Prague
Czech Republic

prof. PhDr. Miroslav **Foret**, CSc.

Vysoká škola Karla Engliša Brno
Headquarters of Karel Engliš College in Brno
Czech Republic

PhDr. Jan **Gregor**, Ph.D.
Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích
The Institute of Technology and Business in České Budějovice
Czech Republic

Mgr. Zdeněk **Hon**, Ph.D.
Fakulta biomedicínského inženýrství, ČVUT v Praze
Faculty of Biomedical Engineering, Czech Technical University in Prague
Czech Republic

doc. Ing. Aleš **Hes**, CSc.
Vysoká škola finanční a správní v Praze
University of Finance and Administration in Prague
Czech Republic

doc. Ing. Marie **Hesková**, CSc.
Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích
College of European and Regional Studies
Czech Republic

pplk. JUDr. Josef **Hrudka**, Ph.D.
Policejní akademie České republiky v Praze
The Police Academy of the Czech Republic in Prague
Czech Republic

plk. Mgr. Štěpán **Kavan**, Ph.D.
Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje
Fire Rescue Service of South Bohemia
Czech Republic

Ing. Lucia **Kováčová**, PhD.
Vysoká škola bezpečnostného manažerstva v Košiciach
University of Security Management in Kosice
Slovakia

PhDr. PaedDr. Slávka **Krásna**, PhD.
Dubnický technologický inštitút v Dubnici nad Váhom
DTI University in Dubnica nad Váhom
Slovakia

doc. Ing. Radoslav **Kožiak**, PhD.
Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Faculty of Economics, University of Matej Bel, Banská Bystrica
Slovakia

prof. Ing. Vanda **Lieskovská**, PhD.
Podnikovohospodárska fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave so sídlom v Košiciach
Faculty of Business Economics with seat in Košice
Slovakia

mjr. Ing. Milan **Marcinek**, PhD.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Academy of the Police Force in Bratislava,
Slovakia

Ing. Libuše **Měrtlová**, Ph.D.
Vysoká škola polytechnická Jihlava
College of Polytechnics Jihlava
Czech Republic

doc. Ing. Aleksandr Efim **Olaru**, Ph.D.
Moldavská státní technická univerzita v Kišiněvě
Technical University of Moldova, Chisinau
Republic of Moldova

pplk. doc. PhDr. Magdaléna **Ondicová**, PhD.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Academy of the Police Force in Bratislava
Slovakia

doc. PhDr. et Mgr. Peter **Ondria**, PhD.
Vysoká škola Danubius
Danubius University
Slovakia

Ing. Alena **Oulehlová**, Ph.D.
Fakulta vojenského leadershipu, Univerzita obrany
Faculty of Military Leadership University of Defence
Czech Republic

doc. Ing. Viera **Papcunová**, PhD.
Ústav ekonomiky a manažmentu, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Institute of Economics and Management, Faculty of Natural Sciences, University in Nitra
Slovakia

doc. PhDr. René **Pawera**, Ph.D.
Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích
College of European and Regional Studies
Czech Republic

doc. Ing. Oldřich **Pekárek**, CSc.
Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích
College of European and Regional Studies
Czech Republic

prof. Andrij Borisovič **Počtovjuk**, CSc.
Kremenčugska státní univerzita M. Ostrohradského
Kremenchuk Mykhaylo Ostrohradskyi National University
Ukraine

prof. PhDr. Jan **Rataj**, CSc.
Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích
College of European and Regional Studies
Czech Republic

PhDr. Vít **Rouč**, Ph.D.
Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha
College of international an Public Relation Prague
Czech Republic

doc. Ing. Marek **Smetana**, Ph.D.
Fakulta bezpečnostního inženýrství, VŠB - TU Ostrava
Faculty of Safety Engineering VŠB – Technical University of Ostrava
Czech Republic

doc. PhDr. Vladimír **Srb**, Ph.D.
Vysoká škola politických a společenských věd, Kutná Hora
Academia Rerum Civilium
Czech Republic

doc. JUDr. Roman **Svatoš**, Ph.D.
Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích
College of European and Regional Studies
Czech Republic

prof. PhDr. Miroslava **Szarková**, CSc.
Fakulta podnikového manažmentu, Ekonomická univerzita v Bratislave
Faculty of Business Management, University of Economics in Bratislava
Slovakia

doc. PhDr. Lukáš **Valeš**, Ph.D.
Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích
College of European and Regional Studies
Czech Republic

pplk. PhDr. Barbora **Vegrichtová**, Ph.D., MBA
Policejní akademie České republiky v Praze
The Police Academy of the Czech Republic in Prague
Czech Republic

PhDr. Jozef **Vlčej**, PhD.
Stredoeurópska vysoká škola v Skalici
University of Central Europe in Skalica
Slovakia

doc. JUDr. David **Zámek**, Ph.D.
Institut pro veřejnou správu Praha
Institute for Public Administration Prague
Czech Republic

hon. prof. Dr. Vasyl **Zaplatinskyi**, CSc., PhD.
National University of Physical Education and Sport of Ukraine
Academy of Safety and Bases of Health
Ukraine

prof. Ing. Elena **Žárska**, CSc.
Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave
Faculty of National Economy, University of Economics in Bratislava
Slovakia

ANOTACE

Sborník tematicky navazuje na řadu konferenčních sborníků z mezinárodní vědecké konference Udržitelný rozvoj. Je přímým pokračovatelem sborníku z konference Udržitelný rozvoj VII – 30 let od Jednotného evropského aktu aneb Evropa čtyř svobod nazvaného Vybrané ekonomické problémy regionu střední a východní Evropy.

Sborník obsahuje 10 příspěvků autorů z České republiky, Polska a Ukrajiny. Příspěvky jsou psány česky a anglicky. V jednotlivých příspěvcích jsou analyzovány aktuální ekonomické, politologické a společenské problémy, v jednom případě příspěvek reflektuje rovněž záležitost historického charakteru s přesahem do současnosti. Všechny příspěvky se zabývají tématem společenské odpovědnosti, jež je spojujícím faktorem udržitelného rozvoje na regionální, ale i celostátní úrovni.

Průmyslový rozvoj, vysoce aktuální politická témata, ale i společenská situace jsou problémy, jež autoři článků shromážděných v tomto sborníku považují za zásadní pro trvale udržitelný rozvoj svých regionů. Sborník bude jistě vítanou publikací pro všechny zájemce o výše uvedené obory, odborníky či laiky. Může jim totiž poskytnout jak základní informace o těchto oblastech, tak i podrobné a pokročilé analýzy.

Klíčová slova: ekonomika, politika, společnost, odpovědnost

SYNOPSIS

The proceedings follows up the series of conference proceedings from the international scholarly conferences Sustainable Development. It is a direct successor of conference proceedings Sustainable Development VII – 30 Years after the Single European Act – Europe of Four Freedoms called Selected Economic Issues of Central and Eastern Europe.

There are 10 papers of authors coming from the Czech Republic, Poland and Ukraine in the proceedings. The papers in the proceedings are written in the English or Czech languages. In the papers current economic, political as well as social issues are analyzed, in one paper a historical event is reflected, overlapping with present ones. All papers deal with the topic of social responsibility which is a linking aspect of sustainable development at the regional level, but also nationwide.

Industrial development, highly topical political issues, but also social situation are the issues that the authors of papers involved in these proceedings consider to be crucial for sustainable development of their regions. The proceedings will certainly be a convenient publication for those interested in the fields mentioned above, professionals as well as non-professionals. It can provide them with the basic information on these fields as well as detailed and advanced analyses.

Key words: economics, politics, society, responsibility

OBSAH

ÚVOD	11
1 ANALYSIS OF GSP+ AS AN INSTRUMENT FOR UPHOLDING HUMAN RIGHTS AND INCITING ECONOMIC DEVELOPMENT (Michal Bokša, Monika Bokšová)...	12
2 THE UKRAINIAN CRISIS: CHALLENGES FOR THE EUROPEAN UNION (Martin Horemuž).....	19
3 COMPETITIVENESS ASSESSMENT OF CARRIAGE-BUILDING COMPLEX IN UKRAINE ON THE WAY TO EU (Andrey Pochtovyuk, Kateryna Pryakhina).....	29
4 THE FUTURE OF THE CZECH REPUBLIC IN THE EUROPEAN UNION (Jolanta Puacz-Olszewska)	36
5 THE ASSESSMENT AND DECISIONS OF THE POLISH AUTHORITIES TO THE CANDIDATE FOR THE PRESIDENT OF THE EUROPEAN UNION (Anna Zagórska)	43
6 ZHODNOCENÍ EFEKTIVNOSTI INVESTIČNÍCH DOTAČNÍCH TITULŮ (Radka Vaníčková)	50
7 SOUDOBÉ PODOBY NEONACISMU V ČESKÉ REPUBLICE: NEONACISTÉ V PODZEMÍ A BEZ VŮDCE (Miloš Dlouhý)	60
8 SPOLUPRÁCE DĚLNICKÉ STRANY SOCIÁLNÍ SPRÁVEDLNOSTI A NÁRODNĚ DEMOKRATICKÉ STRANY NĚMECKA (Antonín Háka)	69
9 SAMETOVÁ REVOLUCE SE ZPOŽDĚNÍM. SONDA DO INFORMAČNÍ REALITY NEJEN LISTOPADOVÝCH DNŮ 1989 POHLEDEM REGIONÁLNÍHO TISKU A KRONIKÁŘŮ (Martin Šikula).....	78
10 POTRAVINY PRO CELIAKY A JEJICH HODNOTA PRO UDRŽENÍ A ROZVOJ KVALITY ŽIVOTA (Daniela Šálková, Marta Regnerová).....	88

ÚVOD

„Atmosféra v Evropské unii je ve srovnání s loňským rokem úplně jiná, ustoupilo riziko antievropského populismu i obavy z nakažlivosti brexitu.“

Martin Povejšil, český velvyslanec při EU

Evropská unie prochází v současné době zřejmě svojí největší krizí. Čelní představitelé EU hledají řešení budoucnosti Evropské unie. Dle průzkumu Eurobarometru z roku 2017 je ale „optimismus občanů vůči EU“ na vzestupu.

Nadějně budoucnost EU vnímá 56 procent dotazovaných, což je o šest procent více než na podzim loňského roku. Pozitivní meziroční posun byl zaznamenán především ve Francii (ze 41 na 55 procent), v Dánsku (z 57 na 70 procent) a v Portugalsku (z 54 na 64 procent).

Z pohledu EU se tak jedná o nejpozitivnější výsledek od roku 2010. Navíc více než dvě třetiny respondentů uvedly, že se cítí být občany EU – v tomto směru byl dosažen historicky nejlepší výsledek.

Podle tohoto průzkumu vnímají Evropané jako nejpalčivější problém terorismus a přistěhovalectví. Na následujících pozicích se nachází hospodářská situace, stav veřejných financí a nezaměstnanost.

Podle průzkumu uvedli čeští respondenti mezi nejzávažnějšími problémy v České republice rostoucí ceny a životní náklady (29 procent respondentů), migraci (23 procent) a vládní dluh (21 procent).

Potvrzením tohoto průzkumu ohledně budoucnosti EU jsou i výsledky voleb z poslední doby, v nichž lidé většinou podpořili proevropskou politiku. Můžeme zmínit rakouské prezidentské volby, nizozemské volby a také francouzské volby.

Evropskými tématy se zabývají i autoři článků zařazených v tomto sborníku.

Konferenci i sborník podpořili naši partneři, a to: Konrad-Adenauer-Stiftung v Praze, Jihočeský kraj, Statutární město České Budějovice, Evropský region Dunaj-Vltava, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Europe Direct České Budějovice, Eurocentrum České Budějovice a Oberbank, a proto jim patří velké poděkování.

1 ANALYSIS OF GSP+ AS AN INSTRUMENT FOR UPHOLDING HUMAN RIGHTS AND INCITING ECONOMIC DEVELOPMENT

Analýza GSP+ jako nástroje pro dodržování lidských práv a pro podporu ekonomického růstu

Michal Bokša, Monika Bokšová

Annotation

The aim of this article is to implement a process tracing method in order to answer a question of what is the impact of European Union's General scheme of preferences plus (GSP+) on its beneficiary countries in regard to local human rights record and economic development. Although this article argues that the positive impact on local conditions would be greater in case that the economic appeal of GSP+ would increase, it also states that this instrument has already managed to play a positive role in improving local human rights, labour rights, environmental protection and good governance conditions as presented by 27 core international conventions GSP+ strives to promote.

Key words

general scheme of preferences, human rights, trade

Anotace

Cílem této stati je odpovědět na otázku jaký dopad má Všeobecný systém preferencí plus (GSP+) Evropské unie na lidskoprávní situaci a ekonomický rozvoj zranitelných, rozvojových států, a to prostřednictvím metody „process tracing“. Z analýzy vyplývá, že dopady GSP+ na lidskoprávní oblast by byly výraznější v případě, že by se Evropské unii podařilo posílit ekonomické přínosy, které z účasti v GSP+ plynou. Zároveň však stat' potvrzuje, že již za současných podmínek sehrává GSP+ ve sledovaných oblastech prokazatelně pozitivní roli, a to prostřednictvím prosazování mezinárodních úmluv zabývajících se ochranou lidských a pracovních práv, řádnou správou věcí veřejných a ochranou životního prostředí.

Klíčová slova

všeobecný systém preferencí, lidská práva, obchod

Introduction

Even though the protection of human rights (HRs) has become a crucial topic at many international conferences during the last fifty years, the current human rights legal system is far from perfect. The legal system on international human rights is highly institutionalised, however, it paradoxically fails to achieve its main goal, which is the protection of human rights. The problem is that the dense set of agreements upon which the current system relies ultimately provides countries with a choice about which concrete treaties, protocols or declarations to comply with when governing human rights issues (Hafner-Burton, 2004, p. 2). Consequently, in most of the human rights violation cases, the countries involved invoke other international treaties and, thus, legally 'escape' from their human rights commitments. HRs issues have arisen many times within the World Trade Organisation (WTO), but because of their political and economic sensitivity, no common conclusion has ever been made. It is important to stress that combining human rights and trade is very risky as the consequences of this 'marriage', both on political and economic issues, of the countries involved are far from

certain. In other words, the countries or the international organizations that have decided to place conditionality on human rights within international trade are obviously determined to pursue HRs.

General Scheme of Preferences (GSP) shall be perceived as a result of the European Union's trade and development policy since it is a unilateral trade preference offered by the European Union (EU) to a developing country. The main aim of this arrangement is to anchor developing countries within international trade. The Regulation (EU) No 978/2012 of the European Parliament and of the Council which currently governs the GSP further states: *'By providing preferential access to the Union market, the scheme should assist developing countries in their efforts to reduce poverty and promote good governance and sustainable development by helping them to generate additional revenue through international trade, which can then be reinvested for the benefit of their own development and, in addition, to diversify their economies. The scheme's tariff preferences should focus on helping developing countries having greater development, trade and financial needs'* (European Commission, 2012, p. 2).

There are three main arrangements of this scheme: (1) standard GSP (= partial or entire removal of tariffs on two thirds of all product categories); (2) GSP+ (= full removal of tariffs on the same product categories as those covered by the standard GSP granted to a country as long as core international conventions to human rights, labour rights, environment and good governance are implemented); (3) 'Everything but Arms' arrangement (= full tariff removal to all products from least developed countries granted except for arms and ammunitions) (European Commission, 2016 a).

This paper focuses on GSP+ arrangement which is according to the Regulation No 978/2012 *'... special incentive arrangement for sustainable development and good governance ... which ...should be granted to those developing countries which, due to a lack of diversification and insufficient integration within the international trading system, are vulnerable, in order to help them assume the special burdens and responsibilities resulting from the ratification of core international conventions on human and labour rights, environmental protection and good governance as well as from the effective implementation thereof,'* (European Commission, 2012, p. 2). The fact that the EU offers preferential access to its market based on fulfilment of some criteria demonstrates use of political conditionality in practice. Smith defines *political conditionality* as a linkage, by a state or international organization, of perceived benefits to another state (aid, trade concessions, cooperation agreements, political contacts or international organisation membership), to the fulfilment of conditions relating to the protection of HRs and the advancement of democratic principles (1998, p. 256).¹

As a result, the main aim of this paper is to analyse the GSP+ effects on a beneficiary countries in two regards. Firstly, it investigates its ramifications on local HRs. Secondly, this article explores GSP+ effects on local economy and trade. Consequently, this paper seeks to answer the question: What is the impact of GSP+ on human rights record and economic development of the developing countries involved²? The tool of this analysis is process tracing as it focuses on the key steps in the process of incorporating and implementing HRs by the GSP+ beneficiary countries, on one hand, and their economic development, on the

¹ Further studies addressing conditionality include Schimmelfennig (2012); Trauner (2009); Cremona (2004); Schimmelfennig, Sedelmeier (2004).

² Up to and including February 2017 there are eight countries involved in GSP+ arrangement: Armenia, Bolivia, Cape Verde, Kyrgyzstan, Mongolia, Pakistan, Paraguay and the Phillipines.

other, over four year period 2012-2015³ given the data accessibility. The below data was obtained from the respective reports, statements and information provided by the European Commission (EC) and the Council on their official websites, as well as via press conferences organised by the EU institutions and think tanks, which monitored the implementation of the relevant measures taken by respective countries.

1. HRs Record in Beneficiary Countries

In regard to the HRs record EU via GSP+ seeks not only to provide the developing countries with incentive to ratify 27 core international conventions⁴ on human and labour rights, environmental protection and good governance, but it also oversees effective implementation thereof by requiring regular and continuous monitoring of the GSP+ beneficiaries' obligations. In return for effective compliance with aforementioned conventions the developing countries are granted preferential access to the European market which serves as an economic incentive. It should be said that given the limited social development and economic vulnerability of the beneficiary countries it is highly unlikely that they would take any measures alone in order to improve human and labour rights as well as to protect environment and to enforce good governance in their countries without this specific incentive provided by the EU. Simply, there would not be enough political will to take any action. The EU is fully aware of this and, therefore, plays the role of a normative actor and as such seeks to influence norms and standard setting in the respective countries by providing them with this special arrangement.

As already stated above the beneficiary countries are expected to ratify and uphold 27 core international conventions covering, firstly, United Nations (UN) HRs Conventions, secondly, International Labour Organisation (ILO) Labour Rights Conventions, thirdly, UN Conventions on Environment Protection and Climate Change and, lastly, UN Conventions on Good Governance. Moreover, the beneficiary countries commit themselves not only to ratify thereof but also report on progress and development in these fields. Armenia, Cape Verde and Mongolia have ratified all GSP+ relevant conventions, without reservations, and have maintained their ratification. Cape Verde may be perceived as an example of good practice because this country has, according to the EC report, managed to ensure the enforcement of all the main HRs conventions in a positive and effective way. Mongolia has also been assessed positively since it has made overall progress within HRs framework and its government is determined to continue doing so. Moreover, Mongolia has introduced wide range of legally-binding legislation addressing climate change (EC, 2016).

Unfortunately, there have also been several difficulties and shortcomings EU has faced when trying to make sure that beneficiary countries upheld all ratified conventions in their full scope. For instance, Bolivia has ratified and upheld all relevant conventions. The only exception was represented by its re-accession procedure to the Single Convention on Narcotic Drugs (UN Good Governance Convention) in January 2013, where Bolivia asked for a reservation on chewing of coca leaf. This is a common practice in Bolivia and as such it is permitted by virtue of reservation (EC, 2016c, p. 52). Paraguay has ratified and maintained ratification of all GSP+ relevant conventions too, nevertheless, according to the EC report its discipline in terms of reporting and providing further information has been largely insufficient. As far as the Philippines is concerned, even though it has ratified and maintained ratification of all UN HRs Conventions, it has lagged behind in their effective implementation

³ During this period Kyrgyzstan was not part GSP+ arrangement yet and, therefore, is not part of this analysis.

⁴ See Annex VIII of the Regulation (EU) No 978/2012 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 applying scheme of generalised tariff preferences.

and more need to be done in this respect. Besides, the Philippines initially had issued some reservations regarding the genocide conventions, however, its authorities decided to nullified these in 2009 (EC, 2016c, p. 269). The most interesting case seems to be Pakistan. Pakistan has ratified and maintained ratification of all GSP+ relevant conventions. According to the Democracy Reporting International the requirement of having ratified 27 core international conventions played a significant role in the Pakistani case even before it was granted the GSP+ status. Pakistan had ratified both International Convention on Civil and Political Rights (ICCPR) and the Convention Against Torture (CAT) in advance. At the same time, the Pakistani government, however, had stipulated some reservations. *When the European Union subsequently indicated that the maintenance of the reservations would render Pakistan ineligible for GSP+ status, the government chose to withdraw seven out of its nine previous reservations from ICCPR and six out of nine reservations out of CAT* (Democracy Reporting International, 2016, p. 13). This may serve as the evidence that positive conditionality provided by the EU worked properly and Pakistan took some measures in order to continue with the HRs progress.

Despite the, otherwise geographically random, selection of eight countries currently involved in GSP+ it is worth mentioning that several of these countries in fact often share common shortcomings and face similar problems such as corruption (mainly Armenia, Bolivia, Mongolia and Paraguay). There have been some partial attempts to tackle this issue, for instance, the Armenian authorities introduced Anti-Corruption Strategy and Action Plan. Similarly, the Office of the President in Mongolia submitted National Anti-corruption Programme to the Parliament for further discussion. However, for most of the GSP+ countries corruption remains a matter of concern. Secondly, one of the biggest challenges among the GSP+ countries has been a failing effort to eradicate child labour (mainly in Bolivia, Pakistan, Paraguay and the Philippines). Especially Bolivia has been strongly encouraged to deal with this outstanding problem more seriously. According to the report the dissatisfactory situation in Bolivia requires both legislation and effective enforcement. On the other hand, some countries have already taken partial measures. For instance, the Paraguayan authorities tried to come up with some programmes to eliminate child labour such as Abrazo or Painac (EC, 2016c). Nevertheless, despite these initiatives child labour remains an issue among the beneficiary countries.

Besides, the shared difficulties the countries face, there are also more specific concerns. For instance, in the Philippines the challenges to the fundamental labour rights continue to arise. According to EC report: *'... the Department of Labour and Employment (DOLE) has taken the GSP+ as an additional tool to help support some of its policies to strengthen labour rights. Notably, following labour rights issues in the tuna industry in General Santos, DOLE has been working on a joint department order to harmonize laws and regulations in giving decent work to fishermen and ease doing business with the fishing industry.'* (EC, 2016c). As long as HRs are concerned, international HRs organizations do welcome some minor steps done by the Philippine leadership, however, they also point out that progress has been reached mostly on economic and social rights and there is still room for further improvement (EC, 2016c). Furthermore, in Armenia corruption is not the only obstacle on its way to become a developed country, as one of the biggest HRs issues remains lack of judicial independence and lack of legislation dealing with discrimination. According to former judge Robert C. Leuba *'Judicial independence is critical to the functioning of any democracy... It protects the weak from the powerful; the minority from the majority; the poor from the rich; yes, even the citizens from excesses of government'* (Leuba, 2000).

2. The Economic Impact and Relevance of GSP+

In regard to developing economies EU via GSP in general, and GSP+ in particular, strives to offer three key benefits, namely, deeper integration within the international economy, higher competitiveness of local products, and possibilities for further economic diversification (European Parliament and Council, 2012). Nevertheless, these benefits are ultimately connected by EU's overarching aim of inciting further growth and lowering economic vulnerability of developing countries who are eligible and decide to participate on GSP+.

Although, the positive economic impact on developing countries can be regarded as indisputable the importance of GSP+ benefits for each particular country varies significantly due to several factors and variables. From the perspective of both current and potential beneficiaries the direct importance of GSP+ increases considerably particularly in case that country does not have any other significant bilateral dealings that would otherwise provide its products with beneficial treatment. This is, for instance, the case of Armenia which completed its negotiations with EU on Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) in July 2013 but later decided to abandon the project (EC, 2017). As a result, between 2012 and 2014 the average amount of Armenian exports that was imported into EU and covered by the GSP+ oscillated between relatively high 26 % - 33 %. Nevertheless, as indicated above the percentage of imports actually covered by the GSP+ varies significantly country by country. Paraguay, which already enjoys zero most favoured nation (MFN) tariff on a large portion of its exports into EU represents a case where GSP+ covers only 4 % of these exports and is therefore largely negligible. On other hand, Cape Verde can be in economic terms characterized by relatively high dependency on GSP+ as it was applied on 79 % of all imports into EU in 2012 and 91 % of all imports in 2013 (EC, 2016c). Consequently, it needs to be underlined that the attractiveness of GSP+ for beneficiaries is not universal but instead largely established on a case-by-case basis. Thus, the assumption that the EU could use GSP+ as a normative instrument for improving fields such as human rights, labour rights, environmental protection and good governance at all times and in all instances is, at least in this regard, essentially flawed as some countries have significantly lower economic motivations for participation in GSP+ than other. Nevertheless, for particular countries with heavy dependency on GSP+ the effects on the aforementioned fields can be significant as demonstrated in the 'GSP+ and Human Rights' section.

Nonetheless, apart from the direct benefits GSP+ can provide to its beneficiaries another often mentioned plus is that those countries which will decide to participate will have further opportunities for diversifying their economy. This is particularly true due to the fact that in case producers of beneficiary-states decide to diversify their exports, preferably with products and items of higher value added, these items will also enter European market with significant preferential margins. For instance, textile and clothing production in Pakistan, which accounts for 8 % of GDP, enters EU market duty free whereas under basic GSP treatment would be subjected to the rate of 9.6 %. According to Pakistan's Business Council it is ... *'estimated that Pakistan may be able to increase the revenue it derives from exports from USD 8.1 billion in 2014 to USD 11.7 billion by the end of 2017. The Council's research further indicates that without GSP+ status, Pakistan would have taken three years to achieve the same levels of growth that it was able to reach during its first year of tariff concessions through GSP+.* (Democracy Reporting International, 2016, p. 11). Similarly, cashmere pullovers made in Mongolia enjoy 0 % tariff whereas Chinese producers of cashmere pullovers have to pay the tariff of 15 % (EC, 2016c). Consequently, GSP+ operates on the idea that its beneficiary treatment and beneficiary access to the EU market will not only establish an environment which will further provide competitive advantage to the local

producers but which will also establish an environment conducive for refocusing on new higher value added products. Unfortunately, there is a tremendous disparity and gap between the opportunity to diversify the economy provided by GSP+ and the actual economy diversification efforts that are taking place. In fact, GSP+ has proved to be rather ineffective in encouraging economy diversification itself and has, unfortunately, so far yielded relatively disappointing results in this regard. Although, several cases of re-focusing on products with higher-value added might have been reported the majority of countries enjoying the beneficial GSP+ treatment remained focus on exporting segments of textile and clothing, raw materials, and foodstuff. The European Commission's report in particular mentioned, namely, Armenia, Bolivia and Paraguay as countries which have not undergone a significant diversification of its trade exports from primary commodities into more value-added products despite their high potential to do so (EC, 2016c).

Conclusion

The GSP+ represents an instrument which ultimately combines EU's development and trade policies. As such, in regard to its beneficiaries, it seeks to deepen their integration within the international economy, provide their products with higher degree of competitiveness, and essentially offers new possibilities for further economic diversification. Although the effective implementation of all 27 core conventions in individual countries sometimes lags behind, some conventions being implemented less effectively than the others, it needs to be underlined that GSP+ has to some extent managed to improve local human rights, labour rights, environmental protection and good governance conditions. These improvements have been achieved primarily via the economic appeal of GSP+ which overall motivates local governments to strive to uphold aforementioned conventions in order to preserve their beneficial entrance into the EU market. Although this article has argued that the impact of GSP+ on the local conditions would be greater should its economic appeal be increased even further it needs to be underlined that already at this point the influence of GSP+ can be overall hardly regarded as negligible. Thus GSP+ also serves as positive evidence of EU's both determination and ability to spread and export its own core values through its trade dealings effectively.

References

Books

HAFNER-BURTON, E., M., (2009). *Forced to Be Good. Why Trade Agreements Boost Human Rights?*. New York : Cornell University Press. 219 p. ISBN 978-0-8014-4643-6.

Articles in a Print Journal

SMITH, K., E., (1998). The Use Of Political Conditionality In The Eu's Relations With Third Countries: How Effective? *European Foreign Affairs Review*, Vol. 3 (2). pp. 253-274.

Websites

DEMOCRACY REPORTING INTERNATIONAL (2016). *GSP+ in Pakistan: Brief Introduction*. [online]. Berlin: Democracy Reporting International, 2016, 03.04.2016 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z WWW: < http://democracy-reporting.org/?dri_publications=gsp-in-pakistan-a-brief-introduction>.

EUROPEAN COMMISSION (2017) *Trade with Armenia*. [online]. Brussels: European Commission, 2017, 22.02.2017 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z WWW: <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/armenia/>>.

EUROPEAN COMMISSION, (2016)a. *Evaluation and Fitness Check (FC) Roadmap* [online]. Brussels: European Commission, 2016, 02.05.2016 [cit. 2017-03-09]. Dostupné z WWW:

<http://ec.europa.eu/smart-regulation/roadmaps/docs/2016_trade_021_evaluation_gps_regulation_en.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION, (2016)b. *The EU Special Incentive Arrangement for Sustainable Development and Good Governance (GSP+) covering the period 2014-2015*. [online]. Brussels: European Commission, 2016, 28.01.2016 [cit. 2017-03-09]. Dostupné z WWW: <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/european_commission._2016._report_on_the_generalised_scheme_of_preferences_during_the_period_2014-2015.pdf>.

EUROPEAN COMMISSION, (2016)c. *Report from the Commission to the European Parliament and the Council*. [online]. Brussels: European Commission, 2016, 28.01.2016 [cit. 2017-03-09]. Dostupné z WWW: < http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/january/tradoc_154180.pdf >.

EUROPEAN PARLIAMENT and COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (2012). *Regulation (EU) No 978/2012 of the European Parliament and of the Council Applying a Scheme of Generalised Tariff Preferences and Repealing Council Regulation (EC) No 732/2008*. [online]. Brussels: European Parliament and Council, 2012, 25.10.2012 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z WWW: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/october/tradoc_150025.pdf>.

HAFNER-BURTON, E., M., (2004). *Forum Shopping for Human Rights: The Transformation of Preferential Trade* [online]. Florence : European University Institute, 2004, 23.04. – 24.04.2014 [cit. 2017-03-01]. Dostupné z WWW: <https://www.researchgate.net/publication/228765180_Forum_shopping_for_human_rights_the_transformation_of_preferential_trade>.

LEUBA, R., C., (2000) *Testimony of Judge Robert C. Leuba, Chief Court Administrator*. [online]. Connecticut : Judicial Branch, 2000, 10.10.2000 [cit. 2017-03-11]. Dostupné z WWW: <<https://www.jud.ct.gov/external/news/press036.html>>.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Michal Bokša, MPhil

Ústav politologie a mezinárodních studií

Girton College

Univerzita Cambridge

(Department of Politics and International Studies, Girton College, University of Cambridge)

Alison Richard Building, 7 West Rd, Cambridge CB3 9DT United Kingdom

E-mail: michal.boksa@gmail.com

Ing. Monika Bokšová, M.A.I.S.

Katedra mezinárodního obchodu

Fakulta mezinárodních vztahů

Vysoká škola ekonomická v Praze

(Department of International Trade, Faculty of International Relations, University of Economics in Prague)

nám. W. Churchilla 1938/4, 130 67, Praha 3

E-mail: xbokm04@vse.cz

2 THE UKRAINIAN CRISIS: CHALLENGES FOR THE EUROPEAN UNION

Ukrajinská kríza: Výzvy pre Európsku úniu

Martin Horemuž

Annotation

The aim is to analyse potential impacts of the Ukrainian crisis on the EU. The basic assumption and hypothesis is that the Ukrainian crisis not only created a fundamental international challenge; it also restructured the politics of a region that had been designated by Russia as its “Near Abroad”. The EU, through the Eastern Partnership policies (EaP) and signing the association agreements, as effective foreign policy instruments, started the promotion and implementation of soft power in the former Soviet Union. The aim of this policy is approaching of EaP countries to the EU and also Europeanisation of the broad geographical area. The expected benefits should be the stability, prosperity and peace. The author states that Ukraine is a key country of the European part of the post-Soviet space, and its Europeanisation failure would mean serious geopolitical implications for the EU, its foreign policy and political trajectory of the entire post-Soviet space. The article is based on methodological approaches in the field of international relations theory, and applies the (neo) liberal / structuralist and neo (realistic) approaches, represented by the EU and Russia. The author, based on received knowledge, concludes that the Ukrainian crisis is a political power clash by its very nature of inconsistent approaches: the liberal-democratic and post-national concept of the EU and Russian imperial-power, respectively, the traditional geopolitical approach based on national interests and the zero-sum game.

Key words *European Union, Europeanisation, Russia, Soft Power, Ukraine*

Anotácia

Cieľom článku je priblížiť a analyzovať možné dopady ukrajinskej krízy na EÚ a to v kontexte budúcich vzťahov s krajinami postsovietskeho priestoru. Základným východiskovým predpokladom a tézou je, že kríza na Ukrajine vytvára zásadnú zmenu nielen medzinárodného prostredia, ale vedie aj k reštrukturalizácii regiónu, ktorý je Ruskom označovaný ako „blízke zahraničie“. EÚ prostredníctvom politiky východného partnerstva a podpisom asociačných dohôd, ako efektívnymi zahranično-politickými nástrojmi, odštartovala presadzovanie a aplikovanie soft power na území bývalého ZSSR. Cieľom tejto politiky je približovanie štátov Východného partnerstva k EÚ ako i europeizácia rozsiahleho geografického celku. Očakávaným prínosom má byť stabilita, prosperita a mier. Autor konštatuje, že Ukrajina predstavuje kľúčový štát európskej časti postsovietskeho priestoru, pričom neúspech jej europeizácie by znamenal vážne geopolitické dopady pre EÚ, jej zahraničnú politiku a politickú trajektóriu celého postsovietskeho priestoru. Článok vychádza z metodologických prístupov z oblasti teórie medzinárodných vzťahov, pričom aplikuje (neo)liberálne / štrukturalistické a neo(realistické) prístupy, protikladne reprezentované EÚ a Ruskom. Autor na základe zistených poznatkov prichádza k záverom, že ukrajinská kríza je mocensko-politickým stretom vo svojej podstate nekonzistentných prístupov: liberálno-demokratického a postnárodného konceptu EÚ a ruského imperiálno-mocenského, resp. tradičného geopolitického prístupu založené na národných záujmoch a hre s nulovým súčtom.

Kľúčové slová *Európska Únia, Europeizácia, Rusko, Soft power, Ukrajina*

Introduction

The EU enlargement process and Europe's integration has long been regarded as the EU's main contribution to promoting peace and stability in Europe. Within the pre-accession process in the 90^s of the 20th century a special emphasis was put on political and economic transformation, internal reforms and overall democratization – the formation of a state ruled by law, at that time the candidate countries (Tulmets, 2012). After a so called "big enlargement" in 2004 when mainly post-communist countries became members of the EU, the accession of new countries to the union brought the shift of geographical, economic and political ("geopolitical") space of the EU closer to the borders of the former Soviet Union. This situation opened new options and perspectives not only for the EU but also for individual member states. Moreover, this situation was also intensified by the accession of the Baltic republics (Lithuania, Latvia and Estonia) which were perceived by Russia as so-called "near abroad" and their parallel membership in NATO completed their Euro-Atlantic integration (Connolly, 2013). This definitely set up a new geopolitical configuration and reality for Central and Eastern Europe. A logical result of this development happened after 2004 when questions leading to the formation of new foreign-political relationships with other countries of the former USSR, in varying degrees and intensity reflected the position of the EU as the facilitator of international relations in its foreign policy reality. The conflict between Russia and Georgia in the summer of 2008 along with the energy crises at the turn of 2005/2006 and at the beginning of 2009 became a powerful stimulus as well as a challenge for the EU's foreign policy toward the selected group of states from the post-Soviet space, which led to the formation of the Eastern Partnership as a specific tool within the European Neighbourhood Policy (ENP) (Stewart, 2014). Despite the current EU recently having been confronted by several problems of internal and external character as the immigration crisis, the rise of extremism, terrorist attacks, financial and debt crisis as well as the contemporary processes taking place in Ukraine since the turn of the years 2013/2014, these events affect the EU seriously and put it into a position in which it must take an appropriate approach and strategy to correspond its foreign policy goals necessarily. Last but not least, from the EU point of view and its policy and long-term strategy, the situation around Ukraine opens a much wider range of serious and insistent foreign policy, security, military, social and economic challenges which in a decisive way may change the geopolitical environment of the post-Soviet space. To what extent and how the EU can act within this situation is important because of its experience of a successful integration process and its economic, social and security implications as well as an established and relatively respected place within international politics but above all its own European political, socio-economic and cultural model that is appealing to its surroundings, which results in so-called "Europeanisation" and in its practical form known as "soft power".

1. Objectives and methodology

The aim of this paper is to point out the possible causes (causality) of the impacts of the Ukrainian crisis on the EU - all this in the direction of future access and policy of the EU in the post-Soviet space. In this context the question regarding future relations with Russia and the consequent impact of these relationships on the geopolitical configuration of the entire post-Soviet space resonates particularly. Some of the important aspects are the long-term consistent and anticipated EU policy based on the principles of democracy development, liberalism (the liberal-democratic approach in international relations) and the promotion of cooperation and the integration process, decreasing the principles of sovereignty – poststructuralism (Halás, 2016). In this context the basic hypothesis of the article is that the Ukrainian crisis not only created a fundamental international challenge, it also restructured the politics of a region that had been designated by Russia as its "Near Abroad". The article leads

from methodological approaches in the theory of international relations which reflect the (neo)liberal and neo(realistic) approaches represented by the EU and Russia as actors directly engaged in Ukrainian political development. An equally important and complementary assumption is that the EU enacts as a normative and post-national actor, the subject of international law that achieves its objectives with the assistance of standard and legitimate foreign policy tools, but with an emphasis on the post-structuralist foreign policy based on "soft power" or on "normative power" (legal approximation, transfer of know-how in the field of good governance, shared values and benefits of integration, cooperation, Europeanisation). A specific characteristic is that the EU does not put emphasis on the use of military capability. It is significantly limited in its ability to influence others by force. This is precisely reflected in the case of Ukraine and its political trajectory which Russia sees as a zero-sum game while the EU tries to force this approach and rules.

In this context the Ukrainian crisis presents a major political challenge for the EU and that in regard to promote and advocate its own soft power. Within the theory of international relations the concept of soft power is a relatively new one and is the result of reflection and development in the last two decades of the dynamically changing practice in international relations (Nye, 1990). For the purposes of this paper, soft power is considered as the essential variable, which is used to identify the sources as well as its possibilities and limits of its practical application in the foreign policy of EU. In methodological and theoretical terms, it will draw from Joseph Nye's definition, which identifies three primary sources of soft power: culture, political values and foreign policy. With respect to content definition of soft power, Nye claims that it operates mainly on the principle of persuasion of other actors by means of following or agreeing with norms and institutions producing desirable behaviour. According to Nye, soft power can also rely on appealing to certain values or the ability to create the agenda in the way that it forms the others' preferences (Nye, 1990; Nye 2004). The text is, in its descriptive and retrieval part with the linkage of the theoretical (normative) and the practical part (empirical), also based on concrete steps in the foreign policy of EU.

2. Ukraine in the European Political and Power Context between 1991 – 2012

Ukraine declared its independence in August 1991 based on the adoption of a declaration. Its independence was confirmed in early December of the same year by a nation-wide vote, but the signature of The Belavezha Accords meant *de iure* the disintegration of the Soviet Union of which Ukraine had been part for more than 70 years. After gaining the independence Ukraine found its way toward political and economic transformation by building post-communist and post-Soviet statehood as well as its own identity (Connolly, 2012). Unlike the countries of central Europe its integration into the Euro-Atlantic economic and security structures did not become the priority of its foreign policy. Kiev due to historical relations and geopolitical facts had to strive for good and balanced relations with Russia as its largest geographic neighbour and trading partner from the very beginning. In fact, right after receiving sovereignty Ukraine was involved in political and security structures of the post-Soviet space (the Commonwealth of Independent States), in parallel to this it also pursues a policy of international establishment as a relevant actor to obtain "security" guarantees (the Budapest Memorandum 1994) confirming independence from Russia as well as from Western states. The climax of this foreign policy effort and the objective of Kiev was implemented when the Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership with Russia in 1997 became reality and when the Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine was signed the same year. In 1998 Ukraine signed an agreement of partnership and cooperation with the EU by which the EU confirmed the relevance of Ukraine as a crucial state for closer relations and at the same time the establishment of a political

framework for this alliance. The signed agreement also reflected the reality that Ukraine did not aspire to EU membership in its initial phase unlike the Baltic States or the V4 states. In the light of that agreement and within the framework of mutual relations the EU committed itself to provide development aids through the promotion of a so-called principle of conditionality. These principle conditions and the provision of development aids were to improve the status of democracy, rule of law and economic reforms (Ghazaryan, 2014).

A quality change in relations between the EU and Ukraine was brought about by the Orange Revolution at the turn of 2004/2005 that helped the pro-European tandem of Yushchenko – Timoshenko to power. Actually President Yushchenko claimed EU membership for Ukraine as one of his priorities just shortly after taking the office (Duleba, 2009). In 2005 the EU granted Ukraine the status of market economy and in the same year a three-year Action Plan (EU - Ukraine Action Plan) within the ENP was signed. Its main objective was to strengthen European-Ukrainian cooperation but also avoid creating dividing lines between the (extended) EU and its immediate neighbours. The summit in Paris in 2008 between the leaders of the EU and Ukraine ended with the conclusion that the 1998 agreement would be added to the Association Agreement. The next political development after 2008 was marked by the dissolution of the "orange" ruling coalition through early elections and V. Yanukovych's taking the presidency office. These political changes meant not only the suspension of Ukraine's pro-European course but also the review of several foreign policy goals (after 2010 Ukraine virtually ceased to aspire for NATO membership) and last but not least the rapprochement with Russia (Kharkiv agreements). The political situation in Ukraine during 2011/2012 was strongly marked by the arrest and subsequent conviction of former Prime Minister Timoshenko. Timoshenko's trial mostly affected relations between Kiev and the EU. The end of the Polish Presidency (second half of 2011), indeed saw the conclusion of negotiations with Ukraine on all technical aspects of a comprehensive free trade agreement. Another equally important result was the shift to gradually introducing a visa-free regime in the two-phase action plan for visa liberalisation. At the end of March 2012, the Association Agreement and the Free Trade Agreement were initiated but the EU presented conditions to its actual implementation – for instance, the issue of visa liberalisation – by the consolidation of democratic principles, reforms of the judicial system as well as improving access to human rights (Ghazaryan, 2014). Diplomatic pressure on Kiev by the EU continued in April 2012 through the statements of senior officials of the European Commission (C. Ashton, A. Vassiliou) and by the adoption of the declaration of the European Parliament, where MPs expressed serious concern over the state of democracy, as well as the abuse of state practices by institutions for political purposes and for taking political revenge (Dragneva, Wolczuk, 2015).

3. Policy of Eastern Partnership: soft power EU

The Eastern partnership policies (EaP) initiative pointed to the six post-soviet countries of Eastern Europe and the Caucasus as one of the two regional legs of the ENP. Launched in 2004, the ENP seeks to encourage the economic integration and political association of the neighbouring countries with the EU. The basic objective of the Eastern Partnership policy, which was first announced in May 2008 and officially launched a year later during the Czech Republic presidency of the Council of the European Union, is mainly the intensification of the EU's relations with selected countries of the former Soviet Union namely Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine (Ghazaryan, 2014; Stewart, 2014). One of the initiators of the EaP was Poland which is within the structures and institutions of the EU but also through its "own national" diplomacy and foreign policy belongs to the biggest supporters and advocates of diplomatic help for the mentioned group of countries. An equally

important motive for Poland is the traditionally strained set of relations with Russia that are rooted in historical facts and experience (Samson, 2010). Poland along with the Baltic states actively encourage and promote the EaP and see the implementation of the EaP as a precondition for democratic and cultural movement of EU borders in the form of efficient influence of "Europeanisation". A secondary objective is to create geopolitical stability and peace in terms of democratic states that are immediate neighbours with the Russian Federation. This will create conditions for neutralizing the traditional power-political and imperial approach of Moscow. Finally the EaP will lead to a decline in Russia's influence on the states upon which EaP is directed. The main objective of the Eastern Partnership remains to facilitate the process of political association and to deepen economic integration between the EU and the countries involved in the Eastern Partnership. The equally important objectives of the partnership are the promotion of democracy and good governance, strengthening energy security, support for sectoral reforms (including protection of environment) to support a mutual exchange of contacts among the inhabitants, the support of economic and social development and the provision of additional funding for projects in order to reduce the socioeconomic imbalances and the increase of stability (Tyshchenko, 2011). The EaP is the first step and political phase of a complex Europeanisation process, the climax of which may in the future be full membership in the EU, however; this is not guaranteed in advance for any country. For the EU policy of EaP represents one of the effective foreign policy instruments that could be categorized as soft power. In terms of soft power the contemporary EU is a grouping of states, an integrative whole that is attractive for economic, social and cultural reasons as well as its value level, having its presence and activity a positive impact on the stability, peace and prosperity of the member states (Duleba, 2014).

4. The Russia Factor

The geopolitical position and physical situation of the Ukraine predestines as well as limits its foreign policy and economic direction as related to the all-European political and security view of this important state (Duleba, 2009). More than 25 years after gaining independence the Russian federation must be considered a very important neighbour in Kiev for the economic bonds, political experience and historical reminiscence cannot be totally eliminated. On the other hand the EU's policy towards the former post-Soviet republics has become one of the biggest challenges for Russian foreign policy and its concept of soft power in practical terms since 2011. In the interpretation and thinking of Russia the Eastern Partnership represents a threat or disruption of its own "privileged" and dominant status in the post-Soviet space (Mersheimer, 2014; Zagorski, 2011). Russia has become conscious of the fact that if it is to act as a counterbalance to the EU (or EaP) and its soft power, it has to offer the post-Soviet countries its own integration project that would be sufficiently politically as well as economically attractive. As a reaction to the Eastern Partnership, Russia proposed Eurasian economic integration of the post-Soviet space in the form of the Eurasian Economic Community (EurAsEC). The actual aim of this integrative political and economic alliance, which is in fact primarily political rather than economic, is the geopolitical attachment of the countries participating in the integration with Russia (Horemuž, 2015).

As opposed to the EU and the process of European integration, which it makes reference to, EurAsEC has a defensive character and unequal position of its members emphasizing the dominant position of Russia (internal mechanisms of decision-making and overall direction of trade policy in reality aim at the protection of the Russian market). Ukraine is a key country for Russia, when building the concept of the post-Soviet political and economic space, without which it will not be possible to achieve this imperial goal and to implement the

"restaurant" of the Eurasian Empire.¹ For Moscow, the Eurasian economic integration became at the same time the effort to constitute the model of Russian soft power with „specific“ content. However, it is important to note that Russia, apart from the relatively large market and access to it, can currently offer only energy raw material for a “preferential” price.² On the part of Russia and the EurAsEC, the value and political framework are completely lacking, or rather they are attractive only to authoritative regimes (Belarus, Central Asian countries). For this reason, the acceptance of nondemocratic political regimes, and free export to the Russian market, remain the main instruments of enforcement of Russian foreign policy aims (Horemuž, 2015). It was evidenced by the suspended free-trade agreement with Ukraine (2016), but mainly by the continuing tense energy relationships which, due to the reliability of transit and high percentage of import of Russian gas, imminently involve the EU as well.

EU and Ukraine: uncertain future with an uncertain outcome

The Eastern Partnership Summit in Vilnius held in November 2013 fully demonstrated the deep contradiction between the EU and Russia on questions of substance and the final objectives of the Eastern Partnership policy (Duleba, 2014). Moscow considers this EU policy a hostile tool, possibly a direct political instrument leading to the Europeanisation (Westernisation) of the post-Soviet space at the expense of Russia, weakening the political and economic ties between Russia as a former centre and the individual post-Soviet republics at its periphery (Horemuž, 2016). Before the summit in Vilnius, Moscow put an intensive diplomatic and political pressure on Ukraine, which provoked political opposition and criticism of the EU and certain Member states. The result of Russian pressure has become a non-signature of the Association Agreement between the EU and Ukraine, and subsequently launched a large-scale unrest and demonstrations within Ukrainian society. They meant in the end, in February 2014, the rejection of President Yanukovych. Russia described the emergence of the new power as a coup and took advantage of the political instability, and annexed the Crimea peninsula (Mersheimer, 2014). The internal weakness of the government in Kiev and partial chaos led to the destabilization of Eastern Ukraine and the creation of "independent republics" (Donetsk and Luhansk People's Republic), whereas, in May 2014, Russia recognized the results of the referendum on the formation and declaration of the independence. Moscow provided both those political "bodies" (i.e. Novorussia) and so called pro-Russian separatists with consultants, weapons, as well as the diplomatic support in the international arena, although officially it opposed it. Kiev responded by declaring the anti-terrorist operation that has effectively turned into a regular military conflict, also referred to as the so called hybrid war (Gonchar, Chubyk, Ishchuk, 2014). The hybrid war is characterized not only by conventional means of conducting military operations and fighting, but especially by the use of various propaganda, cybernetics, psychological, economic and information tools. And due to this line of hybrid war Russia is blamed by the EU, and also by the international community.

¹ With 3 % of the USSR territory and 18 % of its populations Ukraine produced 16,7 % of the USSR industrial output (Ofer, Pomfret, 2004:82). Eurasian empire is a long-term geo (political), cultural and philosophical idea of Russia, while its form - in the past Czarist Russia and later the Soviet Union, now the Eurasian economic community - will vary depending on the external and internal factors. The content of this idea is significant in that respect, which is based on the domination and privileged position of Russia in the Eurasian space.

² Moscow was offering the Ukrainian President V. Yanukovych, in case he does not sign the Association Agreement with the EU, a „discount“ on the price of gas and a promise of a loan up to 15 billion USD, out of which Russia granted 3 billion USD. This amount is now the subject of arbitration between Russia and Ukraine, disputing whether it was a government or a commercial loan.

In response to the actions and policies of the government of Russia with respect to Ukraine, in 2014 the EU imposed a series of progressively tighter sanctions on Russia. Among other measures, the sanctions limited Russian firms' access to EU capital and financial markets specifically targeting on Russian energy companies. Energy companies are influenced also by preventing the access to certain sensitive technologies and services that can be used for the extraction and exploration of oil, as one of the main income of the Russian economy and the state. Equally important element of the sanctions is a ban on the export and import of arms trade, as well as dual-use items for military purposes or for military end-users in Russia (Dragneva, Wolczuk, 2015). To the introduction of sanctions, Russia responded with the reciprocal measures in relation to the EU, with a ban on imports of certain goods, which resulted in some EU Member states (Czech Republic, Poland) having a problem with the sales of certain agricultural products (meat, milk, fruit). Geneva round of peace talks (April 2014) or the negotiations in Minsk (September 2014, so called Minsk I and in February 2015, so called Minsk II) have not produced any tangible progress in resolving the conflict. Actually, the implementation of the agreements with Minsk, which took place with the participation of Germany, France, Ukraine, and Russia, and under the auspices of the OSCE, the repeal of the sanctions is conditioned.

Following the conflict in Eastern Ukraine and its difficult economic situation, the EU has intensified its engagement through political, diplomatic, financial and economic support of Kiev. On 1 January 2016, the European Union (EU) and Ukraine started apply the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) which forms part of the Association Agreement signed in June 2014. The rest of the Association Agreement, containing political and cooperation provisions, has already been provisionally applied since November 2014. With the entry into force of the DCFTA both sides will ensure that markets for goods and services will be mutually opened on the basis of predictable and enforceable trade rules so that new opportunities will be created for the EU and Ukraine businesses, investors, consumers and citizens. By its ambitious goals of approximation to the EU legislation in areas such as competition, government procurement, and protection of intellectual property rights, the agreement will contribute to the modernisation and diversification of the Ukrainian economy and will create additional incentives for reform, notably in the fight against corruption.

For the EU, Ukraine is a serious test of its own internal policies and principles, as it demonstrates the capacity, opportunity, ability, but also promotes these principles into practical form (Tulmets, 2012). The EU policy can make a substantial contribution to the restructure of a part of the post-Soviet region, as well as open space to take over more security roles and involvement in regional issues (Gonda, 2015). The EU must make an effort to acknowledge and engage with the above actors over the region, in order to develop cooperative strategies, based on shared interests, international norms and compatible instruments for the advancement of economic and political convergence across the post-soviet region (Tulmets, 2012). Possible failure of Ukraine Europeanisation would mean not only the weakening of the EU to be an international and regional player, but above all, it would lead to serious geopolitical consequences, at least in the "European" part of the post-Soviet space. Equally important area that can affect the EU in the context of Ukraine is the energy area, respectively, the energy dialogue and relations with Russia. Approximately 1/3 of EU's gas consumption is covered by gas imports from Russia. Stream pipeline (2011/2012) about 80% of the gas that Russia exports to Europe passed through the territory of Ukraine. Ukraine is, at the same time, in terms of energy intensity the country with a high gas consumption, which mostly affects industries (chemical, engineering, metallurgical) (Kováč, Brocková, 2016). That is why Russia reacted, in relation to Kiev, with unilateral rise in prices for gas, which

ultimately affects the non-competition ability of the Ukrainian production on world markets. Ukraine, by contrast, seeks to reduce dependence on Russian gas by the import from EU countries, even though it is a de facto Russian gas, however, purchased through third countries, respectively, intermediaries. The next step of political pressure on Kiev is Russia's effort, by the end of 2019, to completely end the transit of gas through Ukraine, including through the construction of the Nord Stream 2, to which a group of Central European and Baltic States acts against, as well as Ukraine itself.³ The European Commission takes an ambiguous stance, which requires the construction and subsequent operation to be in accordance with internal rules and EU law. Nord Stream 2 may be the ultimate test of the common energy policy and individual national interests of EU Member states (Germany, Italy), respectively, their relationship with Russia. Last but not least, in the medium term, the contract to export gas to China can have an influence on Russia's energy policies, which conclusion in May 2014, Moscow used properly propagandistically in the context of the EU's sanctions policy on the conflict in Ukraine, although this conclusion has been discussed for almost 10 years. While from the Russia side it is about the aim to diversify gas customers and focus on the fast growing Asian market.⁴

Conclusion

The EU is facing a new situation in its Eastern Partnership policy and neighbourhood policy. In some countries (Belarus, Armenia) the EU has not become the first choice for their partners as it was, for example, in the case of Central Europe. As a result of historical ties, economic relations and dependency on Russia, it is not self-evident that the Eastern Partnership countries perceive the European way around more positive than the Russian one or their own one. Most of the shortcomings and weaknesses of the Eastern Partnership policy derives from the lack of understanding and admitting the specific situation of countries of the post-Soviet space, as well as the roles and position of Russia, which it plays in the region. Furthermore, the EU was not ready and could not face Russian pressure regarding the events in Ukraine. The Russian influence and position in the post-Soviet space in particular strengthens the fact that Moscow does not seek any costly reforms from its neighbours as the EU in exchange for financial and political support. No less important is the fact that Russia does not place emphasis on democracy and human rights and provides energy supplies at preferential (low) price.

Ukraine remains most at risk and most vulnerable in the process of EU Eastern Partnership, and in particular, its political, economic and social development, and not only in the context of the ongoing military conflict. In spite of the fact that there are multiple interpretations and approaches to the development of the current crisis in Ukraine, there is no doubt that any outcome of this conflict will have an immediate impact on the geopolitical configuration of the entire post-Soviet space. Precisely, the geopolitical vision and optics of Russia refer to the traditional - imperial approach based on realistic predispositions in foreign policy.

Although likely and closer scenario of further development is very difficult to model and predict, it is possible, based on the above findings, to conclude that Russia will continue in the internal political and economic destabilization of Ukraine, using all available means, and thus

³ The indirect result of the Ukrainian crisis is the completion of South Stream gas pipeline project, which was to supply gas from Russia across the Black Sea to Bulgaria and then through the Balkans to Italy, respectively, Hungary and Austria. The alternative gas pipeline project is Turkish stream gas pipeline project, which will supply gas to Turkey.

⁴ The emphasis on diversification of markets and focus on the Asia-Pacific region and the establishment of a common energy market within the Eurasian Union contains also the forthcoming Energy Strategy of Russia until 2035, which was presented by the Ministry of Energy of the Russian Federation at the beginning of 2014.

also politically strengthen its own positions. The key to the solution, however, will undoubtedly lay in political solution of the situation and decision of key 'external' players, in particular the EU. For the EU the process of democratization and Europeanisation of Ukraine is an enormous challenge in terms of foreign policy, implementation and enforcement of internal principles in political practice. The result of this process points out particularly the capacity, possibility, but also the will to implement this process as well as show the EU own limits. For the EU the main problem is the lack of a joint position, making the Europe's policy towards Russia very weak in the sense that it is difficult to agree on a strong EU position, and that moreover put into reality consistently. One reason is that Member states often prefer bilateral relations at the expense of the EU common position, which is manifested by the key issues and areas such as energy.

Bibliography

- CONNOLLY, R., (2013). *The Economic Sources of Social Order Development in Post-Socialist Eastern Europe*. Abingdon : Routledge. 272 p. ISBN 978-0-415-67242-9.
- DRAGNEVA, L., WOLCZUK, K., (2015). *Ukraine Between the EU and Russia: The Integration Challenge*. NY : Palgrave Macmillan UK. 160 p. ISBN 978-1-137-51625-1.
- DULEBA, A., (2009). EU-Russia Relations: The State of Affairs. In BENČÍK, V., BILČÍK, V., DULEBA, A., et. al. *Searching for new momentum in EU-Russia Relations*. Bratislava : Slovak Foreign Policy Association, 2009. p. 10-58. ISBN 978-80-89356-10-2.
- DULEBA, A., (2014). Russian-Ukrainian crisis: what next for the Eastern Partnership. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, vol. XXIII, no. 3-4, pp. 57-70. ISSN 1337-5482.
- GHAZARYAN, N., (2014). *The European Neighbourhood Policy and the Democratic Values of the EU*. Oxford and Portland, Oregon : Bloomsbury Publishing. 234 p. ISBN 978-1-8494-6278-5.
- GONDA, S., (2015). European security architecture and the conflict in Ukraine. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, vol. XXIV, No. 1-2, pp. 3-16. ISSN 1337-5482.
- GONCHAR, M., CHUBYK, A., ISHCHUK, O., (2014). Hybrid war in Eastern Europe: non-military dimension. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, vol. XXIII, no. 3-4, pp. 27-36. ISSN 1337-5482.
- HALÁS, M., (2006). Európska zahraničná politika – porovnanie dvoch teoretických konceptov. *Mezinárodní vztahy*, vol. 41, no. 4, pp. 48-66. ISSN 0323-1844.
- HOREMUŽ, M., (2015). Economic Integration of the Post-Soviet Space and Soft Power of Russian Federation. *Politické vedy*, roč. 18, no. 2, pp. 8-24. ISSN 1335-2741.
- HOREMUŽ, M., (2016). Soft Power in the Current Foreign Policy of the Russian Federation: Resources, Possibilities, Limits. *Security Dimensions. International and National Studies*, no. 18, pp. 50-77. ISSN 2353-7000.
- KOVÁČ, P., BROCKOVÁ, I., (2016). Energy efficiency in Ukraine – the view from Slovakia. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, vol. XXV, no. 1-2, pp. 81-88. ISSN 1337-5482.
- MERSHEIMER, J. J., (2014). Why the Ukraine crisis is the West's Fault. *Foreign Affairs*, September/October 2014 Issue. [cit. 2017-01-27]. Dostupné z WWW: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>>.
- NYE, J., (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, No. 80, Autumn 1990, pp. 153-171. ISSN 0015-7120.
- NYE, J., (2004). *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. New York : Public Affairs. 208 p. ISBN 1-58648-225-4.

OFER, G., POMFRET, R., (2004). *The Economics Prospects of the CIS. Sources of Long Term Growth*. Cheltenham : Edward Elgar. 300 p. ISBN 978-1-843-76615-5.

SAMSON, I., (2010). *Visegrad Countries the EU and Russia. Challenges and Opportunities for a Common Security Identity*. Bratislava : Slovak Foreign Policy Association. 164 p. ISBN 978-80-89356-14-0.

STEWART, S., (2014). *The EU, Russia and Less Common Neighbourhood*. Berlin : German Institute for International and Security Affairs, [cit. 2017-01-31]. Dostupné z WWW: <https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2014C03_stw.pdf>.

TULMETS, E., (2012). Identity and Solidarity in the Foreign Policy of EU Members: Renewing the Research Agenda. In TULMETS, E. (ed.). *Identities and Solidarity in Foreign Policy: East Central Europe and the Eastern Neighbourhood*. Praha : Institute of International Relations, 2012. s. 11-33. ISBN 978-80-87558-04-1.

TYSHCHENKO, Y. (2011). Ukraine. In DULEBA, A., BILČÍK, V. (eds.). *Taking stock of the Eastern Partnership*. Bratislava : Slovak Foreign Policy Association, 2011. p. 9-26. ISBN 978-80-89356-34-8.

ZAGORSKI, A., (2011). Eastern Partnership from the Russian Perspective. *International Politics and Society*, Vol. 3, pp. 41-61. [cit. 2017-02-11]. Dostupné z WWW: <http://library.fes.de/pdf-files/ipg/2011-3/05_zagorski.pdf>.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

PhDr. Martin Horemuž, PhD.

Katedra politologie

Filozofická fakulta

Katolícká univerzita v Ružomberoku

(Department of Political Science, Faculty of Arts and Letters, Catholic University in Ružomberok)

Hrabovská cesta 1, 034 01, Ružomberok, Slovenská republika

E-mail: martin.horemuz@ku.sk

3 COMPETITIVENESS ASSESSMENT OF CARRIAGE-BUILDING COMPLEX IN UKRAINE ON THE WAY TO EU

POSOUZENÍ KONKURENCESCHOPNOSTI VÝROBNÍCH ZÁVODŮ NA ŽELEZNIČNÍ VAGONY NA UKRAJINĚ NA CESTĚ DO EU

Andrey Pochtovyuk, Kateryna Pryakhina

Annotation

In modern conditions access to foreign markets of Ukrainian enterprises is a serious problem in the context on the way to the EU. The main indicator which characterizes the ability of the company or the industry work successfully on the domestic and foreign market is its competitiveness. The article deals with the state of competitiveness of Ukrainian machinery industry, as each subsector is characterized by specific production. Thus carriage-building complex was chosen for the assessment of competitiveness. For this purpose we proposed a methodology for assessing the competitiveness of carriage building enterprises for the period of time using the integral index. In the example of carriage enterprises PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”, PJSC “Dniprovagomash” and PJSC “Azovzagalmash” integral index of competitiveness was calculated.

Key words: competitiveness assessment, carriage-building complex, PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”, PJSC “Dniprovagomash”, PJSC “Azovzagalmash”, integral index of competitiveness.

Introduction

At present the development of Ukrainian economy needs new quality management requirements of enterprises competitiveness because every year more and more of them involve in EU membership. EU membership is an opportunity for the best way to build a developed and democratic country, creating new job positions, providing innovation and modernization of the economy. However, the competitiveness of domestic enterprises on world markets is still uncertain because the quality of domestic products generally does not correspond to the European standards. Among the reasons for the low competitiveness of Ukrainian goods and services the inability of domestic enterprises to defend and expand market share, promote products to the market and meet the needs of consumers in the quality of products should be noted, as well as the laborious process of quantity evaluation of the product. The main terms of obtaining certain “niche” in domestic and international trade is to provide domestic products especially machinery with standards needed to promote competitiveness in the market trade. The relevance of the research processes of competition at the sectoral market of industrial production of carriage-building complex is supported by the fact that it exports over 50 % of production. Taking this into account, the question that has to be answered is researching features of the development and assessment of competitiveness in industries.

Results and argumentation

Machine building - is one of the leading and perspective fields of the Ukrainian economy, which provides automation, technical equipment and mechanization of production and affects the competitiveness of Ukrainian products on the domestic and foreign markets. In most developed countries machine building is a priority sector of industry because it has a huge

impact on all areas of economic activity of the country e. g. ensuring the profitability and competitiveness of goods and services on the market and promoting physical and intellectual level of the population. Leading manufacturers of products are the USA, France, Italy, China, Japan, Germany, Russia. The Ukrainian machine-building enterprises were oriented to export, however, the export rate decreased from 5,670,416.3 thousand USD in 2010 to 3,940,855.8 thousand USD in 2015 (Kalna, 2015). The authors would like to identify the reasons for the descent in sales engineering industry and its competitiveness in the context of need by industry as each industry is characterized by specific production and technological processes.

In our opinion, carriage building is one of the good sectors because it used to export 50 % of its production abroad. Railway engineering sector in Ukraine appeared in the nineteenth century. Later, in the Soviet times, new factories building cars and locomotives appeared (Bilous, 2014).

There are six carriage-building factories in Kremenchuk, Mariupol, Krivoy Rog, Stakhanov, Kharkiv (excluding carriage repair) and two plants for the production of locomotives in Luhansk and Dnipropetrovsk (without locomotive repair) in Ukraine (**Table No. 1**).

Table 1: Characteristics of products manufactured by carriage-building enterprises

Enterprises	The main products are
PJSC “Kryukov Railway Car Building Works” is an engineering enterprise with complete production cycle - from development and production to supply the finished product to the customer with further technological service. The basis of the enterprise is a powerful engineering and technology management, equipped with modern equipment necessary for research, testing and technological work. The enterprise has a lot of know-how, patents and technical solutions related to the design solutions and manufactured products. The company’s policy in the field of quality assurance aimed at maximum satisfaction of consumers is based on full compliance with national and international quality standards for production and certification of all products (<i>Official site PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”, 2016</i>)	Trucks carriage building Passenger carriage building Production of subway cars Production of electric locomotives (dual-system electric train) Escalators building
PJSC “Dniprovagonmash” is a powerful enterprise designing and manufacturing freight cars for the main railways and various industries. The main advantage of enterprise development is compliance features and operating conditions - orientation of production to meet market demands and customers. This contributes to experience engineering team, advanced design tools and flexible production technology (<i>Official site PJSC “Dniprovagonmash”, 2016</i>)	Trucks carriage building
PJSC “Azovzagalmash” is the industry leader of freight car building in Ukraine; it has a full production cycle of production, its own raw materials available and testing base. However, it is not a car building company primarily as its goal - the widest possible development of engineering through the use of all production facilities is there. (<i>Official site PJSC “Azovzagalmash”, 2016</i>)	Trucks carriage building

Analyzing the results of economic activity of PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”, PJSC “Dniprovagonmash” and PJSC “Azovzagalmash”, we decided to choose this indicator which characterizes the business enterprise - "revenues from sales". Statistical indicators for the analysis of interval time series are used to change a reasonable assessment of business results of enterprises: the average number of dynamics interval with equal intervals $\bar{Y}$, chain

T_{mp}^{π} and the average growth rate $\bar{T}_{mp}^{\pi}$. Indexes of activity of PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”, PJSC “Dniprovagonmash” and PJSC “Azovzagalmash” are shown in **Table No. 2** (Pryakhina, 2016).

Table 2: Performance indicators of PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”, PJSC “Dniprovagonmash” and PJSC “Azovzagalmash” during 2011–2015

Indicator	The length of period					For period	
	2011	2012	2013	2014	2015	$\bar{Y}$	$\bar{T}_{mp}^{\pi}$, %
PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”							
Revenues from sales, thousands UAH	6177810	7216141	3769154	2826676	1246362	4247228	-
T_{mp}^{π} , %	-	17	- 48	-25	-56	-	-28
PJSC “Azovzagalmash”							
Revenues from sales, thousands UAH	11804616	10255743	6463085	650174	170639	5868851	-
T_{mp}^{π} , %	-	-13	-37	-90	-74	-	-54
PJSC “Dniprovagonmash”							
Revenues from sales, thousands UAH	4153102	3897483	1326382	383357	61213	1964307	-
T_{mp}^{π} , %	-	-6	-66	-71	-84	-	-57

Source: calculated by author.

Table No. 2 shows that in 2012 Revenues from sales decreased to 1,038,331 thousand UAH compared to 2011, and since 2013 they have rapidly decreased to 2,522,792 thousand UAH. In the past three years revenue has had a tendency to decline and $\bar{Y}$ was 4,247,228 thousand UAH. The chain growth rate of revenue from product sales for the period decreased from 17 % in 2012 to -56 % in 2015, and the value $\bar{T}_{mp}^{\pi}$ was - 28 %.

This trend existed throughout the study period in PJSC “Azovzagalmash” because Revenues from sales decreased from 2011 and value was 170,639 thousand UAH in 2015, value $\bar{Y}$ was 5,868,851 thousand UAH. For example, T_{mp}^{π} was -74 % and $\bar{T}_{mp}^{\pi}$ = - 54 %.

Revenues from sales decrease in PJSC “Dniprovagonmash” was 4,153,102 thousand UAH in 2011, it tended to decrease and is equal to 61,213 thousand UAH. Value $\bar{Y}$ was 1,964,307 thousand UAH. Chain growth rate of revenue from product sales for the period decreased from -6 % to -84 % during the period, the value $\bar{T}_{mp}^{\pi}$ = - 57 %. Thus, the analysis of enterprises showed identity values: revenue from sales decreased nearly at the same rate. It is necessary to determine the causes of economic downfall by assessing the competitiveness of enterprises.

To determine the competitiveness of enterprises above with proposed method and define the strategic direction of the industry we used the following method. The principle of this method is comprehensive assessment of the competitiveness of the enterprise for a certain period of time using the integral index K . It is determined by the following formula:

$$K_i = \sum_i^n x_1 + x_2 + x_3 + x_4 + x_5 \quad (1)$$

$$\bar{K}_i = \frac{K_i}{n} \quad (2)$$

where i – segment of the study period (calendar year), that is $i = \{2011, \dots, 2015\}$;

n – number of indicators,

x_1 – rate of change in sales volumes;

x_2 – economic profitability;

x_3 – rate of change in gross profit;

x_4 – accounts receivable turnover ratio;

x_5 – market share.

Indicator K is an integral numerical characteristics competitiveness. If the value is higher, then competitiveness becomes higher than a certain period of time based on capacity building. The received results can be a comparable basis to improve competitiveness. The evaluation of competitiveness should be done by interpretation of the results with the influence of industry specifics.

The proposed method of estimation is simple and convenient for calculation, it is understandable for managers at all levels of management. The list of indicators characterizing the main activities of the company is determined, based on the possibilities of statistical information that is available to the user and is uniform and comparable.

To determine the primary integrated parameter values necessary to determine x_1 ; x_2 ; x_3 ; x_4 ; x_5 and standardize these values to a single point system from 0 to 1 we decided to use standardized **index** determined by comparisons of the received values to a maximum of x_n during the period i . For further analysis scale to assess competitors' position of the company is used, and scoring is accompanied with the following description (**Table No. 3**).

Table 3: Scale assessment of the competitive position of the enterprises

Standardized index	Characteristics competitive position
$K = 0$	Absolute absence of position
$0 < K < 0,25$	Critical position
$0,25 \leq K < 0,5$	Unstable position
$0,5 \leq K < 0,75$	Enough stable position
$0,75 \leq K < 1,0$	Prospective stable position
$K = 1,0$	Absolutely stable position

Indicators calculated on the basis of financial performance by companies and expressed by points (**Table No. 4**).

Table 4: Indexes x_1 ; x_2 ; x_3 ; x_4 ; x_5 and standardized indicators of activity PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”, PJSC “Dniprovaogonmash” and PJSC “Azovzagalmash”

PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”										
Index	Basic data					Standardized indicators				
	The length of period									
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
x_1	1,027	1,018	1,032	1,029	0,982	1,00	0,99	1,00	1,00	0,95
x_2	1,68	1,375	0,5	-0,56	-0,81	1,00	0,82	0,30	0,00	0,00
x_3	1,67	1,6	0,77	0,19	0,0038	1,00	0,96	0,46	0,11	0,00
x_4	0,98	0,59	0,44	0,36	0,26	1,00	0,60	0,45	0,37	0,27
x_5	16,1	16,3	15,8	16,3	53,3	0,30	0,31	0,30	0,31	1,00
PJSC “Dniprovaogonmash”										
Index	Basic data					Standardized indicators				
	The length of period									
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
x_1	0,952	1,064	1,047	0,998	1,058	0,89	1,00	0,98	0,94	0,99
x_2	-2	0,2125	-2,25	-16,75	-23,25	0,00	1,00	0,00	0,00	0,00
x_3	3,1	1,61	0,89	0,54	0,3	1,00	0,52	0,29	0,17	0,10
x_4	2,35	3,04	2,47	0,35	0,1	0,77	1,00	0,81	0,12	0,03
x_5	16,8	16,8	16,8	17,5	5,6	0,96	0,96	0,96	1,00	0,32

Continuation Table No. 4

Continuation Table No. 4

PJSC “Azovzagalmash”										
Ind ex	Basic data					Standardized indicators				
	The length of period									
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
x_1	1,83	1,67	0,5	0,15	0,02	1,00	0,91	0,27	0,08	0,01
x_2	1,03	0,71	0,26	0,07	0,01	1,00	0,69	0,25	0,07	0,01
x_3	2,7	2,29	0,43	0,05	-0,08	1,00	0,85	0,16	0,02	0,00
x_4	1,5	2,03	5,6	1,6	0,33	0,27	0,36	1,00	0,29	0,06
x_5	17,1	17,1	17	17,1	7,1	1,00	1,00	1,00	1,00	0,42

Source: calculated by author based on SMIDA.

Using data in **Table No. 4** x_1 – the rate of change in sales volumes; x_2 – economic profitability; x_3 – the rate of change in gross profit; x_4 – accounts receivable turnover ratio; x_5 – market share were calculated. Standardized indicators defined that the integral index of enterprises can be calculated by formulas 1 and 2. The results are shown in Figure 1.

Figure No. 1: Integral indicator of competitiveness of PJSC “Kryukov Railway Car Building Works”, PJSC “Dniprovagomash” and PJSC “Azovzagalmash” during 2011–2015

PJSC “KRCBW”	PJSC “Azovzagalmas	PJSC “Dniprovagomash”
$\overline{K}_{2011} = 0,9$	$\overline{K}_{2011} = 0,73$	$\overline{K}_{2011} = 0,85$
$\overline{K}_{2012} = 0,73$	$\overline{K}_{2012} = 0,90$	$\overline{K}_{2012} = 0,76$
$\overline{K}_{2013} = 0,50$	$\overline{K}_{2013} = 0,61$	$\overline{K}_{2013} = 0,54$
$\overline{K}_{2014} = 0,36$	$\overline{K}_{2014} = 0,45$	$\overline{K}_{2014} = 0,29$
$\overline{K}_{2015} = 0,44$	$\overline{K}_{2015} = 0,29$	$\overline{K}_{2015} = 0,10$

Source: calculated by author.

$\overline{K}_i$ of PJSC “Kryukov Railway Car Building Works” had a declining trend during 2011-2015, and $\overline{K}_{2015} = 0,44$, which in our scale means Unstable position on the market. In total, in 2013 the company was located in Enough stable position but the political and economic developments have changed the status of the company. An identical trend is traced in PJSC “Dniprovagomash” and PJSC “Azovzagalmash”, from 2013 the enterprises moved from area Prospective stable position to Critical positions. No steady position was typical of PJSC “Azovzagalmash” because the value $\overline{K}_{2015}$ was 0,29, PJSC “Dniprovagomash” is generally characterized by a critical position because $\overline{K}_{2015} = 0,10$. Generally, the analysis of of enterprises through a comprehensive integrated indicator showed relatively low scoring, indicating a problem subsector as a whole. Thus, a methodical approach gives the opportunity to analyze the impact of individual factors that ensure a competitive position on the market, and evaluate the possible consequences of changes in future.

Conclusion

In the perspective of industry in the past we must search ways to improve carriage-building enterprises. It is necessary to start with the following:

- Manufacturers should be to search for new markets. The signing of the economic part of the Association Agreement with the EU should facilitate the access of manufacturers to the European market. They should focus on the countries of the former Warsaw Pact (the Soviet Union has supplied the rolling stock with their own production) and not very rich EU countries such as Serbia (which is not a member state), Croatia, Greece and others (Bilous, 2014);
- State programme upgrade of rolling stock should be the basis and support for the development of national railway engineering;
- The technological level of railway transport of Ukrainian production is on acceptable levels but needs to bring to modern technical standards and market requirements.

Thus, the carriage building is an important and perspective branch of Ukrainian economy which requires innovation and investment as the current state of the industry is characterized as a crisis.

Literature

Source No. 1. BILOUS, A., (2014). Status and prospects of carriage-building industry of Ukraine in the context of contemporary world development. Herald of Khmelnytsky National University. vol.3, T. 2., pp. 234–239.

Source No. 2. KALNA, T., (2015). The competitiveness of production engineering industry. Economic analysis, No. 21 (2), pp. 93–99.

Source No. 3. Official site PJSC “KVSZ” [online]. Available at WWW: <<http://test.kvsz.com/index.php/ua>>.

Source No. 4. Official site PJSC “Dniprovagonmash” [online]. Available at WWW: <<http://www.dvmash.biz/>>.

Source No. 5. Official site PJSC “Azovzahalmash” [online]. Available at WWW: <<http://www.azovmash.com/>>.

Source No. 6. PRYAKHINA, K., (2016). Human resourcing evaluation of carriage works in Ukraine. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*, No. 11(15), pp. 90-94.

Source No. 7. *Stock market infrastructure development agency of Ukraine (SMIDA)* [online]. Available at WWW: <<https://smida.gov.ua>>.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Prof. Andrey Pochtovyuk, Doctor of Science, Economics

Katedra managementu

Fakulta ekonomie a managementu

Kremenčukská státní univerzita M. Ostrohradského

(Department Management, Faculty of Economy and Management, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University)

20, Pershotravneva street, 39600, Kremenchuk, Ukraine

E-mail: andrey.pochtovyuk@gmail.com

Assistant to the professor, Kateryna Pryakhina, Ph.D. candidate

Katedra marketingu

Fakulta ekonomie a managementu

Kremenčukská státní univerzita M. Ostrohradského

(Department Management, Faculty of Economy and Management, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University)

20, Pershotravneva street, 39600, Kremenchuk, Ukraine

E-mail: katerinapryakhina@gmail.com

4 THE FUTURE OF THE CZECH REPUBLIC IN THE EUROPEAN UNION

BUDOUCNOST ČESKÉ REPUBLIKY V EVROPSKÉ UNII

Jolanta Puacz-Olszewska

Abstract

The Czech Republic in the nineties of the twentieth century underwent economic transformation. Experts who deal with the study of processes related to economic change, implemented in the former countries of real socialism, believe that the Czech Republic had the best macroeconomic conditions in this group of countries. The country referred to distinguished also the lowest share of agriculture in GDP and by far the highest GDP per capita. In the early nineties of the twentieth century, GDP growth in the Czech Republic was 4.5 %, whereas, for example in Poland, the figure was 0.2 %. Good macroeconomic conditions were also reported on the eve of the accession to the EU. In 2003 the GDP growth by 3.8 % was recorded compared to 2002. The inflation rate fell to -0.1 %, while the unemployment rate stood at 7.8 %. These data support the conclusion that the Czech economy was in good shape on the eve of the integration with the EU structures.

Key words

The European Union, Brexit, the Czech Republic policy, future in Europe, European Community.

The Czech Republic is a country that, together with Poland, joined the European Union in 2004. The Czech Republic statistically became richer than some of the “old” European Union states. In spite of the fact that the presence in the Union has significantly improved the Czech economy, as recent studies have shown, still more Czechs are rather Eurosceptic. The President Václav Klaus and the Civic Democratic Party (ODS) led by him, contributed to Euroscepticism. It has been said for a long time that following the accession of a new member state to the European Union, the country concerned, has been considered as if it remained in “the entrance hall”. This opinion was caused by the fact that Czechs were not involved in the European Union projects, and looked cautiously what was done in Brussels but frequent changes on the position of the Prime Minister made Czech policy chaotic. Miloš Zeman took the office on 7 March 2013 replacing Václav Klaus as the head of state thereby the left-wing parties came to power. The new government wanted to get involved in what was happening in Brussels. However, the Centre of the European Parliament, which conducts public opinion surveys in member states, points out that most Czech people are still skeptical about the membership in the European Union. It turns out that 10 years of Václav Klaus’s presidency did its job. Euroscepticism deepened significantly during that period. The accession of the Czech Republic to the European Union meant different chances for this state than for Poland. Czech economy was not in such a big crisis, it did not need so much investment either.¹

¹WWW: <<http://www.tvn24.pl/tu-europa,94,m/rozne-drogi-polski-i-czech-eurosceptyczne-rozterki-nadweltawa,470095.html>> (01.03.2017).

In September 2016 the Czech Ministry of Finance informed that the state noted a record budget surplus because the tax revenues supported the economic growth, but very strong labour market and the low interest rates allowed keeping expenses under the control.

The budget surplus was 82.3 billion crowns as constituted at the end of September 2016 and at the same time it was the best result during the period of time between January and September since the Czech Republic was established in 1993. This indicates that the government can obtain the annual balanced budget despite the deficit forecast of 70 billion crowns envisaged in the fiscal projections. Thanks to this surplus the Czech Republic has been among a few EU member states achieving good results such as Germany where the budget surplus amounted to 1.2 % of GDP in the first half of 2016.

According to the Ministry's prognosis – the entire public sector including a health care system, local self-governments and other institutions was to end the year 2016 with a targeted budget deficit which was at the level of 0.3% of GDP. The year 2016 ended with a budget deficit of 0.63% GDP for the public sector: it is one fourth of the European Union average and much lower than the deficits in neighbouring countries in Central Europe. According to the data for the period between January and September, the total expenditure decreased by 3.1% compared to the previous year, primarily influenced by the lower investment expenses, on the other hand, the income increased by 6.2%, mostly thanks to both the tax revenues and collecting health insurance and national retirement insurance contributions in a more effective way as the Ministry informs.²

In comparison with the previous year 2015, tax revenues increased by 7.9% to an overall amount of 470.2 billion crowns and included value-added tax revenues of 173.6 billion crowns which increased by 4.1% compared to the year 2015. Investment expenditure was banned due to administrative obstacles which are related to new infrastructure projects and as a result, lower capital inflow from the EU, which results from the transition to the new reference period.³

The Czech Republic, together with Poland, Slovakia and Hungary belongs to the salient regional alliance in Central Europe, namely the Visegrad Group which was formed in 1991, to ease Euro-Atlantic integration for their members. The Group is a noninstitutionalized alliance, whose only institution is the International Visegrad Group. It is asymmetric cooperation joining big Poland and much smaller Slovakia, the Czech Republic and Hungary. The Visegrad Four (V4) went through odd turns of fate, after all, though it made itself known in the international arena after the accession of the four countries to the European Union and NATO, there were not serious demands in order to disband it. On the other hand, there is such a far-fetched difference among the interests of the countries which belong to the Visegrad Four (V4) that it has never become a close political alliance, but rather a forum which prevents them from exchanging their views and making alliances ad hoc for any particular issues.⁴

²WWW: <<http://biznes.onet.pl/wiadomosci/ue/czechy-odnotowaly-rekordowa-nadwyzke-budzetowa/d0dyy3>>. (01.03.2017).

³WWW: <<http://biznes.onet.pl/wiadomosci/ue/czechy-odnotowaly-rekordowa-nadwyzke-budzetowa/d0dyy3>>. (01.03.2017).

⁴ Ukielski, P., *Mapa Trójmorza. Przegląd punktów wspólnych i rozbieżności w polityce 12 państw regionu*, Centrum Analiz Klubu Jagiellońskiego, Raport 3/16, Kraków 2016, s. 8-9.

The cooperation within the Visegrad Group is running quite smoothly concerning many issues at present, but it is not entirely free from cracks. Coordinating positions within the Visegrad Four has strengthened significantly a negotiating position of the member states during talks concerning the multiannual financial framework within the area of the European Union or the issues of the number of refugees who are to be relocated in the EU. Arguments within the group have concerned, above all their attitude to Ukraine and Russia (the Polish approach to this issue is different from those of other three countries), as well as the future of the European Union – on one hand in Budapest and Warsaw the governments are bound to introduce the substantial reorganization whereas in Prague and Bratislava they are rather skeptical about these plans.⁵

The Visegrad Group independently of arguments and discrepancies, as well as the fact that it has not transformed into a political alliance, has still become one of the most capable and ready for action alliance in the international arena in Central Europe.

The Visegrad Group wants to actively participate in multilateral consultations in the face of the crisis connected with Brexit of the United Kingdom, indebtedness in the Eurozone and the refugees. Germany is a crucial partner in these consultations. The Chancellor of Germany Angela Merkel visited the Czech Republic, Estonia and Poland between 24th August and 26th August 2016, but on 27th August 2016 she met the Prime Ministers of Sweden, the Netherlands, Denmark and Finland in Germany. Together she held meetings with 15 European heads of governments.

The Warsaw visit, on 26th August 2016, during which she met the leaders of the Visegrad Group – Victor Orban, Beata Szydło, Robert Fico and Bohuslav Sobotka as well as the previous visit to the Czech Republic belonged to the most difficult tasks due to the dispute between the government from Berlin and the V4 in terms of methods used for solving the refugee crisis, and also different prospects of reforming the European Union.⁶

The V4 countries have enhanced their cooperation in the current refugee crisis in Europe. The states belonging to this group jointly and severally have opposed the idea of the admission of refugees into their countries, and also they are against the implementation of the EU Temporary Relocation System. The second crucial area is an issue connected with European safety, above all in the context of danger from Russia. The states which belong to the group have supported the assumption of the reinforcement of the Eastern flank of the NATO. The leaders of the V4 who represent centric and national parties have similar views which relate to sovereignty. But there has not been an agreement concerning demands connected with transferring European powers from Brussels to the member states. This question has only been raised by Poles and Hungarians. There can also be noticed a different approach to possible changes in the treaty. At the same time, in the aspect of the refugee crisis, all these countries have presented their own sovereign interests not mentioning their Community interest.⁷

There has been a concurrent approach to both Russia and necessity for the maintenance of the European sanctions against Russia in the Visegrad Group. Slovakia, Hungary and the Czech Republic have established relatively proper relations with Russia but this cannot be said in

⁵ Tamże, s. 8-9.

⁶ R. Grodzki, J. Kubera, *Grupa Wyszehradzka wobec dyskusji nad przyszłością Unii Europejskiej po Brexicie*. Biuletyn Instytutu Zachodniego, Nr 271/2016, 23.09.16, s. 1-5.

⁷ Tamże, s. 1-5.

case of Poland. The three countries mentioned above are also postulating to lessen or abolish the sanctions which were imposed on Russia but so far they have voted for their maintenance. The next disagreement concerns the energy policy and their approach to the Nord Stream II, a natural gas pipeline. The governments in Bratislava and Prague refused to join the opposition against the Nord Stream II. They do not see anything wrong in this project for their own energy safety. However, they have put pressure on the European Union institutions to subordinate this safety to the European Union law and energy policy of the European Union.⁸

One can acknowledge that accepting the invitation for the Warsaw V4 summit by the Chancellor Angela Merkel proved that she appreciated the importance of this group for implementation of her concept of forming the EU. The issues that were discussed there were the problems of humanitarian aid, economical problems, and those concerning the implementation of the agreement between the EU and Turkey as well as seeking new impetus for cooperation within the EU. Merkel also postulated the implementation of the refugee relocation quotas as well as further development of the compromise. These issues drew increased attention although the Czech President and the Prime Minister had firmly rejected that demand. This might justify that there was a little progress in this aspect. The Chancellor adopted a tactic, bringing to an agreement in the issues which joined the countries of the V4 in the common purpose, but did not divide them. She mainly focused on the EU border protection, safety improvement, and also concern about the pact between the EU and Turkey, Germany and countries belonging to the Visegrad Four are connected with conciliation and gentle approach to the UK after Brexit and its further relations with the European Union.⁹

The Visegrad leaders pay their attention to the problem of necessary changes which the European Union has to face after the exit from the European community. A lot of attention is paid to strengthening of the EU outer border control, problems of internal and external security as well as joint challenges which are connected with terrorism and refugee crisis. It is underlined that the refugee crisis should be solved by, among other things, increase of material aid. The exceptional approach of the Visegrad Group countries is that they are against the enforced relocation, and at the same time giving humanitarian aid to the refugees in the regions being in the state of war. The V4 also postulated, among other things, that the EU countries should start discussing the joint European army, stimulate economic growth as well as equalize the differences in standard of living among the members of the European Union.

The Prime Minister Orban represents the most critical attitude in terms of issues concerning the EU. He considered, relating to the future of the European Union, that Brexit had been the result of the critical situation of the European Union. According to the leader, the EU lost its adaptable abilities in several dimensions, among other things, in its reference to the refugee, economic crisis as well as problems of safety. He came out in favour of giving more importance to safety matters and holding strict budget policy. According to this leader, the following policies should be maintained: agricultural and cohesion, but the EU should resign from the policies: migrating and social. According to him, a new digitization policy should also be created. The Hungarian Prime Minister protests strongly against policy of the admission of refugees, demanding to forbid the European Union decisions which would relate to this issue.¹⁰

⁸ Tamže, s. 1-5.

⁹ Tamže, s. 1-5.

¹⁰ Tamže, s. 1-5.

The activities which are undertaken within the V4 draw attention of other states from the region. The significance of the Visegrad Group is constantly increasing therefore Bulgaria, Romania and Croatia strive for cooperation with it. This is very important due to the fact that attempts to create a bigger pressure group within the borders of the European Union are being undertaken, namely the ABC Group – the Adriatic – the Baltic – the Black Sea. The Foreign Affairs Ministers of the Weimar Triangle debated about the possibility of consultation with the heads of the V4 diplomacy during a meeting in Weimar on 28th August 2016. The priority issues for the future of the EU as the one unit sounded in a very general way during the summit of the Visegrad Group in Warsaw.

This group appeared as a form of saving and promoting piecemeal interests. However, the declaration drawn up together, which was presented during the summit in Bratislava, already contained demands fitting into the discussion about all-Europe problems.

One can state that in the future there will be discrepancies among the V4 countries, above all, in the issue of maintaining sanctions against Russia, energy policy, or even possible attempts to change the treaty. However, cooperation can be achieved in aiming at strengthening the role of national states within the border of the European Union as well as actions in the issue of increasing European Union military potential and presence of the NATO forces on the Eastern flank, or migration policy and the European Union cohesion policy.¹¹

The summary

After the decision of the UK about leaving the European Union – Miloš Zeman, the President of the Czech Republic, appealed for calling a referendum, asking the question about the further membership of the Czech Republic in the NATO and the European Union. The President himself disagrees with those who want to leave the European Union and he approves of remaining his country in the NATO and the European Union. Reuters News Agency pointed out that calling of a referendum did not belong to the competencies of the president because it would be connected with the changes in the Constitution. However, Zeman is a political figure in the country in which a substantial part of the electorate is skeptical about the EU. The Czech Republic joined the European Community in 2004.

Czech people's satisfaction from the membership in the EU fell from 32% in 2015 to 25% in April 2016 as the survey of the CVVM Centre showed. The small extreme right-wing party, Dawn – National Coalition in May 2016, made attempts to push through the Parliament a proposal on a referendum concerning the exit from the European Union but it did not manage to gain bigger support for this plan. The European Union is not very popular with communists, the third party in terms of a number of party members in the Parliament, as well as some deputies from the conservative, Civic Democratic Party. However, calling a referendum when it comes to the membership of the Czech Republic in the European Union would require changes in the Constitution, and thus 60% of support in both Houses of the Parliament is required.¹²

According to the Czech Prime Minister, Bohuslav Sobotka, the European Union needs a reform, but not changes of its basic functioning rules. Both high level of relations with Germany and cooperation within the Visegrad Four is of interest to the country. The Prime Minister is in favour of deepening the policy of the European Union Safety, also in terms of

¹¹ Tamże, s. 1-5.

¹² WWW: <<http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/czechy-wyjda-z-unii-europejskiej-prezydent-zeman-zaapelowal-o-referendum/8c1sl0m>>. (04.03.2017).

the European army. The key issue for the Czechs is raising the society's confidence in the European Union. According to the Czech Prime Minister the country has to avoid fragmentation and determine the further method of functioning in the form of the EU 27. Additionally, the Czech Republic will try to push across to make the European Union focus on the region in the future, for which its activity will give value added and specific benefits for the citizens of the state. The Czech Republic's priority is to focus on the country economic development and strengthening social and economic convergence among the member states and inside these countries, and, secondly, guaranteeing external and internal safety.¹³

According to the Czech authorities the European Union lost a lot of free time for discussions about the projects concerning the migration crisis which the Czech Republic regarded as ineffective from the very beginning because they solved only the results of the crisis but not its causes. These projects, according to Czechs, led only to a discrepancy among the member states, additionally, deepening the crisis. At present the European Union is implementing a solution for which the Czech Republic postulated at the beginning of the crisis. The main positive signal in the Czechs' opinion was closing the Western Balkan route for illegal migration as well as signing an agreement with Turkey.¹⁴

The membership in the EU is a priority for the Czech Republic's national interests. The European Union is one of the best guarantees of stabilization, peace and good economic situation. It also creates a framework for the social, economic development and improvement of safety. According to the Czech authorities there is no need to change the basic principles of the EU functioning, on the other hand one should not be indifferent to the necessity of changes. Brexit of the United Kingdom shows that it is time for stocktaking of how the EU functions as well as introducing necessary reforms and changes which would strengthen the citizens' belief in the EU capability of helping in solving essential problems. The Czech Republic declares readiness for an active cooperation within the borders of the process together with its partners.¹⁵

Bibliography

- GRODZKI R., KUBERA J., (2016). *Grupa Wyszehradzka wobec dyskusji nad przyszłością Unii Europejskiej po Brexicie. [The Visegrad Group versus a discussion about the future of the European Union after Brexit]*, Biuletyn Instytutu Zachodniego, Nr 271/2016, 23.09.16.
- UKIELSKI P., (2016). *Mapa Trójmorza. Przegląd punktów wspólnych i rozbieżności w polityce 12 państw regionu [The map of Three Seas. An overview of common points and discrepancies in politics of 12 region countries]*. Kraków : Centrum Analiz Klubu Jagiellońskiego. Raport 3/16.
- TVN24. WWW: <<http://www.tvn24.pl/tu-europa,94,m/rozne-drogi-polski-i-czech-eurosceptyczne-rozterki-nad-weltawa,470095.html>>.
- BIZNES. WWW: <<http://biznes.onet.pl/wiadomosci/ue/czechy-odnotowaly-rekordowa-nadwyzke-budzetowa/d0dy3>>.
- FAKT24.PL. WWW: <<http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/czechy-wyjda-z-unii-europejskiej-prezydent-zeman-zaapelowal-o-referendum/8c1sl0m>>.

¹³ WWW: <<http://www.pap.pl/podstrony/news,645929,premier-czech-dla-pap-nie-ma-potrzeby-zmiany-podstawowych-zasad-dzialania-ue-.html?pdf=2>>. (02.03.2017).

¹⁴ WWW: <<http://www.pap.pl/podstrony/news,645929,premier-czech-dla-pap-nie-ma-potrzeby-zmiany-podstawowych-zasad-dzialania-ue-.html?pdf=2>>. (02.03.2017).

¹⁵ WWW: <<http://www.pap.pl/podstrony/news,645929,premier-czech-dla-pap-nie-ma-potrzeby-zmiany-podstawowych-zasad-dzialania-ue-.html?pdf=2>>. (02.03.2017).

PAP. WWW: <<http://www.pap.pl/podstrony/news,645929,premier-czech-dla-pap-nie-ma-potrzeby-zmiany-podstawowych-zasad-dzialania-ue-.html?pdf=2>>.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Dr. Jolanta Puacz – Olszewska

Katedra politologie

Fakulta humanitních věd

Univerzita humanitních věd a ekonomie v Lodži

(Faculty of Humanities, the direction of Political, Science University of Humanities and Economics in Lodz)

35-083 Rzeszow Poland, ul. T. Nalepa 10

E-mail: jolantapuaczolszewska@gmail.com

5 THE ASSESSMENT AND DECISIONS OF THE POLISH AUTHORITIES TO THE CANDIDATE FOR THE PRESIDENT OF THE EUROPEAN UNION

EVALUACE A ROZHODNUTÍ POLSKÝCH ORGÁNŮ V OTÁZCE KANDIDATURY NA PREZIDENTA EVROPSKÉ UNIE

Anna Zagórska

Annotation

The article aims at indicating the reasons for the position of the Polish government regarding Donald Tusk's candidacy for re-election of the President of the European Council, taking into consideration the situation in the country – Poland. Describing the scope of duties of the President of the European Union, an assessment of the first term was made by the Polish government and the Polish society. The research methods used in the analysis of a given topic are a comparative method (results of polls, social and political opinions). The article in the applications indicates the reasons for the lack of support of the Polish government to the candidature of the Polish representative for the position of EU President.

Key words:

Presidency, executive branch, president, the EU safety, political decisions

At the beginning of this article, it is worth paying attention to the notion “the President of the EU” or “the Chairperson of the European Union”. According to the Lisbon Treaty, in Polish “Przewodniczący”, and in English “President”. The Polish title is appropriate for heads of two different European institutions: the European Parliament and the European Commission. In foreign languages, there are Presidents. The title president in the Constitution of the Republic of Poland belongs to the positions in the state and defined in the law/legal act presidents of towns. In plans of the European Union Constitution, the institution of President as well as the EU Minister of Foreign Affairs were created but then it was rejected in the referenda in two EU member countries (the Netherlands and France) and never came into being. In the Treaty of the European Union (so called the Treaty of Lisbon¹), they resigned from all elements of nomenclature and symbols which could give the impression of creating structures of the European Union of features typical of national states. The position of the President (Chairperson) of the European Union was created².

By virtue of the Treaty of Lisbon, the European Council became one of the union institutions in 2009. The European Council consists of the heads of the member countries governments (excluding the heads of the government from Cyprus, France, Lithuania and Romania, because instead of them, the presidents of these countries are members of the European Council) together with the President of the Council and the President of the European Commission. This institution takes decision most often on the basis of consensus. However, in some special cases, defined in the Union Treaties, it decides unanimously or by a qualified

¹ The Treaty is mentioned hierarchy of presidents of the institutions in order: the European Parliament, the European Council, the Council of the European Union, European Commission.

² *Prezydent, czy Przewodniczący? Unii, czy Rady?* Available at <http://janwojciechpiekarski.natemat.pl/116365,prezydent-czy-przewodniczacy-unii-czy-rady>.

majority³. Neither the President of the European Union nor the President of the European Commission participates in this voting⁴.

During the meetings of the European Council, the President acts as a host. The member states during international meetings obey the principle that the protocol holds that heads of states and governments takes precedence over other heads of organizations and international institutions because they represent sovereign states. The precedence is held according to the rule; the heads of state (monarchs before presidents), heads of governments and according to how long he or she has had his/her position in the EU.

In the European Union, during the proceedings the rule of the rotating national presidencies following one after another is adopted. Donald Tusk⁵ has been the President of the European Council since 1st December 2014. He took this office and replaced Herman Van Rompuy.

The tasks of the president are defined in the article 15 of the Treaty of the European Union (TUE). A person who has taken an office is to lead the sessions of the European Council and administer its work and supervise preparations for the European council sessions and the continuity of its actions (with cooperation with the president of the European Commission and on the basis of the results of work of the General Affairs Council). It also is to contribute to the consistency and consensus in the European Council, calling the European Union summits (namely, sessions of the European Council) and chairs them ensuring continuity of work.⁶ The president of the EU report back to the European Parliament after each session of European Council. And after each summit, the president submits the report to the European Parliament. But he/she is not responsible to this institution politically or even in any other ways. Moreover, the President of the European Council represents the European Union outside.⁷ In terms of issues of common foreign policy and safety, together with an important representative of the EU for foreign affairs and safety policy, help to carry out this policy and ensures uniformity, cohesion, efficiency during international summits (with the president of the European Commission).⁸

Electoral procedures includes a lot of rules and legal conditionings which regulate the process of choosing the representatives of authority. The EU institutions have their own procedural system, which undergoes continual transformations, Depending on the themes discussed during the Council sessions, appropriate ministers of the member states are allowed to take part in its work and a commissioner as a representative of the European Union. The President of the European Parliament and The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy can also take part in its work, however, they do not have rights to vote.

³Donald Tusk, *przewodniczący Rady Europejskiej* Available at <http://www.consilium.europa.eu/pl/european-council/> z dn.08.03.2017.

⁴ WĘC J. J., *Traktat Lizboński. Polityczne aspekty reformy ustrojowej Unii Europejskiej w latach 2007-2015*. Kraków 2016.

⁵ Polish politician and historyk. W 1980 he graduated from the history of the Faculty of Philology and History at the University of Gdansk. His thesis concerned the development of the legend of Jozef Pilsudski in the pre-war journals.

⁶ Available at <http://www.tvn24.pl> (08.03.2017).

⁷ *Rola przewodniczącego* Available at <http://www.consilium.europa.eu/pl/european-council/president/role/> (08.03.2017).

⁸ In this capacity, Donald Tusk will represent the European Union at the top of the G7 (8); G20; Union meetings with the leaders of the major countries of the world and regional meetings. He was accompanied by will usually European Commission President Jean-Claude Juncker or the High Representative. ZiPB Federica Mogherini.

The European Council appoints its president by qualified majority for a term of 2.5 years, renewable once. The president leads the proceedings of the Council, ensures preparation and continuity of its works and serves as main negotiator among the representatives of member states in the Council. He/She cannot serve in their home countries during his/her cadency, but it is possible for him /her to do other jobs in the European Union institutions.⁹

Herman van Rompuy, the president of the European Council to 2014, presented the list of five candidates, who alternatively might replace them. Apart from the Polish Prime Minister – Donald Tusk there were the Danish head of the government, the former Prime Minister from Finland Jyrki Katainen, the Prime Minister of Ireland Enda Kenny, and Valdis Dombrovskis, the former Prime Minister from Latvia.¹⁰

The election of the head of the European Council determines the net of interests, influences, proportions, parities. In the EU the solution has been always sought, which pleases all or almost all. Reaching a compromise was easier in the times of “old Union” or even “fifteen”. It was assumed in 2014 that Donald Tusk¹¹ wouldn’t be elected. David Cameron, the British Prime Minister stated that Donald Tusk wouldn’t be a good candidate for this position during the summit in Brussels. It is worth mentioning that the UK was the third biggest country in the European Union.

Only telephone conversation between Tusk and the British Prime Minister David Cameron enabled him to support by this state. The British concession regarding the candidate of Donald Tusk and his promised to examine the problem of influx of migrants from the Eastern Europe in the United Kingdom, which was connected with payment of social benefits, helped Polish Prime Minister to take office as president of the European Union, i.e. the president of the European Council. As a Polish Prime Minister, he enjoyed the recognition of the German female Chancellor and the President of France. The Prime Minister informed that the main task of the president of the European Council “was building” compromises continuously. He pointed out the common European interest as the most important challenge. He underlined that he came from the country for which “the united Europe made sense”.¹²

The provision of the Treaty that the President of the European Council did not exercise public powers in their own country made Donald Tusk, the Polish Prime Minister, back from the engagement in the matters of the party, the Civic Platform, for which he had been a head and devolve his responsibilities to his female colleague, Mrs Ewa Kopacz.

According to Donald Tusk, as the President of the European Council, he cared about the position of Poland in Europe and relations with member states “For me is important that today in Brussels I am doing efficiently what is, in my opinion, of interest to Poland: consequently, tightening bonds in Europe, holding good relations with Germany and France. It is true that this all which is presented by the Polish government is not the politics. But I truly define Polish interest in a different way than PiS (Law and Justice). I will say firmly: I think that I will define them more precisely and better.”

⁹ Barcz J., Górka M., Wyrozumski A., *Instytucje i Prawo Unii Europejskiej*, Warszawa 2012, s.124.

¹⁰ *Zdecydowała wolta Camerona. Kulisy wyboru Tuska na przewodniczącego Rady Europejskiej* Available at <http://www.polskatimes.pl/artykul/3558577,zdecydowala-wolta-camerona-kulisy-wyboru-tuska-na-przewodniczacego-rady-europejskiej,2,id,t,sa.html> (08.03.2017).

¹¹ Available at <http://www.polskatimes.pl/artykul/3558577,zdecydowala-wolta-camerona-kulisy-wyboru-tuska-na-przewodniczacego-rady-europejskiej,id,t.html> (08.03.2017).

¹² Available at <http://www.tvn24.pl>.

The assessment of Tusk as a the President of the European Council by the Polish society 800 people were interviewed during the survey (data from the research agency SW Research). Almost half of the respondents – 48 % stated that Donald Tusk managed well headed the European Council. One third of the respondents were against the assessment of the previous group.¹³

The interviewed aged between 35 – 49 – 55%, those of higher education – 53%, the respondents who have their monthly income over 50 000 PLN – 66% assessed him positively more often than any other groups, stating that he did well as the leader of European Council. One need to take into consideration that the assessment of the Polish society depends on their political views, political orientation, political affiliation. Donald Tusk was well assessed by the people who declared their views as left-wing – 76%, centrist - 64%.

On the other hand, half of the respondents who identified with right-wing parties had critical opinions – 55%.¹⁴ In potential electorates, supporters of Donald Tusk as the President of the European Council included the vast majority of the declared electorate of Modern Party, the Civic Platform and Social and Liberal Democrats. The Law and Justice party supporters assessed him negatively. The supporters of Kukiz'15 Party were divided.¹⁵

The cadency of Donald Tusk as the president of the European Council terminated in 2017. Half of the respondents – 52% stated that the Polish government should support his reelection. 40% stated that he should stay for the second cadency as the President, 35% said that he should withdraw from the politics entirely but 12% of the respondents said that he should go back to Poland and work on internal affairs (data from the survey of Kantar Milward Brown for the news TV programme: Fakty TVN and TVN 24).¹⁶

The reelection required the formal decision of the leaders of the EU states. According to the Treaty, the European Council elects the President by a qualified majority. In practice, the member states strive to seek consensus.

The summary

Motives of the Polish government decision

During the summit in Malta¹⁷, The President Donald Tusk informed the leaders of the EU states that he intended to run for a second term. A Member of the European Parliament and the former member of the Civic Platform Jacek Saryusz-Wolski¹⁸ was the official Polish

¹³ Źródło: SW Research dla rp.pl; (08.03.2017).

¹⁴ Available at <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1696028,1,donald-tusk-dobrze-oceniany-przez-polakow-jako-szef-rady-europejskiej-ale-nie-chca-jego-powrotu-do-polski.read> z dn.08.03.2017.

¹⁵ Available at <http://wyborcza.pl/7,75398,21437786,cbos-polacy-chca-tuska-na-czele-rady-europejskiej.html> (8.03.2017).

¹⁶ tamże.

¹⁷ *Donald Tusk ogłasza, że będzie walczył o drugą kadencję*: <http://wyborcza.pl/7,75399,21471324> z (08.03.2017)

¹⁸ When the decision was announced to the public, politicians and supporters of the PO, the foreign party (such as the European People's Party EPP, which for 26 years was represented by Saryusz-Wolski, 2006-2016 and was its vice-chairman), began to exert pressure on MEP. Finally, on Monday, 68-year-old Saryusz-Wolski resigned from membership in the EPL. At the same time the board of the Civic Platform politician expelled from the ranks of his party.

Jacek Saryusz-Wolski had competence, European contacts, and most importantly a real passion and understanding of European policy. Therefore, from the beginning of the Third Republic he became one of the Polish classics. In 1991 he became the first executive committee. European integration. Immediately after the establishment of this office in the government of Jan Krzysztof Bielecki. In 2000, he became secretary of the Committee for European Integration in the government of Jerzy Buzek. In contrast, Jan Rokita, which the Nice

candidate for the position of President of the European Council. Poles chose Law and Justice Party in the democratic elections in 2015, which has been ruling autonomously. And thus this party has the mandate to represent Polish interests on the international arena, and especially the EU, of which we are members. The Polish Prime Minister, Beata Szydło, on behalf of Poles and Poland, submitted the national *votum separatum* against the Donald Tusk's policy. Donald Tusk, being backed by, above all, the Chancellor of Germany and the president of France, had great chances to stay on the job. The election of a Pole against the position of the Polish government is an untypical phenomenon.

So far European institutions and decisions of the European Council has not interfered with the political dispute within the Member States. Can decision about the re-election of Donald Tusk be interference in domestic affairs of a country? Paradoxically, a Pole was elected to international position against the decision of Poland. The Pole's triumph and at the same time (Non)Polish President of the European Council is incredible¹⁹. This is the first such situation in history of the European Union and the first in the history of Poland. One can reflect why the Brussels conservative Jacek Saryusz-Wolski (from the Civic Platform) decided on running for election? There can be many answers, probably based on the analysis of his own situation: first of all, failure of the Civic Platform in the parliamentary elections, secondly, lack of guarantee of coming into power by his party again, the next- lack of guarantee of being selected as a candidate on the election lists. The Polish candidate probably took a political decision with little risk, little loss. His position, activity in the European Parliament depends only on the elections, which will be run in two years. Politically, he was probably offered the other position in return for undertaking and agreeing for running for election against the other candidate. The Polish candidate wasn't invited to the summit, because there wasn't agreement among the Member States. The decision of the Polish government for running for election by the President of the European Council, Donald Tusk was negative, caused by few reasons:

- lack of compromise in creating coalition PO and PiS in 2005;
- rivalry concerning the position of the President of Poland between Donald Tusk and Lech Kaczyński;
- failure of PiS (Law and Justice Party) in the parliamentary elections in 2007 and 2011;
- backing by D. Tusk as the President of the European Council activities of the opposition parties in 2016 9 the parliamentary crisis caused by the opposition blocking the rostrum in the parliamentary house, he engaged in the political disagreement in Poland;
- giving by Tusk (education: historian) investigation of the Smolensk catastrophe to Russian authorities;
- agreeing on admitting a group of immigrants according to the EU demands, which would create the danger for Polish citizens.

On the 9th March 2017 by voting 27:1 in favour of Donald Tusk – in this way at the Union summit, finished the voting concerning the position of the president of the European Council. The only EU state which didn't back the former prime minister was Poland. The Polish government threatened that they would not sign under the conclusions of the EU.

opera dying, Jacek Saryusz-Wolski, the Treaty of Nice in fact on behalf of the Polish *współnegocjował*. Since 2004, he was - by all three terms, each time in the colors of PO - Polish MEP.

.czyt. {w:} *Kulisy gambitu PiS z Saryuszem-Wolskim za Tuska*.

¹⁹ *(Nie)polski Przewodniczący Rady Europejskiej* Available at <http://niedziela.pl/artukul/27607/Niepolski-Przewodniczaczy-Rady> (08.03.2017).

Donald Tusk thanking for the backing informed that he would do everything to prevent Poland from being isolated.²⁰

After receiving reelection by Donald Tusk, the chairman of PiS Jarosław Kaczyński said that it was very bad that it was elected a politician who had broken all the rules, which had obtained in the European Union. Ryszard Terlecki, the head of the PiS parliamentary club stated that Donald Tusk had not been a representative of the republic of Poland since that day. The Prime Minister Beata Szydło accused the European Union of dealing with specific interest of the narrow interest groups and accused the EU institutions of the migration, financial crisis and Brexit. She claimed that Poland did not accept the conclusions from the summit. It means by her that the summit is not valid. The European Council lost a chance to have a president who could implement deep reforms and contribute to the fact that the European Council may finally fulfill its role. And her role is representing the citizens of their own country and taking care of the citizens of Member States. The EU in order to be stronger is to be reformed and Donald Tusk won't express enthusiasm for reforming the Union. The chairman of the Civic Platform said that the reelection of Donald Tusk for the function of the head of the European Council is a great Polish success.²¹

The parliamentary opposition congratulated Donald Tusk on his success. 'Poland is proud of this voting, Poland is proud of Donald Tusk, Poland is proud of the presence in the European Union and Poland will be always the part of Europe' – said Grzegorz Schetyna the present chairman of the PO. 'Poland won, PiS lost, which has to understand that committed a mistake. All Europe voted against PiS, together with its closest allies' – commented Władysław Kosiniak – Kamysz, the leader of PSL (Polish Peasant Party). The chairman Kukiz 15 related to the person of the head of the European Council himself. 'Tusk is revengeful – I experienced this myself. With a smile on his face he will be act to make PiS position weaken the most. Even, at the cost of the citizens of the republic of Poland, because for power he will do everything'. The President of the Republic of Poland, as a candidate of PiS congratulated to Donald Tusk on the reelection for the next term, "I hope that in the future one will restore the European unity based on the principle of equal states and free nations"

The extreme right, non-party organization start promoting their hatred towards the integration preaching the slogan "polexit" – the exit from the EU.

Poles enthusiastically accepted the information about the re-election of our man for this position. 47.7% of the interviewed believe that Poland lost by the government's game concerning the election of Donald Tusk for the Head of the European Council. 29.1% of the respondents has the opposite opinion. Among the electorate of the Law and Justice party, 37% of the respondents think that Poland lost by the game of Polish diplomacy. Only 29% that Poland gained . 54.9% of respondents state that the reelection of Donald Tusk for the president of the European Council strengthens the position of Poland in the Union. 24.6% of the respondents have the opposite opinion²².

²⁰ *Donald Tusk wygrywa z PiS-em. Pozostanie szefem Rady Europejskiej na kolejne dwa i pół roku* Available at <http://www.newsweek.pl/swiat/polityka/donald-tusk-szefem-rady-europejskiej-mimo-sprzeciwu-pis-kaczynski-przegral,artykuly,406602,1.html> z dn.08.03.2017.

²¹ <http://www.tvn24.pl> z dn.08.03.2017.

²² <http://wyborcza.pl/7,75399,21471324,polacy-chca-by-rzad-poparl-donalda-tuska-na-szefa-rady-europejskiej.html> z dn.08.03.2017.

Analysing collected materials, one need to underline that the hatred of one man towards the other leads to continuous struggles, disagreement, economic and economical loss at the cost of an average citizen.

Bibliography

WEĆ, J. J., (2016). *Traktat Lizboński. Polityczne aspekty reformy ustrojowej Unii Europejskiej w latach 2007-2015*. Kraków.

BARCZ, J., GÓRKA, M., WYROZUMSKI, A., (2012). *Instytucje i Prawo Unii Europejskiej*. Warszawa.

RAFAELLI, R. *Parlament Europejski: procedury wyborcze w: Dokumenty i informacje o Unii Europejskiej*. Warszawa.

KENIG-WITKOWSKA, M. (red.), (2011). *Prawo instytucjonalne Unii Europejskiej*. Warszawa.

WITKOWSKA, M. *Zasady funkcjonowania UE*. Warszawa.

DOMAGAŁA, A., (2008). *Integracja Polski z Unią Europejską*. Warszawa.

ec.europa.eu

<http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/sondaz-ws-reelekcji-donalda-tuska-na-szefa-rady-europejskiej/rbhqsge>.

<http://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/sondaz-ws-reelekcji-donalda-tuska-na-szefa-rady-europejskiej/rbhqsge> z dn.08.03.2017.

<http://niedziela.pl/artykul/27607/Niepolski-Przewodniczacy-Rady>.

<http://www.newsweek.pl/swiat/polityka/donald-tusk-szefem-rady-europejskiej-mimo-sprzeciwu-pis-kaczynski-przegral,artykuly,406602,1.html>.

<http://www.tvn24.pl>.

KONTAKTNI ÚDAJE

Dr. Anna Zagórska

Fakulta právních studií, státní správy a managementu

Univerzita J. Kochanowského v Kielcích

(Faculty of Law, Administration and Management, University Jan Kochanowski in Kielce

Świętokrzyska 21B, 25-406 Kielce, Poland

E-mail: cyran.a@wp.pl

6 ZHODNOCENÍ EFEKTIVNOSTI INVESTIČNÍCH DOTAČNÍCH TITULŮ

Assessing the effectiveness of investment subsidies

Radka Vaníčková

Anotace

Příspěvek je zpracován dle metodiky OP Podnikání a inovace, programu EKO-ENERGIE a komparován s reálnými a očekávanými úsporami ve vztahu k ekonomické efektivnosti investic dotačních titulů za předpokladu zachování principů environmentální politiky EU a pravidel dotačních titulů na obecné úrovni v ČR doplněných grafickým znázorněním časových řad vývoje tržeb v horizontu let 2011 - 2015. V rámci metodického šetření je sestavena rešerše české i zahraniční literatury, analýza statistických dat, dokumentů a databází státních a soukromých institucí zejména MPO ČR, MMR ČR a agentury Czech Invest. Dále je provedena analýza výsledků dílčích výzkumných projektů a statistických šetření včetně analýzy dat a výstupů, které jsou předmětem vlastního výzkumu orientovaného na předinvestiční fázi projektové přípravy - např. bližší identifikaci podnikatelských příležitostí, předběžného výběru, přípravy projektů a hodnocení budoucích projektů, sestavení logického rámce včetně cíle a záměru projektu, očekávání investora včetně návrhu opatření zavádění energetického auditu s podporou environmentální politiky EU za účelem snížení spotřeby elektrické energie v rámci realizace investičního záměru v systému řízení ISBAAN pro oblast obchodu, logistiky, řízení projektů, financí a controllingu, personální evidence a ENERGMATU (archivace energetických toků). Cílem příspěvku je zhodnotit efektivnost investičních dotačních titulů s možností čerpání dotačních titulů s podporou či bez podpory z OP Podnikání a inovace za účelem snížení produkce skleníkových plynů a úspor elektrické a tepelné energie.

Klíčová slova

Evropská unie, lokální a regionální rozvoj ČR a EU, OP podnikání a inovace, EKO-ENERGIE, projekt PES, efektivnost investic, čistá současná hodnota.

Annotation

The paper is processed according to the methodology of the OP Enterprise and Innovation, ECO-ENERGY program, and compared with real and expected savings in relation to the economic efficiency of investment subsidies provided to maintain the principles of EU environmental policy and rules for subsidies on a general level in the Czech Republic, complemented by graph illustration of time series of development of sales in the horizon of the years 2011 - 2015. Within a methodological survey a research of Czech and foreign literature is compiled, including the analysis of statistical data, documents and databases of state and private institutions, particularly MIT, MRD and the Czech Invest Agency. Another analysis of the results of specific research projects and statistical surveys, including data analysis and outputs, which are subject to their own research-oriented front investment project preparation phase – e. g. further identification of business opportunities, pre-selection, project preparation and evaluation of future projects to build logical framework including objectives and project objectives, investors's expectations, including a draft measure introducing an energy audit with the support of EU environmental policy in order to reduce electricity consumption in the context of implementing the investment project management system ISBAAN for the area of trade, logistics, project management, finance and controlling,

personnel records and the ENERGOMAT (archiving energy flows). The aim of this paper is to assess the effectiveness of investment subsidies with or without the possibility of drawing on subsidies or without support from the OP Enterprise and Innovation and the state of emissions in order to reduce greenhouse gas emissions and saving electricity and thermal energy.

Key words

European Union, local and regional development of CZ and EU, Operational Programme Enterprise and Innovation, EKO-ENERGIE, project PES, efficiency of subsidies, Net Present Value.

Úvod

V roce 2004 vstoupila Česká republika do Evropské unie. Tento fakt přinesl českým podnikatelům mnoho příležitostí, ale i konkurenceschopnější prostředí na zahraničním trhu, otevřela se možnost rozšiřování podnikatelských aktivit do všech členských států EU (Bache, 2011). Vzhledem k tomu, že mezi jednotlivými členskými státy EU existují hospodářské rozdíly, byla vytvořena EU tzv. regionální politika, jejímž účelem je snížení diferenciace mezi regiony na mezinárodní, národní, regionální a lokální úrovni s cílem podpory a harmonizace úrovně regionů, které zaostávají za evropským průměrem, prostřednictvím investic (Shukla a kol., 2014). Regionální politika Evropské unie se zaměřuje na propagaci solidarity a soudržnosti jednotlivých členských států, jejíž cíle jsou naplňovány s podporou strukturálních fondů, v rámci nichž jsou přerozdělovány finanční prostředky z tzv. operačních programů (OP). Evropská unie mimo jiné také podporuje oblast obnovitelných zdrojů energie ve smyslu zvyšování energetické účinnosti (Knápek, 2010). Přímý vliv energetické politiky EU má za následek celosvětové snížení emisí CO₂ způsobující skleníkový efekt a globální oteplování planety. Zastavení zvyšování produkce CO₂ omezí přijetí nového opatření ke snižování koncentrace CO₂ v ovzduší, čehož se EU snaží legislativně dosáhnout. Předložený příspěvek poukazuje na hodnocení efektivnosti investičních dotačních titulů s možností a bez alternativy čerpání dotačních příspěvků z OP Podnikání a inovace. Tento operační program navazuje na OP Průmysl a podnikání, který byl vyhlášen pro programové období 2000–2006, resp. 2004–2006 (zkrácené období z důvodu vstupu ČR do EU 1. 5. 2004). OP Podnikání a inovace byl zpracován na období 2007–2013 Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR, v rámci kterého bylo vyhlášeno 15 programů podpor (Česko, 2012a). Zatím poslední vyhlášený OP v období 2014–2020 pod názvem Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost má za cíl docílit zvýšení konkurenceschopnosti v oblasti průmyslu, služeb a podnikání, podpory inovace a udržení atraktivity ČR pro zahraniční investory, byly pro tyto účely alokovány finanční prostředky do tzv. prioritních os a specifických cílů (MMR, 2015).

Cílem programu POTENCIÁL je podpora zvyšování, popř. nové zavedení kapacit ve společnosti, díky kterým bude dosaženo realizace vývojových, výzkumných a inovačních aktivit spolu s očekávaným nárůstem počtu podniků, které budou schopny realizovat vlastní vývoj, výzkum a inovace ve smyslu prohloubení spolupráce s výzkumnými organizacemi, vytvořením nových kvalifikovaných pracovních míst, zlepšením podmínek pro začlenění podniků do národních a evropských programů výzkumu a vývoje s podporou zvýšení konkurenceschopnosti české ekonomiky. Program EKO-ENERGIE realizoval Prioritní osu 3 „Efektivní energie“ OP Podnikání a inovace 2007–2013 podle zákona č. 47/2002 Sb., o podpoře malého a středního podnikání, ve znění pozdějších předpisů, Nařízení Komise (ES) č. 1998/2006 ze dne 15. 12. 2006 a aplikaci článků 87 a 88 Smlouvy o Evropském společenství (ES) na podporu de minimis, podle Nařízení Komise (ES) č. 1628/2006 ze dne

24. 10. 2006 o použití článků 87 a 88 Smlouvy o ES na vnitrostátní regionální podporu. Správcem programu je Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, jehož příspěvková organizace Agentura pro podporu podnikání a investic – Czech Invest je zprostředkujícím orgánem, Českomoravská záruční a rozvojová banka je poskytovatelem podpory ve formě podřízeného úvěru s finančním příspěvkem (Klímová, Žitek, 2015). Cílem programu EKO-ENERGIE je s podporou dotací či podřízených úvěrů s finančním příspěvkem subvencovat činnost malých a středních společností v okruhu snižování energetické náročnosti výroby, spotřeby primárních energetických zdrojů a většího využití obnovitelných zdrojů (Motlík, 2007). Podpora je poskytována se záměrem snížit energetickou náročnost na jednotku produkce při zachování dlouhodobé stability a dostupnosti energie pro podnikatelskou oblast, zredukovat závislost české ekonomiky na dovozu energetických komodit, snížit spotřebu fosilních primárních energetických zdrojů, podpořit nárůst obnovitelných zdrojů energie, využít potenciálu energetických úspor a obnovitelných zdrojů energie i ve velkých společnostech včetně možnosti zhodnocení druhotných zdrojů energie.

Materiál a metodika

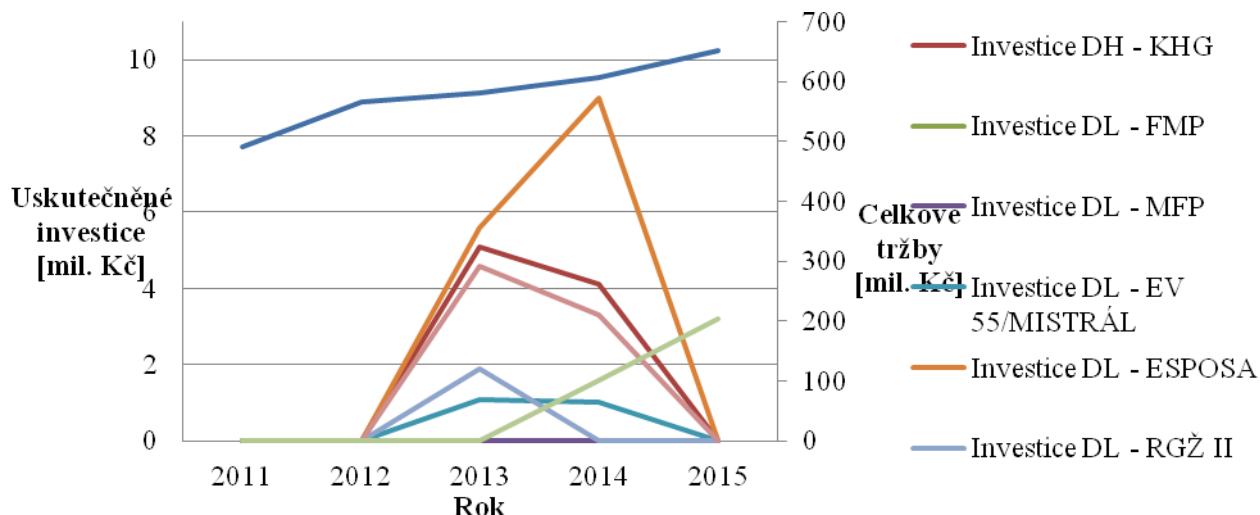
V rámci metodického šetření byla vytvořena rešerše české i zahraniční literatury, analýza statistických dat, dokumentů a databází státních a soukromých institucí zejména MPO ČR, MMR ČR a agentury Czech Invest. Dále byla provedena analýza výsledků dílčích výzkumných projektů a statistických šetření včetně analýzy dat a výstupů, které jsou předmětem vlastního výzkumu orientovaného na předinvestiční fázi projektové přípravy - např. bližší identifikaci podnikatelských příležitostí, předběžného výběru, přípravy projektů a hodnocení budoucích projektů, sestavení logického rámce včetně cíle a záměru projektu, očekávání investora včetně návrhu opatření zavádění energetického auditu s podporou environmentální politiky EU za účelem snížení spotřeby elektrické energie v rámci realizace investičního záměru v systému řízení ISBAAN pro oblast obchodu, logistiky, řízení projektů, financí a controllingu, personální evidence a ENERGOMATU (archivace energetických toků). Analýza dokumentů byla čerpána z interních zdrojů oslovené společnosti, např. soubor EA vybraných objektů výrobního areálu, dodatky EA souboru vybraných objektů, informační magazín, studie proveditelnosti pod názvem PES. V rámci navázání klíčové partnerské spolupráce s vytipovanou společností byla použita kvalitativní metoda pozorování za účelem posouzení komplexního zhodnocení čerpání finančních prostředků ze strukturálních fondů z oblasti výzkumu a vývoje s ohledem na pořízení dlouhodobého hmotného majetku. Byly realizovány pracovní schůzky a rozhovory s vedoucími pracovníky s frekvencí opakování jednou týdně v prostorách výrobní společnosti ve smyslu zjištění interního chodu provozu jednotlivých oddělení v souvislosti s uplatňováním energetické politiky a investiční činnosti. Za účelem zhodnocení efektivnosti investic byla použita dynamická metoda – čistá současná hodnota, která vyjadřuje celkovou současnou hodnotu peněžních toků souvisejících s investičním projektem, prostou a reálnou dobu návratnosti a vnitřní výnosové procento. Metoda komparace mezi dotačními programy EKO-ENERGIE a POTENCIÁL zhodnotila efektivnost investičních dotačních titulů včetně stavu emisí z hlediska snížení produkce skleníkových plynů a úspor elektrické a tepelné energie s využitím dotačních titulů či bez nich.

Výsledky a diskuse

Pro účely charakteristiky investiční činnosti výrobní společnosti byly použity výroční zprávy a roční účetní závěrky od roku 2011 do roku 2015, na jejich základě byly vytvořeny grafy o přehledu celkových tržeb v porovnání s dlouhodobým hmotným majetkem včetně obdržených dotací na podporu technického rozvoje, výzkumu a vývoje, jejichž poskytovatelem je Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR a EU, které poskytly v roce 2014 dotaci na pořízení

dlouhodobého hmotného majetku – pořízení technologie – v rámci projektu Technologie pro litinová čerpadla (dále jen „TELIČ“) ve výši 7 074 tis. Kč oproti roku 2015 20 530 tis. Kč, která byla podstatně vyšší. U projektu pod názvem Project of Energy Savings (dále jen „PES“), byla poskytnuta v roce 2014 dotace ve výši 1 709 tis. Kč a v roce 2015 5 463 tis. Kč.

Obrázek 1: Vývoj celkových tržeb v porovnání s dlouhodobým nehmotným majetkem

Zdroj: Vlastní (2016).

Legenda k obr. 1:

Investice DH – KHG

- divize hydraulika – konchoidní hydrogenerátor

Investice DL – FMP

- divize letecká – Fuel Metering Pump

Investice DL – MFP

- divize letecká – Main Fuel Pump

Investice DL – EV55/MISTRÁL

- divize letecká – projekt pro vývoj vojenské platformy letounu EV 55 Outback

Investice DL – ESPOSA

- divize letecká – Efficient Systems and Propulsion for Small Aircraft

Investice DL – RGŽ II

- divize letecká – rotační motor nové kinematické koncepce

Investice DL – MOSTA

- divize letecká – modernizace malého dopravního letounu

Investice DH – NGGP

- divize hydraulika – zubová čerpadla nové generace

Obr. 1 zobrazuje průběh celkových tržeb (2 898,2 mil. Kč) od roku 2011 do roku 2015 v porovnání s průběhem uskutečněných investic do dlouhodobého nehmotného majetku, které byly v roce 2013 ve výši 18 300 tis. Kč, z toho 5 100 tis. Kč v divizi Hydraulika - KHG, v divizi Letecké – FMP, MFP byly nulové, v EV 55/MISTRÁL 1 100 tis. Kč, ESPOSA 5 600 tis. Kč, RGŽ II 1 900 tis. Kč a MOSTA 4 600 tis. Kč (Jihostroj, 2012). U všech výše zmíněných investic dlouhodobého nehmotného majetku se jedná o aktivaci výdajů na výzkumně vývojové projekty.

Porovnání programů EKO-ENERGIE a POTENCIÁL

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR jako řídicí orgán vyhlásil v rámci OP Podnikání a inovace pro konkurenceschopnost pro programové období 2014–2020 program podpory Úspory energie a Potenciál (Felixová, 2012). Projekt PES v rámci programu Úspory energie a projekt TELIČ v rámci programu Potenciál byly zpracovány již v programovém období 2007–2013 pod záštitou programu Podnikání a inovace, nicméně programy jsou rozdílné, nelze realizovat jejich rozbor a vyhodnocení, kdy program Úspory energie je zařazen do prioritní osy 3, která je orientována do oblasti energetické infrastruktury a obnovitelných zdrojů energie, účinnému využití energie a podpory při uplatnění nových technologií v oblasti energie a druhotných surovin (Hasanbeigi, 2010). Prioritní osa 1 je stanovena pro program podpory Potenciál a specializuje se zejména na rozvoj podnikání a konkurenceschopnost

malých a středních podniků. Rozdílnost mezi oběma programy je v tematickém zaměření, kdy program podpory Potenciál patří do tematického cíle 1 podle čl. 9 bodu 1, nařízení 1303/2013, který se zabývá podporou výzkumu, technologického rozvoje a inovací (Wokoun, Kolařík, Kolaříková, 2016). Další různorodostí mezi programy je specifikace cíle. Program Úspory energie náleží specifikaci cíle 3. 2. tzn. cíle, který klade důraz na zvýšení energetické účinnosti podnikatelského sektoru a program podpory Potenciál do specifikace cíle 1. 1., tj. zvýšení inovační výkonnosti podniků. Neshoda a současně největší rozpor je v investiční prioritě. Dle čl. 5 bodu 4b, nařízení č. 1301/2013 – Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1301/2013 ze dne 17. 12. 2013 o Evropském fondu pro regionální rozvoj, o zvláštních ustanoveních týkajících se cíle Investice pro růst a zaměstnanost a zrušení nařízení (ES) č. 1080/2006 je program Úspory energie, který je zařazen do investiční priority 4b, která se zabývá podporou energetické účinnosti a využíváním energie z obnovitelných zdrojů v podnicích. Program podpory Potenciál je dle čl. 5 bodu 1b nařízení č. 1301/2013 zařazen do investiční priority 1b, která má mnohem širší uplatnění, např. do podpory investic podniku do výzkumu a inovací, vytváření součinnosti mezi podniky a odvětvím vysokoškolského vzdělávání, především podporami investic do vývoje produktů a služeb, transferu technologií, ekologických inovací, využitelnosti veřejných služeb, podpory pilotních linek (Kostič, 2016). U zkoumané společnosti byly využity podpory z programu Potenciál pro rozvoj centra výzkumu, vývoje a inovací ve smyslu zakoupení pozemků, budov, zařízení, které jsou nezbytné pro zajištění chodu centra výrobní společnosti. Z programu podpory Úspory energie byla realizována distribuce elektřiny, tepla a plynu v nemovitostech za účelem zvýšení účinnosti, zavedení systémů měření a regulace, rekonstrukce osvětlení budov a průmyslových areálů a další opatření za účelem snížení energetické náročnosti budov v rámci zateplení obvodového pláště, výměny okenních a dveřních otvorů, instalace vzduchotechniky s rekuperací odpadního tepla, využití odpadní energie ve výrobních procesech, zvýšení energetické účinnosti výrobních a technologických procesů (Blecker, 2007), instalace obnovitelných zdrojů energie pro vlastní spotřebu, instalace kogenerační jednotky s maximálním využitím elektrické a tepelné energie pro vlastní spotřebu podniku. U výše vybrané společnosti v rámci projektu TELIČ, který je zaměřen na vývoj technologie za účelem zvýšení inovační výkonnosti, bylo využito finanční podpory z programu EKO-ENERGIE v souladu s výsledky ekonomického hospodaření společnosti a energetické úspory vybraných výrobních objektů. Cílem projektu bylo zvýšení technických a užitných hodnot výrobků v návaznosti na zvýšení konkurenceschopnosti prodáváného sortimentu a zefektivnění výrobních procesů společnosti. Projekt zahrnoval nákup nové výrobní technologie pro zavedení výroby nových a inovovaných výrobků. Předmětem projektu bylo navázání na dlouhodobou podnikatelskou koncepci za účelem naplnění strategického cíle včetně zapojení společnosti do národních i evropských programů výzkumu a vývoje a trvalého zvýšení konkurenceschopnosti české ekonomiky. Projekt úspory energie (PES) ve výrobním areálu zkoumané společnosti se orientuje na úsporná opatření za účelem snížení a zefektivnění spotřeby energií u divize hydrauliky a divize letecké výroby. Cílem projektu PES (studie proveditelnosti) je zlepšení tepelně technických vlastností budov určených pro výrobní účely, např. výměny oken, zateplení budov, modernizace a rekonstrukce otopných soustav, snižování ztrát v rozvodech tepla ve výrobních halách, vč. zavedení vysokoúčinné kombinované výroby elektřiny a tepla pro vlastní spotřebu podniku. Dalším neméně důležitým cílem projektu je snižování energetické náročnosti hlavních výrobních procesů u výrobních objektů s důrazem na spotřebu elektrické energie, např. modernizace systému osvětlení výrobních hal. Projekt PES je koncipován v souladu se strategickými cíli EU ve smyslu snížení emise skleníkových plynů do roku 2020 o 20 %. V rámci projektu PES bylo dosaženo minimálně 30 % úspory energií ve výrobních objektech, které byly začleněny do projektu ve snaze docílit snížení emisí CO₂ ve výši 1 917 t/rok při srovnatelné výrobní

aktivitě posledních tří let, a dále snížit náklady na energie společnosti ve výši 6 684,4 tis. Kč v cenách posledních tří let. Pro výpočet emisního faktoru oxidu uhličitého byly použity hodnoty z vyhlášky 480/2012 Sb., o energetickém auditu a energetickém posudku (Česko, 2012b). Podle energetického auditu, který vytipovaná společnost zadala k vypracování za účelem tvorby návrhu studie proveditelnosti (projektu PES), se potvrdila celková energetická úspora ve výši 7665 GJ/rok (rozdíl před realizací projektu 40 141,0 GJ a po realizaci projektu 32 476,0 GJ). V oblasti environmentálních přínosů vzhledem k znečišťující látce CO₂, jejíž výchozí stav byl 5 822 t/rok se stav po realizaci snížil na hodnotu 3 905 t/rok, celková úspora CO₂ činila 1 917 t/rok (skutečná úspora byla v roce 2014 oproti roku 2012 u elektrické energie ve výši 503 MWh a 6 150,7 MWh u zemního plynu. Pro hodnocení efektivnosti investičních projektů je podkladem kvalitně zpracovaná studie proveditelnosti, která byla pro účely čerpání finančních prostředků z dotačního titulu EKO-ENERGIE zpracována (Korytářová, 2006). Jejím obsahem byly identifikační údaje a historie žadatele, podrobný popis projektu, technická specifikace projektu, časový harmonogram projektu a finanční analýza projektu. V rámci předinvestiční přípravy bylo zadáno vybranému zpracovateli (společnosti Energy Consulting Service, s. r. o.) zpracování energetického auditu z důvodu rozhodnutí o realizaci projektu energetických úspor. K naplnění cíle příspěvku byla analyzována efektivnost projektu realizovaného s finanční spoluúčastí dotačního titulu EKO-ENERGIE – prodloužená III. výzva v rámci Operačního programu Podnikání a inovace. Doba odpisového období byla zvolena na 30 let z důvodu reálné doby odepisování definované u vybrané společnosti. Ze získaných výsledků je zřejmé, že dotační varianta participace ve způsobu spolufinancování je efektivnější než varianta bez dotace, dokazují to výsledné hodnoty ukazatelů (Tab. 1). Komparace reálné a očekávané ekonomické efektivnosti investic byla vztažena vždy k 30. letům. Významná je rovněž skutečnost, že hodnota dotace snižuje investiční náklady celého projektu, což ovlivňuje nejen výši stanovených ročních odpisů, ale také současně přispívá k vyšší dostupnosti finančních prostředků. V Tab. 2, 3 a 4 jsou zachyceny komparace efektivnosti investic podpořených dotací ze strukturálních fondů a bez dotace v jednotlivých výrobních objektech.

Tabulka 1: Výrobní objekt M02

Investice	ČSH (tis. Kč)	Ts (rok)	Tsd (rok)	IRR (%)
Plánovaná s dotací	-4161	33	> 30	-
Plánovaná bez dotace	-5601	47	> 30	-
Skutečná s dotací	-4056	32	> 30	-
Skutečná bez dotace	-5469	46	> 30	-

Zdroj: Vlastní (2016).

Pozn.: ČSH (Čistá současná hodnota), Ts (Prostá doba návratnosti), Tsd (Reálná doba návratnosti), IRR (Vnitřní výnosové procento)

Lze konstatovat, že realizace opatření na výrobním objektu M02 nepřinese zkoumané společnosti včetně dotace z EU žádnou ekonomickou efektivitu, přestože byla její realizace schválena vedením vybrané společnosti z důvodu budoucích očekávaných oprav objektu a plánovaného rozšíření výroby včetně zlepšení vzhledu závodu a prestiže společnosti.

Tabulka 2: Výrobní objekt M03

Investice	ČSH (tis. Kč)	Ts (rok)	Tsd (rok)	IRR (%)
Plánovaná s dotací	6501	6	8	8,89
Plánovaná bez dotace	1611	497	12	5,32
Skutečná s dotací	15005	323	4	20,73
Skutečná bez dotace	12312	465	6	14,29

Zdroj: Vlastní (2016).

Provedené opatření je v případě výrobního objektu M03 účinné. Ve zkoumané společnosti by se mohlo realizovat i bez přispění dotačních titulů, protože bylo prostřednictvím výpočtu metod hodnocení efektivnosti investic zjištěno, že návratnost vložených investic je do 30 let, vnitřní výnosové procento (IRR) bylo vyšší než 4,5 %.

Tabulka 3: Výrobní objekt M06

Investice	ČSH (tis. Kč)	Ts (rok)	Tsd (rok)	IRR (%)
Plánovaná s dotací	3645	4	4	19,65
Plánovaná bez dotace	2925	5	6	13,5
Skutečná s dotací	489	8	10	5,8
Skutečná bez dotace	-1046	11	16	2,81

Zdroj: Vlastní (2016).

V případě výrobního objektu M06 by se vytipovaná společnost rozhodla pro variantu bez dotace, ale vzhledem k vyšším finančním prostředkům než plánovaným by to znamenalo ztrátu 1046 tis. Kč po 30 letech. S využitím dotačních prostředků přináší investice výnos ve výši 489 tis. Kč, návratnost byla potvrzena. Navýšení skutečných investičních nákladů oproti plánovaným bylo způsobeno nutností splnit podmínky energetického auditu, který zaručoval úspory energie.

Tabulka 4: Projekt PES

Investice	ČSH (tis. Kč)	Ts (rok)	Tsd (rok)	IRR (%)
Plánovaná s dotací	6059	7	9	7,42
Plánovaná bez dotace	-991	10	14	4,14
Skutečná s dotací	11514	5	7	11,01
Skutečná bez dotace	5873	8	10	7

Zdroj: Vlastní (2016).

Z Tab. 4 je patrné (na základě metod hodnocení efektivnosti investic), že metoda prosté a reálné návratnosti investic je zavádějící a nedostatečně vypovídající. Návratnost plánované investice bez dotace projektu PES při použití kritéria prosté návratnosti činí 10 let a při použití kritéria reálné doby návratnosti 14 let, což může přispět k mylnému závěru, že po 30 letech bude projekt PES profitový. Při použití plánovaných finančních prostředků a bez

dotace je realizace projektu PES po 30 letech provozní činnosti ztrátová ve výši – 991 tis. Kč. Výhodnější a objektivnější je použití kritéria čisté současné hodnoty nebo vnitřního výnosového procenta, viz Tab. 4, kdy projekt PES není bez dotace ekonomicky efektivní, ani po 30 letech od realizace projektu není profitový (Jihostroj, 2016). V přípravné fázi rozhodovacího procesu by vybraná společnost nepřistoupila k realizaci celého projektu PES z důvodu ztrátovosti projektu. Získání dotace rozhodlo o skutečnosti, v rámci níž bude realizován celý projekt PES.

Závěr

Evropská regionální politika je tzv. politikou solidarity (tzn. vzájemné podpory). Cílem evropské regionální politiky je eliminace zaostalosti znevýhodněných regionů, podpora ekonomických činností, restrukturalizace průmyslového odvětví a celkové posílení hospodářské a sociální soudržnosti Unie. Regionální politika EU v období 2014–2020 ztělesňuje hlavní investiční nástroj EU k dosažení cílů Strategie Evropa 2020, mezi které patří nastartování ekonomického růstu, zredukování chudoby a sociálního vyloučení, boj proti změně klimatu, tvorba nových pracovních míst či řešení energetické závislosti. Aby nedocházelo k velkým rozdílům ve vyspělosti jednotlivých regionů EU s cílem harmonizace v ekonomické a sociální soudržnosti, byly za tímto účelem zřízeny strukturální fondy EU. ČR po vstupu do EU ke dni 1. května 2004 bylo umožněno čerpat finanční prostředky ve snaze snížit diferenciaci mezi územně samosprávnými celky, regiony, za jejichž čerpání je zodpovědné Ministerstvo pro místní rozvoj v rámci regionální a strukturální politiky EU v ČR. V programovém období 2007–2013 bylo v ČR vyhlášeno osm tematických operačních programů (OP), které poskytovaly finanční podporu v alokované částce 21,23 mld. EUR. Cílem příspěvku byla komparace reálných a očekávaných úspor energie a ekonomické efektivnosti investic dotačních titulů v rámci OP Podnikání a inovace, programu EKO-ENERGIE. V případě předloženého příspěvku byla prioritní osa Efektivní energie vyhlášena v OP Podnikání a inovace. Dotaci ve výši 30 % uznatelných nákladů určených pro příjemce podpory - velké podniky mohly získat pouze kvalitně zpracované projekty. V rámci programu EKO-ENERGIE byly vyhlášeny tři výzvy k podání projektových žádostí z oblasti obnovitelných zdrojů energie a úspor energie. Cílem příspěvku byla komparace reálných a očekávaných úspor energie a ekonomické efektivnosti investic dotačních titulů OP Podnikání a inovace, programu EKO-ENERGIE za účelem snížení a zefektivnění spotřeby energií u dvou hlavních výrobních divizí akciové společnosti, tj. divize hydrauliky a divize letecké výroby.

Při rozhodování o způsobu financování investic byly uváženy tyto aspekty, např. daňové úspory (odpisový, úrokový a leasingový daňový štít, zvýhodnění investic při pořízení), úrokové sazby u dlouhodobých úvěrů a režim úvěrových splátek, sazby daňových odpisů a zvolená metoda odepisování dlouhodobého majetku v době jeho životnosti, leasingové splátky, jejich výše a průběh v rámci doby splácení leasingu, faktor času vyjádřený zvolenou diskontní sazbou pro přepočty peněžních toků spojených s jednotlivými způsoby financování a požadavky na dotační zdroje. K naplnění cíle předloženého příspěvku autorka analyzovala efektivnost investičního záměru za účelem zjištění případné podpory či bez podpory ve formě dotace z programu EKO-ENERGIE včetně komparace obou alternativ. K hodnocení efektivnosti investic byla použita metoda čisté současné hodnoty, prosté a reálné doby návratnosti a vnitřního výnosového procenta. Výše uvedené metody prokázaly, že díky podpoře ze strukturálních fondů dochází k vyšší efektivnosti investice. I přes veškeré administrativně technické a další projektově náročné činnosti bylo potvrzeno, že získání dotace ze strukturálních fondů je pro podnikatelský subjekt efektivnější než bez podílu na dotaci s ohledem ke snížení investiční náročnosti projektu a rizikovosti projektu. Realizace

projektu PES, která byla zahájena v roce 2013 a úspěšně dokončena v roce 2015 realizací projektu PES II, který navazoval na projekt PES, byla dokončena decentralizace vytápění výrobní společnosti. V případě projektu PES (Project of Energy Savings) by k realizaci nedošlo bez poskytnutí dotace v plném rozsahu, jak předpokládal energetický audit, a nebylo by dosaženo očekávaných úspor finančního a environmentálního charakteru. Projekt PES by byl realizován pouze částečně, a to opatřením ve výrobním objektu. Lze konstatovat, že získání dotace bylo rozhodujícím kritériem, které přesvědčilo podnikatelský subjekt navrhnout opatření s ohledem na výsledky energetického auditu. Prostřednictvím podpor v rámci dotačních programů byl podpořen rozvoj podnikání a podnikatelské činnosti s pozitivním dopadem ve vztahu ke zlepšení ekonomických výsledků majících vliv na energetickou úsporu, podporu ekonomické stability a výsledky hospodaření společnosti. Přestože došlo k výrazné úspoře energie, autorka příspěvku navrhuje více se zaměřit na předinvestiční fázi projektové přípravy u dalších navazujících projektů s následnou identifikací podnikatelských příležitostí, předběžného výběru projektů a přípravy na projekt včetně alternativ výběru vhodných variant a způsobu hodnocení budoucích projektů a rozhodnutí o realizaci či zamítnutí projektu. Největší důraz je třeba klást na sestavení tzv. „logického rámce“ v předinvestiční fázi projektu, který umožňuje identifikovat a analyzovat problémy, stanovit cíle, záměry a očekávání řešení z hlediska vhodnosti, přiměřenosti daného problému, proveditelnosti a trvalé udržitelnosti projektu na základě metodiky logického rámce. Dalším doporučením je realizovat opatření v navazujících energetických auditech, např. vyřešit osvětlení v ostatních objektech a plošně zateplit střechy za účelem následného snížení spotřeby elektrické energie a vyššího environmentálního efektu v lokalitě ČR, potažmo EU ve smyslu respektování principů environmentální politiky EU ve vztahu k ochraně životního prostředí. Na základě zjištěných výsledků prostřednictvím komparace obou variant mohu konstatovat, že finanční prostředky získané ze strukturálních fondů EU pozitivně přispívají k dalšímu ekonomickému rozvoji společnosti, konkurenceschopnosti velkého podniku, stability a udržitelnosti ve smyslu snížení zátěže investic z vlastních zdrojů včetně dřívější doby návratnosti realizované investice. Ušetřené zbylé peněžní prostředky může společnost dále využít pro navazující projektové, inovační a rozvojové aktivity výrobního podniku dle specifikace zaměření předmětu podnikání. Oba výše uvedené projekty TELIČ a PES v rámci programu EKO-ENERGIE a POTENCIÁL přispěly k úsporám elektrické energie a tepla interního prostředí výrobní společnosti. Získané výsledky byly prezentovány na pracovním meetingu společnosti.

Literatura

- BACHE, I. et. al. (2011). *Politick in the European Union*. 3st ed. Oxford : University Press. ISBN 978-0-19-968966-8.
- BLECKER, T. et. al. (2007). *Key factors for successful logistics: services, transportation concepts, IT and management tools*. Berlin : Erich Smidt Verlag GmbH. ISBN 978-3-503-10600-4.
- ČESKO (2012a). Zákon č. 318 ze dne 19. července 2012, kterým se mění zákon č. 406/2000 Sb., o hospodaření energií, ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 117. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=78282&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.
- ČESKO (2012b). Vyhláška č. 480 ze dne 20. prosince 2012 o energetickém auditu a energetickém posudku. In *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 182/2012. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=79198&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>.
- FELIXOVÁ, K., (2012). Evaluation of the absorption intensity of the entrepreneurial support in the regions funded intensely by the government. *E a M: Ekonomie a Management*. vol. 15, no. 1, pp. 17-27. ISSN 1212-3609.

- HASANBEIGI, A. et al. (2010). *Industrial Energy Audit Guidebook: Guidelines for Conducting an Energy Audit in Industrial Facilities* [online]. Ernest Orlando Lawrence: Berkeley National Laboratory. [cit. 2016-09-22]. Dostupné z: https://china.lbl.gov/sites/all/files/guidebooks/Industrial_Energy_Audit_Guidebook_EN.pdf.
- JIHOSTROJ (2012). *Podnikatelský záměr (studie proveditelnosti), projekt PES*. [s. l.]: Jihostroj a.s., ©2012.
- JIHOSTROJ (2016). *Informační magazín společnosti Jihostroj a.s.* [s. l.]: Jihostroj a.s., ©2016.
- KLÍMOVÁ, V., ŽITEK, V., (2015). Innovation paradox in the Czech Republic: Economic theory and political reality. In *Politická Ekonomie*. vol. 63, no. 2, pp. 147-166. ISSN 2336-8225.
- KNÁPEK, J. et. al. (2010). *Energy for sustainable development II. 1st ed.* Praha : Alfa Nakladatelství. ISBN 978-80-87197-36-3.
- KORYTÁROVÁ, J. (2006). *Hodnocení ekonomické efektivity stavebních investičních projektů*. Brno : VUTIUM. ISBN 80-214-3171-7.
- KOSTIĆ, M., (2016). Regionální odvětvová struktura podpory realizované prostřednictvím Operačního programu Podnikání a inovace 2007–2013. *Ergo*. vol. 11, no. 1, pp. 12-24. ISSN 1212-8317.
- MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR (2015). *Evropské strukturální a investiční fondy 2014 – 2020 v kostce*. Praha : Ministerstvo pro místní rozvoj ČR – Národní orgán pro koordinaci. ISBN 978-80-7538-008-1.
- MOTLÍK, J. a kol. (2007). *Obnovitelné zdroje energie a možnosti jejich uplatnění v České republice*. Praha : ČEZ. ISBN 978-80-239-8823-9.
- SHUKLA, S. K., KUMAR, S., SELVARAJ, P., SUBBA RAO, V., (2014). Integrated logistics system for indigenous fighter aircraft development program. *Procedia Engineering*. vol. 97, pp. 2238-2247. ISSN 1877-7058.
- WOKOUN, R., KOLAŘÍK, P., KOLAŘÍKOVÁ, J., (2016). Evaluation of entrepreneurs with a focus on operational programme enterprise and innovation (OPEI). Results of a questionnaire survey. *Economics and Sociology*. vol. 9, no. 4, pp. 272-288. ISSN 2306-3459.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Radka Vaníčková, Ph.D.

Katedra managementu

Ústav podnikové strategie

Vysoká škola technická a ekonomická

(Department of Management, The Institute of Corporate Strategy, The Institute of Technology and Business)

Okružní 517/10, 370 01 České Budějovice, Česká republika

E-mail: vanickovaradka@gmail.com

7 SOUDOBÉ PODOBY NEONACISMU V ČESKÉ REPUBLICE: NEONACISTÉ V PODZEMÍ A BEZ VŮDCE

Contemporary Forms of Neo-Nazism in the Czech Republic: Underground and Leaderless Neo-Nazis

Miloš Dlouhý

Anotace

Tato studie analyzuje, za pomoci kvalitativních metod neonacistickou organizaci Národní obroda, na které ukazuje soudobé proměny v rámci českého neonacistického spektra. Na vybraném příkladu jsou vysvětleny taktické a strategické koncepty neonacistické mládeže a jejich postoj k českému nacionalismu a jiným krajně pravicovým skupinám v České republice. Za pomoci orálních metod soudobých dějin a zúčastněného pozorování jsou též popisovány aktivistické akce skupiny a pronikání neonacistů do veřejného prostoru. V předmětu zájmu je i jejich internetová – virální propaganda na sociálních sítích. V konečném sledu je hodnoceno i možné bezpečnostní riziko, které může vyplývat z neonacistických aktivit.

Klíčová slova

neonacismus, antisystémovost, liberální demokracie, nacionální socialismus, strategie, terorismus

Annotation

This study analyses, with the use of quality methods, the underground neo-Nazi organisation Národní obroda, using it to demonstrate the contemporary changes within the Czech neo-Nazi spectrum. The tactical and strategic concepts of young neo-Nazi supporters and their attitudes to the Czech nationalism and other far right groups in the Czech Republic are explained through an example selected from the underground neo-Nazi scene. Further, the activist actions of the group and penetration of neo-Nazis into the public area are described with the help of oral methods of contemporary history and interested observation. Their viral propaganda on social networks is also an item of interest. In conclusion, safety risks posed by contemporary neo-Nazi activities in the Czech Republic are assessed.

Keywords

neo-Nazism, anti-system, liberal democracy, National Socialism, strategy, terrorism

Úvod

Soudobé volební výsledky v Evropě prokazují, že radikální a antisystémová pravice setrvale posiluje a nabývá postupně na síle i v tradičních zastupitelských demokraciích.¹ Mimo radikální a antisystémové politické strany, které se účastní volební soutěže, se objevují i

¹ Národní fronta vyhrála zcela jasně ve Francii s výsledkem 24,86 %, který této politické straně zajistil dvacet mandátů. Druhé pozice v Řecku dosáhla otevřeně antisystémová politická strana Zlatý úsvit s 22,72 % a v Maďarsku si stejně vedlo Hnutí za lepší Maďarsko se ziskem 14,67 %, zatímco rakouská Strana svobodných občanů obsadila ve své zemi třetí pozici. Do Evropského parlamentu se probojovala i Liga severu, s 6,15 %, a Národně demokratická strana Německa, která poslala do evropské instituce jednoho poslance. Evropský parlament. *European Election Results 2014*. 2014 [vid. 2017-03-03]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/cs/splash-cs-sk.html>.

otevřeně antisystémové – podzemní formace, o jejichž činnosti se také častěji referuje v bezpečnostních ročenkách, přičemž dokonce četností násilných a teroristických útoků překonávají akce islámských fundamentalistů.² Za poslední dekádu byla západní společnost vystavena násilným útokům osamělých vlků či koordinovaných neonacistických formací, které za pomoci taktiky hnutí odporu bez vůdce vraždily neevropské menšiny a své ideové odpůrce.

Antisystémové politické strany, hnutí, spolky a bojovné formace mohou v současnosti těžit z krize legitimacy liberální demokracie, atomizace společnosti, migrační krize či rozpadu integračních politik menšin. Rovněž tak trend personifikace politiky a volání po jednoduchých řešeních se může přetavit v argument k nastolení neliberální demokracie či údajně akceschopnějšího autoritářského režimu. Stranická rodina krajní pravice je v postmoderní společnosti ve výhodě, neboť může využívat nová či staronová revitalizovaná témata. Z oponentských pozic tak mohou protisystémově zaměření politici účinně pranýřovat tradiční instituce zastupitelské demokracie a soudobé společenské normy.

Tato studie představuje a rozebírá českou neonacistickou organizaci Národní obroda. Na jejím příkladu je demonstrován současný stav neonacistické scény, kde se setkává antisystémově naladěná mládež s neonacisty veterány, kteří celé hnutí formovali v devadesátých letech minulého století. Celý text vychází z terénního výzkumu české antisystémové pravice, který provádí autor tohoto textu. Ukazuje fungování nově zformované neonacistické formace a představuje její činnost. Závěr hodnotí možná bezpečnostní rizika, která mohou pramenit z aktivit neonacistů v českém veřejném prostoru.

Metodika a cíl

Národní obroda byla vybrána pro analýzu kvůli své aktivitě a též kvůli tomu, že tato formace úspěšně pronikala na protestní akce proti islámu během roků 2015 a 2016, kde se její předáci zhostili četných radikálních projevů. Je popisována a analyzována ideologie tohoto spolku, neboť i v rámci neonacismu existují jednotlivé ideové proudy, jejichž pojetí nacionálního socialismu se může v mnohém odlišovat. Zároveň výzkum objasňuje aktivistické strategie a taktiky a dlouhodobé záměry hlavních předáků Národní obrody. Z pohledu bezpečnostních studií jsou vyhodnoceny v textu zmíněné ideologické koncepty jednotlivých aktivistů, kteří jsou členy Národní obrody nebo jejími sympatizanty.

Pro vyhodnocování a analýzu byly zvoleny terénní metody výzkumu v tomto logickém pořadí: zúčastněné pozorování, kontaktování klíčové osoby a hloubkové rozhovory. Dodatečnou metodou jsou nestandardizované rozhovory z demonstrací a setkání antisystémové pravice. Metodiku výzkumu bylo nutno velmi pečlivě připravit a založit na propojení nejrůznějších metod, jejichž posloupnost byla dána poměrně propracovanou technikou tzv. sněhové koule.³ Tato technika spočívá v tom, že nějaká úspěšně vytipovaná klíčová osoba badatele seznámí s jinými členy zkoumané skupiny, kteří umožní další kontakty. Vzorek je nasycen, pokud se nová jména již neopakují, byť zůstávají v rámci cílové skupiny osoby, jež nebyly kontaktovány. Druhým nástrojem použitým k výzkumu jsou metody orální historie týkající se soudobých dějin, a to zejména archivované hloubkové

² The Royal United Services Institute spočítal teroristické útoky vlků samotářů, kteří se rekrutují z řad neonacistické a neofašistické scény. Vlci samotáři, teroristé antisystémové pravice, mají na svědomí více násilných vražd než podobné útoky islámského fundamentalismu. Můžeme zmínit Nacionálně socialistické podzemí v Německu či teroristický útok Anderse Breivika. The Royal United Services. *Lone actor terrorism*. 2016 [vid. 2017-03-13]. Dostupné z: <https://rusi.org/projects/lone-actor-terrorism>.

³ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha, 2002, s. 306.

polostrukturované rozhovory.⁴ Hlubkové rozhovory byly prováděny s vůdci zkoumaných skupin a předními osobnostmi, které se mohou těšit autoritě v dané skupině nebo jsou autory ideových statí.

Národní obroda: Návrat starých struktur na scénu

Národní obroda je nedávno založený občanský spolek, který se zaregistroval pod tímto názvem 20. května 2015.⁵ Nejvýraznější tváře Národní obrody (dále také NO) jsou Pavel Matějný, Miroslav Piskač, Jindřich Žák, Martin Hejný, Bedřich Tvrdý, Jan Čáka a předseda spolku Vlastimil Vach.⁶ Na sjezdech a demonstracích se s jistou pravidelností objevuje i Petr Kalinovský, jehož projevy jsou v NO vítané, neboť Kalinovský je považován za intelektuálně nadaného a nesmlouvavě protisystémového. Většina výše vyjmenovaných si též prošla stranickou angažovaností v rámci Dělnické strany sociální spravedlnosti.

Budoucí členové Národní obrody se již zformovali 8. 5. 2015, když svolali shromáždění před Úřad vlády na pražském Klárově. Již tato demonstrace se nesla v bojovné atmosféře a budoucí členové NO označovali současnou vládu za loutkovou, řízenou údajnou sionistickou klikou. Miroslav Piskač jako řečník vybídl na této akci k povstání proti židovské okupační moci a loutkovým politikům, kteří údajně zrazují vlastní lid. „*A proto se společně postavme a tuhle sionistickou nemoc vyhubme.*“⁷ Následující projev před Úřadem vlády se nesl již v duchu obviňování konkrétních struktur z kolaborace s židovským národem. „*Nevládnou nám prezidenti ani vlády, ale americké korporace Židů. Federální banka USA je ovládána rodem Rothschildů. Ano, je to tak, Židé ovládají naši budoucnost a životy.*“⁸ Závěrečná historická fráze provolána Pavlem Matějným „*Jeden lid, jeden boj, jedna víra*“ se stala poté hlavním heslem nově nastupujícího spolku.⁹ Nicméně první veřejná a oficiálně zaregistrovaná akce NO je až protestní průvod 24. 10. 2015 v Havířově.¹⁰ Od prvního protestního průvodu je zřejmé, že nově vzniklá organizace je složena z původních členů a sympatizantů subkultury skinheads, kteří ani přes svůj zralý věk nezanevřeli na dobovou rebelskou vlnu z devadesátých let minulého století.

Důvod vzniku Národní obrody je podle Matějného naléhavou snahou o sjednocení celé antisystémové pravice, kde se nachází mnoho malých vůdců, ale žádný sjednotitel. Velké sjednocování se ale nebude týkat protiislámských protestních hnutí, která jsou Národní obrodou považována za systémová, a židovských projektů. Pavel Matějný dokonce obvinil Martina Konvičku z hutí Islám v ČR nechceme za propagaci mezirasového sexu, což je z ideologických důvodů pro Národní obrodu nepřijatelné.¹¹ Jakékoliv spojení je odmítáno i s Dělnickou stranou sociální spravedlnosti, která je považována za komunistickou a

⁴ VANĚK, M. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha, 2004.

⁵ Národní obroda. *Spolek národní obroda byl oficiálně zaregistrován už je aktivní*. 23. 7. 2015 [vid. 2017-01-30]. In <http://narodniobroda.cz/spolek-narodni-obroda-byl-oficialne-zaregistrovan-a-uz-je-aktivni/>.

⁶ U tohoto zkoumaného subjektu je využita technika sněhové koule. Vstup do prostředí a cestu ke klíčovým postavám spolku umožnil Miroslav Piskač, od kterého se odvíjelo systematické nabalování dalších respondentů.

⁷ PISKAČ, M., *Proti hrozbě islámu*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 8. 5. 2015 [vid. 2017-01-30] Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=jU8IASH-VgU>.

⁸ MARTIN, *Proti zločinům islámu*. 8. 5. 2015. In Youtube [on-line] Zveřejněno 8. 5. 2015 [vid. 2017-01-30] Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=jU8IASH-VgU>.

⁹ MATĚJNÝ, P. *Proti zločinům islámu*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 8. 5. 2015 [vid. 2017-01-30] Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=jU8IASH-VgU>.

¹⁰ Národní obroda, *Protestní průvod Národní obrody v Havířově*. In: Youtube [on-line] Zveřejněno 24. 10. 2015 [vid. 2017-01-30]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=bEhLIfv7fIU>.

¹¹ MATĚJNÝ, P., *Proti zločinům islámu*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 8. 5. 2015 [vid. 2017.02-18]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=K3pj3LhlyzU>. Dále také i MATĚJNÝ, Pavel. Osobní rozhovor. Praha, 8. 5. 2016.

židovskou politickou stranu. Oficiální struktury DSSS se údajně příliš zapletli s Komunistickou stranou Čech a Moravy a politická stranou LEV 21. Společná kandidátní listina DSSS a LEV 21 umožnila prý kandidovat v krajských volbách 2016 českým židům a romským aktivistům.¹² Národní obroda rok po svém založení vstoupila do Aliance národních sil, aby prokázala vůli ke společnému projektu celé antisystémové pravice.¹³ Při úvodním zasedání se již NO ohrazuje proti poslednímu bodu společného prohlášení. Národní obroda se odmítla podepsat pod společné prohlášení, kde se žádalo „*zrušení církevních restitucí a zabránění plánovaným restitucím sudetským*“ a usilovala o hlubší diskuzi k této problematice uvnitř aliance.¹⁴ Záhy Národní obroda vystupuje z Aliance národních sil, neboť údajně nehodlá dále pokračovat v projektu, kde jsou bývalí komunisté, a je zastoupen Klub českého pohraničí.¹⁵

Nekompromisní přístup vedení Národní obrody umožňuje tomuto spolku spolupráci pouze se zbytnělou Republikánskou stranou Čech, Moravy a Slezska a střídavě s Národní demokracií. V bývalé politické straně Miroslava Sládka jsou na úrovni moravských krajů spíše jedinci, kteří Národní obrodu zvou na vlastní demonstrace. Na posledním sjezdu Národní obrody v Praze promluvil i místopředseda této politické strany Roman Sláma a vyzval členstvo Národní obrody ke společné kandidátce.¹⁶ Vztahové peripetie se s jistou pravidelností odehrávají mezi Národní demokracií a Národní obrodou. Předseda Národní demokracie Adam Bartoš vystoupil už na prvním shromáždění Národní obrody 8. 5. 2015. Členům NO bylo poté umožněno pronést své projevy na velkých demonstracích v Praze 17. 11. 2015, kde svou řečnickou razancí a radikálním obsahem sklidily bouřlivý potlesk tisíců rozvášněných účastníků.¹⁷ Národní obroda byla posléze pravidelným návštěvníkem tzv. Táborů lidu organizovaných Národní demokracií v Táboře a Veselí nad Lužnicí během jarních měsíců roku 2016. Rozkol přichází mezi politickou stranou a spolkem již v květnu stejného roku, když Národní demokracie zorganizuje tzv. Pochod proti sudeťákům. Národní obroda se distancuje od protiněmeckých postojů členstva Národní demokracie. Sváry vyvolávají i určité nenaplněné sliby Adama Bartoše.¹⁸ Opětovný zvrat ve vztazích mezi Národní demokracií a Národní obrodou se odehrává 26. 10. 2016 po mimořádném sněmu Národní demokracie. Národní demokracii opouští ideologické křídlo radikálního konzervatismu, které obviňuje vedení politické strany z údajných revizionistických snah ve prospěch nacionálního socialismu, sudetských restitucí či údajného odmítnutí tzv. Benešových dekretů.¹⁹ Po tomto mimořádném sněmu se dostavuje předseda kontrolní rady a hlavní ideolog Národní demokracie Vít Skalský na sjezd Národní obrody 10. 12. 2016, kde nabádá k jednotě ve jménu národního socialismu a protisystémové kontrarevoluce.²⁰

¹² MATĚJNÝ, P. Osobní rozhovor. Praha, 8. 5. 2016.

¹³ V tomto ohledu vůdčí představitelé neuznávají protestní populistická hnutí a radikálně konzervativní projekty, které nepovažují za opravdovou a antisystémovou opozici.

¹⁴ Aliance národních sil, *První kulatý stůl ANS se konal v Praze dne 10. 9. 2016*. 10. 9. 2016 [vid. 2017.02-18]. In <https://www.aliancens.cz/single-post/2016/09/11/Prvn%C3%AD-kulat%C3%BD-st%C5%AFI-ANS>.

¹⁵ Národní obroda. *Otevřený dopis alianci národních sil*. 30. 10. 2016. [vid. 2017.02-18]. In <http://narodniobroda.cz/881-2/>.

¹⁶ SLÁMA, R., *Roman Sláma na Sjezdu Národní Obrody Dne 10. 12. 2016*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 17. 12. 2016 [vid. 2017.02-18]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=Ba64GFoDGMg>.

¹⁷ MATĚJNÝ, P. *Tábor lidu*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 18. 11. 2015 [vid. 2017.02-18]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=ik5KHAvmPo>.

¹⁸ MATĚJNÝ, P. Osobní rozhovor. Praha, 8. 5. 2016.

¹⁹ Prohlášení národních konzervativců. *Na sněmu Národní demokracie došlo k nacionálně-socialistickému puči*, 2016 [vid. 2017.02-18]. In <http://odchazimeznd.webnode.cz/>.

²⁰ SKALSKÝ, V. *Vít Skalský na Sjezdu Národní Obrody Dne 10. 12. 2016*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 10. 12. 2016 [vid. 2017.02-18]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=tYuQb3DW9dk>.

Nacionální socialismus víc než národ!

Národní obroda je v diferenciaci antisystémové pravice přiřazena do kategorie neonacistického tradicionalismu. K roku 2017 je to nejaktivnější neonacistický spolek, který je legálně zaregistrován v České republice (dále také ČR). Ideologie NO je čitelná i ve formální podobě fungování spolku, kde je patrný příklon k německému nacionálnímu socialismu a značný germanofilní étos, spojený se zásadovou obranou pangermánského vidění světa a revizionistických představ odsunutých českých Němců.

Využívaným praporem NO není vlajka českého státu, ale černobílá zástava s rudým kruhem uprostřed a velkým černým N ve středu praporu. Od první demonstrace je většina publikovaných textů, propagandistických letáků a veřejných projevů ukončována nacionálně socialistickým sloganem „*Jeden lid, jeden boj, jedna víra*“.²¹ Mimo oficiálních znaků spolku je pro sympatizanty a členy charakteristická skinheadská image, která je doplněná symboly z neonacistického folkloru, jako jsou nápisy RAHOWA, německé válečné kříže či opasky v říšském barevném akordu s odkazem na Sudety - Sudetenland.²²

V teoretické rovině se Národní obroda odkazuje na nacionální socialismus a revoluční nacionalistické pojetí politiky. Současný politický režim neuznává a považuje jej za vlastizrádný a kolaborantský. Polistopadové vlády a nastavení politického režimu má být produktem globálních židovských vlivů, kterým mají přisluhovat liberální a socialistické ideologii. Národní obroda se též připravuje na konečnou globální rasovou válku: „*Blíží se den, kdy za naši toleranci, lhostejnost, neakceptování národní identity, pravdoláskařské žvásty, za havlismus a neúctu k historii předložíme Novému světovému řádu (NWO), který již cílí za branami budoucnosti, kruté účty. Nebudou to ledajaké účty psané pozlaceným perem na ozdobném papíru, ale účty, které povedou ke krvelačným válkám k zániku rasy, zániku křesťanství, vybíjení bílého člověka, zotročování černou negroidní rasou a to vše pod taktovkou, mávající ledabyle před zataženou oponou. Do tváře sionistickým dirigentům vidno nebude a ani nemůže, vždyť Žid je stále ve dvou třetinách světa považován za nepřítele. Kdo tedy vystaví svou zkřivenou a potem zalitou zapuchlou tvář veřejnosti, aby se chopil té pomyslné dirigentské hůlky? Není zatím známo. Ten den a ten muž či žena přijdou. A brzo!*“²³ „*Stále se mnoho lidí vymlouvá na to, proč nejít na demonstraci. Proč se nezapojit. Přitom názory nás nacionalistů přijímá čím dál více lidí. Ti, co se pořád bojí přidat, nechť si uvědomí, že žádný státní převrat nebyl bez osobních obětí hrdinů. Každý režim si myslí, že tu bude na věčné časy, a každý režim se snaží umlčet své odpůrce. Po pádu komunistů každý říkal, jak bojoval, jak se snažil proti bolševismu něco dělat, přitom ve skutečnosti těch opravdových disidentů bylo hodně málo. Netřeba to v tomto článku rozebírat.*“²⁴

Vyprofilovanou politickou alternativou Národní obrody je národně socialistická kontrarevoluce. Nově zvolený předseda spolku Vlastimil Vach vybídl ke sjednocení všech politických subjektů s národně socialistickou ideologií. Diskuze proběhla pouze o pojmové

²¹ Například shromáždění ve městě Tábor. MATĚJNÝ, Pavel. *Tábor lidu v Táboře*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 13. 3. 2016 [vid. 2017-01-30]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=sGvgdRKyi6k>.

²² Nápisy RAHOWA bylo možné vidět i na sjezdu Národní obrody 10. 12. 2016. In Youtube [on-line] Zveřejněno 17. 12. 2016 [vid. 2017-02-20]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=SGCLjUnQDKw>.

²³ Národní obroda. *Za toleranci složíme v budoucnu velké účty*. 13. 10. 2015 [vid. 2017-02-20]. In <http://narodniobroda.cz/za-toleranci-slozime-v-budoucnu-velke-ucty/>.

²⁴ ČÁKA, J. *O obětování se*. 27. 4. 2016 [vid. 2017-02-20]. In <http://narodniobroda.cz/uvaha-jan-caka-o-obetovani-se/>.

vymezení, zdali se má jednat o revoluci či kontrarevoluci.²⁵ Na tomto sjezdu NO také prezentovala dvacetibodový program, kde např. žádá revizi polistopadové malé a velké privatizace, dodržování zákona o protiprávnosti komunistických režimů, zachování národní identity v souladu se zákonem o sdružování v politických stranách a v politických hnutích anebo usiluje o nominaci vlastních kvalitních zástupců pro zastoupení v Parlamentu České republiky.²⁶

Neoficiální podoba spolku se od té formální příliš neliší. Vlivní členové, hlavní organizátoři a řečníci se v podstatě shodují na rysech budoucího režimu. Totožný pohled panuje i v otázkách na historické události a zastupitelskou demokracii. Pavel Matějný a Miroslav Piskač se shodují na tom, že soudobá státnost od první republiky až po současnost je dílem židovských organizací a jednotu nacházejí i v odsouzení prvorepublikových a polistopadových elit, jako byli Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš a Václav Havel. Pokud z Čechů někoho uznávají, tak je to pouze generál Radola Gajda. Širší paleta osobností – vůdce se pro oba respondenty nachází v zahraničí, kde nacházejí především muže, jejichž režimy, činy a myšlenky považují za nosné a přenositelné. Za vůdce hodné následování považují Benita Mussoliniho, Franciska Franca Bahamonde a Adolfa Hitlera, jakožto vůdce, který pro vlastní národ údajně mnohé vykonal.²⁷ Kontrarevoluční národně socialistická vize Národní obrody se může v otázkách hospodářských inspirovat u korporativistických autoritářských režimů v Itálii a Španělsku.²⁸ Ekonomické modely NO tak vycházejí ze sociálně paternalistického pojetí ekonomiky a autoritativně pojaté syndikátní sítě.

Národ a nacionalismus je v rámci psané a verbální programatiky spolku zásadní hodnotou. Národ je pojímám biologicky a jako exkluzivní společenství krve. Etnická čistota vlastního národa je dominantním zájmem obou relevantních respondentů, byť německému národu se dostává jistého privilegia.²⁹ V zakladatelském textu Národní obrody „*Všem nacionalistům*“ se tučným písmem píše, že „*Národní obroda působí možná navenek jako silně nacionalistická, ale pravdu je třeba hledat trochu jinde.*“³⁰ Interpretaci této tajuplné věty lze dedukovat přes prohlášení Miroslava Piskače, že se cítí více nacionálním socialistou než vlastencem.³¹

Antisystémová praxe se projevuje u Národní obrody přes vulgární projevy s radikálním obsahem. Národní obroda vnesla do českého prostředí ostrou rétoriku plnou násilí a výhrůžek, jež je výjimečná i pro českou krajní pravici, která své veřejné výstupy v poslední dekádě strategicky kultivovala. Národní obroda v duchu staré touhy po výboji využívá adrenalinové posedlosti souhlasně naladěné mládeže a bubnuje do nového boje proti systému, intelektuálům a Židům. „*Musíme rozdrtit ocelovou pěstí levičáky, falešné humanisty, intelektuály a všechny, kteří stojí v cestě českého národa. Vlastizrádci budou viset!*“³² Pavel Matějný, nejvýraznější postava spolku, řečník a mentor mladších aktivistů, vyzývá v projevech za Národní obrodu i k popravám ideových odpůrců. „*Všichni ti, co nás zavekli do područí Evropské unie, USA, Izraele. Všichni ti, co nás nechají pracovat dvanáct hodin*

²⁵ VACH, Vl. Vlastimil Vach na Sjezdu Národní Obrody Dne 10. 12 2016. 17. 12. 2016 [vid. 2017-02-20]. In <https://www.youtube.com/watch?v=oa1A-Ofn7Lg>.

²⁶ Národní obroda. *Programové cíle*. 2016. 2016 [vid. 2017-02-20]. In: <http://narodniobroda.cz/cile/>.

²⁷ S tímto argumentem přišel Pavel Matějný. Miroslav Piskač označil Adolfa Hitlera přímo. MATĚJNÝ, Pavel. Osobní rozhovor. Praha, 8. 5. 2016., PISKAČ, Miroslav. Osobní rozhovor. Praha, 26. 3. 2016 Praha.

²⁸ MATĚJNÝ, P. Osobní rozhovor. Praha, 8. 5. 2016.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Národní obroda. *Všem nacionalistům*. 27. 12. 2016 [vid. 2017-02-20]. In: <http://narodniobroda.cz/o-sdruzeni/>.

³¹ PISKAČ, M. Osobní rozhovor. Praha, 26. 3. 2016 Praha.

³² MATĚJNÝ, P. *Národní obroda – projev*. 2015. In Youtube [on-line] Zveřejněno 17. 11. 2015, [vid. 2017-02-20]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=jU8IAsh-VgU>.

*denně a sedm dní v týdnu za žebrácké mzdy. Pozor, všichni ti už vědí, že přichází jejich čas trestu. Vědí, že jsou odsouzencem stojícím s oprátkou kolem krku, do které stačí už jen pořádně kopnout. A budeme to my, kteří do ní kopneme! A velice rádi!*³³ Matějný v doprovodu svých vlajkonošů zakončil svou emotivní řeč požadavkem na skutečnou nacionalistickou revoluci.³⁴ Naposled NO veřejně vystoupila se svým úderným a nelitostným požadavkem na demonstraci proti pochodu Gay Pride 15. 8. 2016. „*Děkuji Vám za účast, mělo to smysl. Až padne tato vlastizrádná a kolaborantská vláda, nezapomeneme na nikoho. Tak jako v roce 1956 při revoluci v Maďarsku viseli tajní a policisté na sloupech, tak i u nás budou vlastizrádci a všichni, co si to zaslouží, na těch sloupech viset. Děkuji!*“³⁵

Aktivismus Národní obrody se spoléhá na aktivní účast ve veřejném prostoru měst a na osvědčené přímé oslovení občanů. Naopak nabádá mladší aktivisty od prý zbytečných aktivit na sociálních médiích. Mimo zmíněné aktivistické metody, jež jsou běžné i pro systémové politické strany, lze vidět snahy o radikálnější formy podzemního a subverzivního aktivismu. Sympatizant Národní obrody Petr Kalinovský odsoudil na sjezdu spolku stranickou politiku jako neúčinnou a vyzval delegáty na sjezdu ke kolektivismu, který bude mobilizačním faktorem pro odhodlané jednotlivce: „*Jednotlivec, který je utvrzován v tom, že jeho ideály jsou na důstojné úrovni a že se nemýlí, že je v nějakých halucinacích, tak teprve takový jedinec je schopen se vydat cestou osamělých vlků samotářů, jdoucích za svým ideálem. I za tu cenu, že nikdy neuvidí výsledek, a za cenu vlastní sebeoběti. Takový jedinec může poté spustit lavinu a nabalovat celé skupiny až do podoby městských guerill, ozbrojeného boje a skutečné revoluce.*“³⁶ Kalinovský sklidil bouřlivý potlesk od delegátů, když de facto vyzval k taktice hnutí odporu bez vůdce (leaderless resistance), kterou následovaly stovky pravicových teroristů po celém světě a má na svědomí desítky teroristických útoků ve Spojených státech amerických a Evropě.³⁷

Závěr

Analyzovaná neonacistická formace jasně deklaruje svůj nesmlouvavý postoj k zastupitelské demokracii, rovnosti a k demokratickým hodnotám. Na veřejnosti zcela otevřeně vyzývají osobnosti Národní obrody k násilí a nacionálně socialistické revoluci. Projevy pronášené na veřejných protestních akcích se nesou v bojovném stylu, volají po konečném zúčtování s opozicí a trestu smrti pro tzv. vlastizrádce. Národní obroda sice plánuje účast ve volební soutěži, ale na jejím prosincovém sjezdu vyzval Petr Kalinovský i k taktice osamělých vlků, kteří mají být v boji se současným systémem úspěšnější než jakákoliv volební soutěž. Kalinovského návrh sklidil bouřlivý potlesk většiny delegátů Národní obrody. V samotném spolku se též tradují apokalyptické vize o konečné rasové válce a nabádá se k sebeobětování ve prospěch společné ideje. Bezpečnostní riziko fungování tohoto spolku vyplývá právě z taktiky osamělého vlka, neboť pravidelné výzvy ke skoncování s liberální demokracií a údajnými vlastizrádci mohou být inspirací pro jednotlivce, který by mohl plamenně hovořícím představitelům Národní obrody a jejich konspiračním vizím o „všudypřítomné sionistické okupační vládě“ uvěřit.

³³ MATĚJNÝ, P., *Tábor lidu v Táboře*. In: Youtube [on-line] Zveřejněno 13. 3. 2016 [vid. 2017-02-20]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=sGvgdRKyi6k>.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Video archiv autora tohoto textu. Na požádání pro badatelské účely dostupné v původní pramenné formě.

³⁶ Národní obroda. *Mgr. Petr Kalinovský na Sjezdu Národní Obrody Dne 10.12.2016*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 17. 12. 2016 [vid. 2017-02-20]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=2cFCX9G5lZY>.

³⁷ Tato podzemní a teroristická strategie je popsána v několika neonacistických románech, jenž se staly pro celou scénu kultovní záležitostí. Volně prodávané jsou dnes Turnerovy deníky, Lovec či Zebra. Turnerovy deníky inspirovaly například norského teroristu Anderse Breivika.

Literatura

Monografie

DISMAN, Miroslav (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, s. 304. ISBN 978-80-246-0139-7.

VANĚK, Miroslav (2004). *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISBN 80-7285-045-8.

Internetové stránky

ČÁKA, J., (2016). *O obětování se*. 27. 4. 2016 [vid. 2017-02-20]. In <http://narodniobroda.cz/uvaha-jan-caka-o-obetovani-se/>.

MATĚJNÝ, P., (2015). *Proti zločinům islámu*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 8. 5. 2015 [vid. 2017-01-30] Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=jU8IASH-VgU>.

MATĚJNÝ, P., (2015). *Tábor lidu*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 18. 11. 2015 [vid. 2017-02-18]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=ik5KHAwymPo>.

MARTIN. (2015). *Proti zločinům islámu*. 8. 5. 2015. In Youtube [on-line] Zveřejněno 8. 5. 2015 [vid. 2017-01-30] Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=jU8IASH-VgU>.

Národní obroda. *Spolek národní obroda byl oficiálně zaregistrována už je aktivní*. 23. 7. 2015 [vid. 2017-01-30]. Dostupné z <http://narodniobroda.cz/spolek-narodni-obroda-byl-oficialne-zaregistrovan-a-uz-je-aktivni/>.

Národní obroda. *Otevřený dopis alianci národních sil*. 30. 10. 2016. [vid. 2017-02-18]. Dostupné z WWW: <http://narodniobroda.cz/881-2/>.

Národní obroda. *Protestní průvod Národní obrody v Havířově*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 24. 10. 2015 [vid. 2017-01-30]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=bEhLIfv7fIU>.

Národní obroda. *Za toleranci složíme v budoucnu velké úcty*. 13. 10. 2015 [vid. 2017-02-20]. Dostupné z <http://narodniobroda.cz/za-toleranci-slozime-v-budoucnu-velke-ucty/>.

Národní obroda. *Programové cíle*. 2016. 2016 [vid. 2017-02-20]. Dostupné z WWW: <http://narodniobroda.cz/cile/>.

Národní obroda. *Mgr. Petr Kalinovský na Sjezdu Národní Obrody Dne 10.12.2016*. In Youtube [on-line] Zveřejněno 17. 12. 2016 [vid. 2017-02-20]. Dostupné z WWW: <https://www.youtube.com/watch?v=2cFCX9G5IzY>.

PISKAČ, M. (2015). *Proti hrozbě islámu*. In: Youtube [on-line] Zveřejněno 8. 5. 2015 [vid. 2017-01-30]. Dostupné z WWW: <https://www.youtube.com/watch?v=jU8IASH-VgU>.

SLÁMA, R. (2016). *Roman Sláma na Sjezdu Národní Obrody Dne 10. 12. 2016*. In Youtube [on-line]. Zveřejněno 17. 12. 2016 [vid. 2017-02-18]. Dostupné z WWW: <https://www.youtube.com/watch?v=Ba64GFoDGMg>.

SKALSKÝ, V., (2016). *Vít Skalský na Sjezdu Národní Obrody Dne 10. 12. 2016*. In Youtube [on-line]. Zveřejněno 10. 12. 2016 [vid. 2017-02-18]. Dostupné z WWW: <https://www.youtube.com/watch?v=tYuQb3DW9dk>.

VACH, V., (2016). *Vlastimil Vach na Sjezdu Národní Obrody Dne 10. 12 2016*. 17. 12. 2016 [vid. 2017-02-20]. Dostupné z WWW: <https://www.youtube.com/watch?v=oa1A-Ofn7Lg>.

Hlubkové rozhovory

KALINOVSKÝ, Petr. Osobní rozhovor. Praha, 12. 11. 2016.

MATĚJNÝ, Pavel. Osobní rozhovor. Praha, 8. 5. 2016.

PISKAČ, Miroslav. Osobní rozhovor. Praha, 26. 3. 2016 Praha.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Mgr. Miloš Dlouhý

Katedra politologie

Fakulta mezinárodních vztahů

Vysoká škola ekonomická v Praze

(Department of Political Science, Faculty of International Relations, University of Economics)

nám. W. Churchilla 1938/4

130 67 Praha 3, Česká republika

E-mail: xdlom900@vse.cz

8 SPOLUPRÁCE DĚLNICKÉ STRANY SOCIÁLNÍ SPRÁVEDLNOSTI A NÁRODNĚ DEMOKRATICKÉ STRANY NĚMECKA

Cooperation of the Worker's Party of Social Justice and the National Democratic Party of Germany

Antonín Háka

Anotace

Dělnická strana sociální spravedlnosti již od svého vzniku v návaznosti na svou předchůdkyni, Dělnickou stranu, spolupracuje s Národně demokratickou stranou Německa. Cílem tohoto textu je analyzovat vztah těchto dvou krajně pravicových stran. Metodou výzkumu je kvalitativní analýza tiskových prohlášení strany, příspěvků na webových stránkách strany a její mládežnické organizace, prohlášení vedoucích představitelů. Z výzkumu je zřejmé, že podstatou tohoto partnerství je napodobování německého vzoru českou stranou v oblasti celkové strategie a taktických postupů při oslovování voličů. Spolupráce je uskutečňována jak formou účasti na veřejných akcích, tak ve formě stáží v Německu, kterých se účastní zejména Dělnická mládež. S přijetím německého národního socialismu Národně demokratické strany Německa nejprve Dělnickou stranou a následně Dělnickou stranou sociální spravedlnosti došlo k opuštění protiněmectví ve prospěch začlenění se do rasového společenství bílých Evropanů, pro něž jsou čistě národní hlediska projevem provinční uzavřenosti.

Klíčová slova

Dělnická strana sociální spravedlnosti, Národně demokratická strana Německa, krajní pravice

Annotation

The Worker's Party of Social Justice has cooperated since its establishment, succeeding its predecessor the Worker's Party, with the National Democratic Party of Germany. This text focuses on the relationship of these two far right parties. The method of research is a quality analysis of the party's press releases, contributions on the website of the party and its youth organisation, statements of leading members. The results reveal that the basis of this partnership is an imitation of the German model by the Czech party in the sphere of overall strategy and tactical procedures to address voters. The cooperation is carried out by means of participation at public meetings and in the form of study stays in Germany which are mainly aimed at the Worker's Youth. The acceptance of the German national socialism of the National Democratic Party of Germany by the Worker's Party at first and subsequently by the Worker's Party of Social Justice led to the abandoning of antigermanism in favour of integration into the racial community of white Europeans who regard purely national views as a manifestation of parochiality.

Key words

Worker's Party of Social Justice, National Democratic Party of Germany, far right

Úvod

Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS) je nejvýznamnější představitelkou krajní pravice v České republice. V návaznosti na svou předchůdkyni, Dělnickou stranu, spolupracuje s Národně demokratickou stranou Německa (NPD), která v tomto vztahu zastává

pozici vzoru a mentora. Přebírána je strategie, způsoby oslovování voličů i základní ideové postoje. Cílem této studie je analyzovat a popsat způsoby spolupráce těchto dvou stran. Metodou výzkumu je kvalitativní analýza tiskových prohlášení strany, příspěvků na webových stránkách strany a její mládežnické organizace, prohlášení vedoucích představitelů strany.

1. Národně demokratická strana Německa

Národně demokratická strana Německa (Nationaldemokratische Partei Deutschlands) byla založena 28. listopadu 1964 v Hannoveru. Tato německá krajně pravicová politická strana má biologické pojetí národa, ze kterého vyplývá požadavek etnické homogenity národní společnosti. V průběhu let se strana postupně přesunula na pozice etnopluralismu, což bylo patrné zejména v druhé polovině osmdesátých let dvacátého století. V tomto postoji je zdůrazňována různorodost lidského pokolení, která je přistěhovalectvím narušována (Hoffmann, 1999, s. 274-364).

K dalším postojům strany patří národně socialistický tradicionalismus, který zahrnuje úctu k tradičním hodnotám (pořádek, vlast, národ, morálka, autorita, víra, čest, poslušnost), tradiční pojetí rodiny a také odmítání potratů. Demokratické hodnoty se v programových dokumentech strany téměř nevyskytují. NPD se formálně hlásí k zastupitelské demokracii, ale požaduje zavedení prvků přímé demokracie (Hoffmann, 1999, s. 274-364).

Důležitou oblastí stranické programatiky je sociální otázka s důrazem na každodenní problémy obyčejných lidí. Opakovaně je vyzdvihována nutnost solidarity, přičemž jako podmínka skutečně solidární společnosti je viděna národnostní homogenita, která má rasový základ. Ve vztahu k přistěhovalcům je v této souvislosti silně zastoupen šovinismus státu blahobytu (Hoffmann, 1999, s. 274-364; Steglich, 2010, s. 240).

NPD má velmi pesimistické pojetí současnosti, která je viděna jako dekadentní, chaotická a dále se zhoršující kvůli přetrvávajícím neřešeným problémům. Oproti tomu předkládá svou vizi fungující společnosti, státu i ekonomiky (s velmi mlhavými ekonomickými představami), jež je založená na národním společenství, státní suverenitě a etnické homogenitě. Jako vnější hrozba pro národní společenství je viděna globalizace a její důsledky, vnitřní hrozbou je nárůst množství přistěhovačů (Steglich, 2010, s. 240).

Nedílnou součástí postojů NPD je revizionismus ve vztahu k Velkoněmecké říši. Je zpochybňována její vina na rozpoutání druhé světové války vytvářením mýtu o začátku války ze strany spojenců. Připomínání německé viny je odmítáno s odkazem na jeho záporný vliv na rozvoj německé společnosti. Dále dochází ke zpochybňování poválečného uspořádání (včetně současných hranic). Výrazná je snaha postavit Němce do role obětí, k čemuž dochází zejména při účasti NPD na smutečních pochodech v Drážďanech, kdy je připomínán tzv. bombový holokaust (Hoffmann, 1999, s. 274-364; Suermann, 2013, s. 241-244).

NPD dlouhodobě, téměř od svého vzniku, věnuje pozornost budování své členské základny. Mládežnická organizace Mladí národní demokraté (Junge Nationaldemokraten) byla založena 16. prosince 1967 ve Weinheimu a má postavení vnitrostranické organizace s vlastními stanovami. Organizace je v kontaktu s neonacisty a sami někteří členové mají neonacistickou minulost (Hoffmann, 1999, s. 410, 415).

DS začala spolupracovat s NPD v době, kdy byl jejím předsedou Udo Voigt, který se zasloužil o řadu změn v této straně.¹ S jeho zvolením je spojený přechod strany na čtyřpilířovou koncepci (boj o hlavy, boj o ulici, boj o parlament a boj o organizovanou vůli). Podstatou boje o hlavy byla snaha mít ve straně osobnosti na úrovni. Boj o ulici znamenal využití postupů protestních hnutí, zejména demonstrací. Boj o parlament představoval účast ve volbách s cílem získat co nejvíce mandátů. V boji o organizovanou vůli se strana snažila spojit roztržitou krajní pravici do národní fronty (Brandstetter, 2013, s. 25-32).

2. Dělnická strana sociální spravedlnosti

Dělnická strana sociální spravedlnosti byla původně zaregistrována 29. ledna 2004 jako *Strana občanů republiky České*. 14. září 2005 změnila název na Demokratickou stranu sociální spravedlnosti a od 10. listopadu 2008 se jmenuje Dělnická strana sociální spravedlnosti. Skutečný význam získala až po rozpuštění Dělnické strany na základě rozhodnutí Nejvyššího správního soudu a po přechodu její členské základny do Dělnické strany sociální spravedlnosti v roce 2010.²

Výraz *dělnická* v názvu strany je třeba chápat v národně socialistickém pojetí. Neodkazuje pouze na proletariát jako klasická levice. Za dělníky jsou považováni všichni pracující: zaměstnanci, drobní živnostníci, zemědělci a také nezaměstnaní.³

Národní socialismus DSSS zdůrazňuje ochranářskou solidaritu a soudržnost pracujících a národního kapitálu. Na rozdíl od levicového socialismu, který rozšiřuje práva pracujících svébytně rozhodovat a podílet se na výsledcích práce, postoje DSSS zahrnují antiemancipační přístup k zaměstnancům, spotřebitelům a také k jedinci. Strana nechce rozšiřovat jejich nezávislá práva a svobody, nechce podporovat jejich individuální odpovědnost. Chce pověřit stát, aby dohlédl, že je o ně postaráno.

DSSS odmítá liberální či levicové moderní osvícenské tradice a současnou liberální společnost často označuje za zvrhlost. Zvrhlostí je pak současný mravní a interpretační relativismus. „DSSS jasně ukazuje, že je jedinou konzervativní stranou, která se staví za morální hodnoty ve společnosti a chrání občany naší země proti zvrhlostem moderní doby“.⁴ DSSS nevychází ani z českých liberálně demokratických tradic. Odkazy na české demokratické národní hnutí v devatenáctém století, na první republiku jako vzor, na její liberálně demokratické hodnoty, demokratizační úspěchy či významné demokraty se v programových dokumentech, příspěvcích a projevech členů strany nevyskytují.

Především je ale nutné DSSS interpretovat v jednoznačné návaznosti na vývoj a profilaci DS a její zahraničně politickou orientaci. Již názvy obou stran tuto návaznost vyjadřují a sami členové DSSS o ní otevřeně hovoří. V pojetí „dělníků“ je to pokračování opozice proti

¹ Více k programatice NPD během předsednictví Voigta viz (GLEIXNER, 2013, s. 89-90).

² MV ČR. *Historie strany Dělnická strana sociální spravedlnosti*. [vid. 1. března 2017]. In <<http://aplikace.mvcr.cz/seznam-politicky-stran/>>.

³ DS. *Kdo jsme*. 27. července 2008 [vid. 28. března 2015]. In <http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=102>; VANDAS, T., *Od republikánů k Dělnické straně: rozpad SPR-RSČ a vznik politických následovníků*, Praha, 2012, s. 42; ŠTĚPÁNEK, J., *O dělnících a zaměstnancích*. In VANDAS, T., *Od republikánů k Dělnické straně: rozpad SPR-RSČ a vznik politických následovníků*, Praha, 2012, s. 124.

⁴ DSSS Praha. *Pražská DSSS protestovala proti oslavě homosexuality*. 14. srpna 2011 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.dsss.cz/prazska-dsss-protestovala-proti-oslave-homosexuality>>.

„zkorumpovanému režimu“.⁵ „Během pár týdnů vstoupila na politické kolbiště Dělnická strana sociální spravedlnosti, která pokračuje v rozdělané práci své předchůdkyně.“⁶

Podle spolupráce s dalšími krajně pravicovými organizacemi je možné rozlišit působení DS na tři období. V letech 2003 až 2005 spolupracovala s Národní stranou, následně se do roku 2006 stala součástí uskupení Právo a Spravedlnost a od roku 2007 byla její činnost spojená s neregistrovanými hnutími a také začala spolupracovat s Národnědemokratickou stranou Německa.

Národní strana byla nejvýznamnějším zástupcem integrálně národního směru krajní pravice. Tyto strany se hlásí k husitské tradici, k československé státnosti a navazují na tradiční české antiněmectví. V ekonomické a sociální oblasti převládají neoliberální a z hlediska antisystémovosti ústavně konformní postoje (Rataj, 2006, s. 176-179).

Právo a Spravedlnost bylo součástí integrálně katolického proudu, který zastává ortodoxní katolické postoje, katolický fundamentalismus a klerikální slovanství. Vychází z tradic svatováclavského češství a barokní protireformace, přičemž katolicismus je viděn jako nedílná součást české národní identity. Sociální paternalismus je v tomto proudu propojen s antiliberalismem a antisocialismem (Rataj, 2006, s. 176-179).

Koncem roku 2006 se představy DS a PaS začaly stále více rozcházet. Shoda v konzervativním tradicionalismu a sociálním paternalismu byla vyvážena neschopností katolických fundamentalistů oslovit širší českou veřejnost. A tak v lednu 2007 DS oznámila konec spolupráce: „*Jdeme tedy i nadále svou vlastní cestou. Proti proudu dnešního elitářství, proti korupci a jánabráchismu, proti špině, která se zde usadila pod hávem demokracie a občanské společnosti.*“⁷ Ve skutečnosti se však DS vlastní cestou nevydala. Našla si zahraniční vzor v Národnědemokratické straně Německa.

DS rezolutně odmítala inspiraci německým národním socialismem a účelově odkazovala na český národní socialismus (jmenovitě na Václava Klofáče a Miladu Horákovou).⁸ I u českých národních socialistů se pojetí dělníka vztahovalo na všechny pracující, tedy dělníky, živnostníky, nižší úředníky, učitele, novináře atd. Jejich český nacionalismus však zahrnoval nejen sociální, ale i demokratický program. Obsahoval také ostře protiněmecké a všeslovanské motivy (Rataj, Martínek, 2015, s. 332).

Již od svého počátku se DS snažila systematicky budovat svou členskou základnu. Zpočátku se jednalo o *Mládež dělnické strany*.⁹ Později, zřejmě po vzoru NPD, došlo ke vzniku formálně samostatné organizace, která je ve skutečnosti se svou mateřskou stranou úzce

⁵ ZBELA, M., *První vlajka DSSS měla premiéru v Pardubicích*. 14. března 2010 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.dsss.cz/prvni-vlajka-dsss-mela-premieru-v-pardubicich>>; ZBELA, M., *Volební mítinky DSSS na Moravě: Zájem lidí stoupá*. 24. dubna 2010 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.dsss.cz/volebni-mitinky-dsss-na-morave-zajem-lidi-stoupa>>; Antifa.cz, *DSSS – nový název, staré tváře*. 17. května 2010 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.antifa.cz/content/dsss-novy-nazev-stare-tvare>>.

⁶ ŠTĚPÁNEK, J., *Rozpuštění Dělnické strany. Rok poté*. 18. února 2011 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.dsss.cz/rozpusteni-delnicke-strany-rok-pote>>.

⁷ VANDAS, T., *Jdeme dál svou cestou*. 22. ledna 2007 [vid. 1. března 2017]. In <http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task=archivecategory&year=2010&month=02&module=1>.

⁸ VANDAS, T., *Projev předsedy DS před zadržením jeho a 40 lidí*. 24. května 2009 [vid. 30. listopadu 2014]. In <<http://www.delnickelisty.cz/z-domova/projev-predsedy-ds-pred-zadrzenim-jeho-a-40-lidi>>.

⁹ „Mládež dělnické strany (MDS) je alternativou členství v Dělnické straně pro mladé zájemce (minimálně patnáctileté), kterým ještě nebylo 18 let.“ Mládež DS. In *Dělnické listy*, roč. 1, 1. května 2003, č. 1, s. IV.

spjatá.¹⁰ Dělnická mládež byla zaregistrována Ministerstvem vnitra ČR 3. března 2009 a ve svém prvním prohlášení se poměrně obecně definovala jako hnutí mladých lidí, jehož cílem je sdružovat mladé občany České republiky, kteří sdílejí sociální a národní ideje a respektují zásady života ve svobodné společnosti.¹¹

Nástupnická DSSS považuje pod vlivem svého německého vzoru za základ identity bílé evropanství (rasu), které je společné evropským národům. Toto širší společenství, jež je ve skutečnosti synonymem pro árijství, je nadřazené českému nacionalismu. Na rozdíl od minulosti jsou si v tomto novoárijství všechny evropské národy rovné a neexistuje žádná hierarchie mezi nadřazenou nordickou rasou a ostatními méněcennými Evropany. Z tohoto sjednocujícího postoje vychází jak neonacismus, tak konzervativnější národně socialistické proudy, včetně NPD. „*Náš nacionalismus je evropský - my Evropané jsme bratři a jen sjednocení můžeme vytvářet velkou civilizaci. Není možné uvážnout v žabomyších sporech ve chvíli, kdy hrozí celé naší civilizaci zánik.*“¹²

3. Spolupráce Dělnické strany sociální spravedlnosti a Národně demokratické strany Německa

Po prvních kontaktech v roce 2007 se spolupráce DS a NPD začala postupně rozvíjet, přičemž NPD zaujala v tomto vztahu pozici školitele a mentora. Na sobotu 16. srpna 2008 připravovala DS v Hradci Králové akci *Den svobody*, na kterou byli pozváni i zástupci NPD ze spolkových zemí Sasko a Sasko-Anhaltsko a také členové stranického tisku Deutsche Stimme. Magistrát Hradce Králové tuto akci znemožnil, proto došlo pouze ke společné procházce městem a k následnému jednání obou partnerských stran.¹³

Spolupráce nástupnické DSSS a NPD má asymetrický charakter v podobě německého vzoru a českého napodobitele. „*Přátelé, máme výhodu, že se nemusíme nic sáhodlouze učit a vymýšlet. Začneme místo toho ve větší míře přebírat věci, které již fungují u našich západních přátel. Uzpůsobme styl naší propagace západnímu standardu.*“¹⁴

Podstatou napodobování německého vzoru však ve skutečnosti není západoevropský moderní standard, ale národně socialistická nordická orientace. „Dělničtí“ národní socialisté tak vzhlíží spíš na sever než na západ a za standard účelově vydávají krajně pravicovou NPD.

NPD a po jejím vzoru i DSSS využívala čtyř-pilířovou strategii, ale když kvůli opakovaně špatným volebním výsledkům Voigta ve vedení NPD vystřídal Holger Apfel¹⁵, přešla tato strana na novou strategii tzv. seriózní radikality.¹⁶ Nejde v ní o změnu obsahu, ale obrazu

¹⁰ Tiskový odbor DS. Nová dělnická generace. 28. června 2009 [vid. 30. listopadu 2014]. In <http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=643&Itemid=115>.

¹¹ Přípravný výbor DM. Zpráva 5/3/09. 5. března 2009 [vid. 1. března 2017]. In <http://www.old.delnickamladez.cz/zprava-5_3_09>.

¹² RINT, H., Den veteránů: Už žádné bratrovražedné války. 11. listopadu 2014 [vid. 1. března 2017]. In <http://www.delnickamladez.cz/den-veteranu_-uz-zadne-bratrovrazedne-valky>.

¹³ KOTÁB, P., Šikana státních orgánů hlas Dělnické strany neumí. 16. srpna 2008. Archiv Dělnické strany 2003-08. Stanoviska DS; Tiskový odbor DS. Vedení DS jednalo se zástupci NPD. 18. srpna 2008. Archiv Dělnické strany 2003-08. Stanoviska DS.

¹⁴ PETŘIVALSKÝ, J., Cestou seriózní radikality. 22. ledna 2013 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.dsss-praha.cz/news/cestou-seriozni-radikality/>>.

¹⁵ Holger Apfel byl zvolen na spolkovém stranickém sjezdu, který se konal 12. a 13. listopadu 2011 v Neuruppinu (Gleixner, 2013, s. 94).

¹⁶ Více o odchodu Udo Voigta z funkce předsedy, nástupu Holgera Apfela do čela NPD a změně strategie viz (Gleixner, 2013, s. 79-96).

strany. Postoje zůstávají radikální, ale strana může lépe oslovit mnohem širší škálu voličů a dát najevo, že je schopná je seriózně zastupovat.¹⁷

Převzetí nové strategie se v DSSS prosadilo v lednu 2013 na sjezdu strany, na kterém předseda pražské krajské organizace Jiří Petřivalský vyzval ke změně obrazu strany. Předchozí zviditelňování i formou negativní reklamy označil za věc minulosti. Nová „*politika seriózní radikality*“ měla zajistit oslovení širších vrstev veřejnosti.¹⁸

DSSS spolupracuje s NPD zejména při odmítání současné formy evropské integrace a v aktivitách proti přistěhovalectví. Obě strany podepsaly v roce 2011 *Manifest z Riesy o porušování lidských práv*, v němž určily okruhy oficiální spolupráce: propagace opatření proti imigraci, odpor proti všem pokusům o kontrolu svobody projevu, kritika nedemokratického systému institucí EU, podpora kampaně proti z hlediska mezinárodního práva pochybným ozbrojeným konfliktům USA a NATO ve světě, přeshraniční česko-německá spolupráce zaměřená na komunální úroveň.¹⁹

Strany stanovily okruhy spolupráce z oblasti naléhavých témat současnosti, aniž by prosazovaly násilné revoluční řešení. Snaží se tak utlumit svou antisystémovost, legitimizovat se před voliči a představit se jako seriózní strany, které rozumějí jejich problémům a dokáží se jich zastat. Využívají tak nespokojenost běžných občanů s demokratickými elitami, které voličům dostatečně nenaslouchají a spíš se je snaží poučovat a převychovat v souladu se svými představami.

Delegace obou stran se vzájemně účastní svých stranických akcí, jako jsou stranické dny, kongresy či tiskové konference. Spolupráce se projevuje i vzájemnou účastí na demonstracích. Zástupci stran (spíše stranické mládeže) zastupují své hnutí na demonstracích druhé strany se svými vlajkami.²⁰

Dělnická mládež se účastnila několika předvolebních kampaní NPD v Berlíně, v Hesensku i jinde. Pomoc spřátelené straně je zároveň pojímána jako zahraniční stáž, která přináší zkušenosti pro činnost doma. „*Tak jako nám naši hostitelé připravili ty nejlepší podmínky a ukázali nám svůj přátelský přístup, tak jsme i my byli připraveni odvést maximum úsilí ve prospěch volebního boje NPD, aby evidentně značně vynaložené prostředky nevyšly vniveč. Náš úkol byl veskrze jednoduchý. Měli jsme všet plakáty s motivy NPD po sloupech ve všech*

¹⁷ Holger Apfel ist neuer Parteivorsitzender der NPD. 13. listopadu 2011 [vid. 30. listopadu 2014]. In <<http://www.npd.de/suchen/detail/2634>>; Der Aufbruch in die Zukunft hat begonnen. 18. listopadu 2011 [vid. 30. listopadu 2014]. In <<http://www.npd.de/suchen/detail/2647>>; Dělnická mládež. Co se děje v NPD. 6. prosince 2011 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.delnickamladez.cz/co-se-deje-v-npd>>; Volksnah und zukunftsorientiert. 19. prosince 2011 [vid. 30. listopadu 2014]. In <<http://www.npd.de/suchen/detail/2687>>.

¹⁸ PETŘIVALSKÝ, J., Cestou seriózní radikality. 22. ledna 2013 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.dsss-praha.cz/news/cestou-seriozni-radikalit/>>.

¹⁹ Tiskové centrum DSSS. DSSS a NPD uzavřely v německé Riese historické memorandum o spolupráci. 3. dubna 2011 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.dsss.cz/dsss-a-npd-uzavrely-v-nemecke-riese-historicke-memorandum-o-spolupraci>>; DSSS. Manifest z Riesy o porušování lidských práv. 2. dubna 2011 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.dsss.cz/manifest-z-riesy-o-porusovani-lidskych-prav>>.

²⁰ Tiskové centrum DSSS. Předseda NPD Udo Voigt přijíždí do České republiky. 25. května 2011 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.dsss.cz/udo-voigt-prijizdi-do-ceske-republiky>>; Tiskové centrum DSSS. Delegace DSSS se zúčastnila Stranického dne NPD v Sasku. 21. května 2012 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.dsss.cz/delegace-dsss-se-zucastnila-stranickeho-dne-npd-v-sasku>>.

hesenských obcích, jak je v Německu v předvolebním období zvykem i mezi ostatními stranami.“²¹

Řada členů DSSS se zúčastňuje německých akcí za revizi výsledků druhé světové války, při kterých je zpochybňována legitimita a způsoby spojenců porazit Velkoněmeckou říši. Ve snaze vyvinut Německo je spojenecká obrana dávána na roveň se zločiny nacistů. Někteří členové DSSS a DM tak přebírají velkoněmecké poválečné protispojenecké tradice.²²

V této oblasti je zejména aktivní DM, která se účastní vzpomínkových pochodů na připomenutí bombardování Drážďan na konci druhé světové války.²³ Další vzpomínkovou akcí bylo například společné uctění památky padlých německých vojáků, když byla v Brně na návštěvě delegace německých Mladých národních demokratů. *„Další den byla v plánu návštěva brněnského hřbitova, který kromě jiného uchovává i ostatky mnoha vojáků. Naši kamarádi tedy navštívili místa určená pro padlé německé vojáky a společně jsme jim vzdali tichý hold.*“²⁴

Zaměření vzpomínkových akcí v souvislosti s druhou světovou válkou vypovídá o tom, že Dělnická mládež je spíš německou mládeží. Dojetí nad utrpením německých obětí spojeneckého bombardování²⁵ či nad utrpením jiných Němců je jedinou náplní těchto setkání. Mezi poznávacími výlety DM není cesta do Mauthausenu, Dachau či Terezína. Připomínány nejsou ani činy československého odboje. DM nikdy neuctila památku parašutistů v Resslově ulici či odbojové skupiny Tři králové. Tato „Vandasjugend“ nikdy nezavedla své německé kolegy z Mladých národních demokratů na vzpomínkovou akci v Lidicích či v Kounicových kolejích v Brně. Klíčové je vyzdvihnout utrpení Němců, „zločiny“ spojenců, převzít postoje německé krajní pravice a téměř se až pitvořit při pochodech s pochodněmi.

Těsné vazby s NPD, která zůstala na pozicích německé národně socialistické nostalgie, omezily spektrum kontaktů DSSS se západoevropskými krajně pravicovými stranami, které se k německému národnímu socialismu staví z nacionalistických pozic záporně. K určitým samostatným kontaktům došlo pouze se Slovenskou pospolitostí a Ľudovou stranou naše Slovensko²⁶, protože jejich historický revizionismus, mytizující a adorující klerofašistickou Slovenskou republiku, se nestaví k nacistickému Německu odmítavě.

²¹ LAMPRECHT, E., Dělnická mládež nasazena do předvolebního boje NPD v Hesensku. 19. září 2013 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.delnickamladez.cz/delnicka-mladez-nasazena-do-predvolebniho-boje-npd-v-hesensku>>.

²² DM. Projev, který by zazněl na Antikriegstagu. 4. září 2012 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.old.delnickamladez.cz/projev-ktery-by-zaznel-na-antikriegstagu>>; Antifa.cz. Dresden is OUT. Aneb s věnci a pochodněmi do Karlových Varů. 10. února 2014 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.antifa.cz/content/dresden-out-aneb-s-venci-pochodnemi-do-karlovyh-varu>>.

²³ Drážďany 13. 2. 1945 - 15. 2. 2015 - 70 let od leteckého teroru. 19. února 2015 [vid. 1. března 2017]. In <http://www.delnickamladez.cz/drazdany-13_-2_-1945---15_-2_-2015---70-let-od-leteckeho-teroru>.

²⁴ RINT, H., DM a JN: Setkání starých přátel v Brně. 21. listopadu 2014 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.delnickamladez.cz/dm-a-jn-setkani-starych-pratel-v-brne>>.

²⁵ „Slyšeli jsme statistiky, které mluví o zaživa upálených civilistech, zbořených domech a spojenci shozených bombách. Přes veškeré děsivé počty si člověk nedokáže ani představit hrůzu, kterou pociťovali obyvatelé Drážďan před 71 lety. Jen dobové fotografie mohou napovědět, jaké utrpení lidé ve městě prožili a v jakém pekle umírali.“ DM na smutečním pochodu v Drážďanech. 2016 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.delnickamladez.cz/dm-na-smutecnim-pochodu-v-drazdanech>>.

²⁶ MV ČR. Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2013. 2014, s. 18. [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>>; MV ČR. Zpráva o extremismu na území České republiky v roce 2012. 2013, s. 22. [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>>.

16. června 2015 se DSSS zúčastnila zasedání Aliance pro mír a svobodu v Evropském parlamentu, kde má NPD europoslance Uda Voigta, a byla jednomyslně přijata za člena.²⁷ Na zasedání této organizace v budově Evropského parlamentu 30. listopadu 2015 byl Tomáš Vandas zvolen do vedení.²⁸ V rámci Aliance pro mír a svobodu, jejímž ústředním ideovým pilířem je globalizovaný evropeismus, se DSSS dostala do kontaktu s dalšími evropskými krajně pravicovými uskupeními. „Velkým politickým přesahem bylo také to, že si nacionalistická Evropa vzala krajské volby v naší republice za své a přispěchala s pomocí. Pomoc přišla z Německa, od partnerské NPD, na pár dní přijeli pomoci belgičtí nacionalisté a jednotlivci z Itálie a Ruska. Nesmíme zapomínat na milou a přátelskou návštěvu banskobystrického župana a slovenského poslance Mariana Kotleby, který přijel podpořit české nacionalisty v jejich boji o republiku.“²⁹

Závěr

Dělnická strana sociální spravedlnosti, jakožto nástupkyně Dělnické strany, pokračuje ve spolupráci s Národně demokratickou stranou Německa, která je nejen vzorem, ale také školitelem pro svou partnerskou stranu. Představitelé obou stran se vzájemně účastní svých stranických akcí a zejména Dělnická mládež se podílí na předvolebních kampaních v Německu, což je pojímáno jako zahraniční stáže. „Dělníci“ plně převzali bílé evropanství za základ identity a český národ vnímají jako součást tohoto širšího celku. Rasové společenství a civilizace bílých Evropanů jsou nadřazené českému nacionalismu a všechny evropské národy jsou si v něm rovné. Národně socialistická nordická orientace vedla DSSS k převzetí celkové strategie, způsobů oslovování voličů a také k úplnému opuštění českého integrálního nacionalismu (včetně protiněmectví) jako projevu české provinční uzavřenosti.

Literatura

Prameny

Antifa.cz [on-line]. [vid. 1. března 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.antifa.cz>>.

Dělnická mládež [on-line]. [vid. 1. března 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.old.delnickamladez.cz>>.

Původní webové stránky.

Dělnická mládež [on-line]. [vid. 1. března 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.delnickamladez.cz>>.

Současné webové stránky.

Dělnická strana. Archiv Dělnické strany 2003-08. Původní webové stránky. Staženo 1. února 2010.

Dělnická strana [on-line]. [vid. 30. března 2015]. Dostupné z WWW: <<http://www.delnicka-strana.cz>>.

Pozdější webové stránky.

Dělnická strana sociální spravedlnosti [on-line]. [vid. 1. března 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.old.dsss.cz>>. Původní webové stránky.

Dělnická strana sociální spravedlnosti [on-line]. [vid. 1. března 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.dsss.cz>>. Současné webové stránky.

²⁷ Tiskové centrum DSSS. DSSS PŘIJATA DO CELOEVROPSKÉ NÁRODNÍ APF. VANDAS PO BOKU VOIGTA, GRIFFINA A FIOREHO. 19. června 2015 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.dsss.cz/dsss-prijata-do-celoevropske-narodni-strany-apf-vandas-po-boku-voigta-griffina-a-fioreho>>.

²⁸ Tiskové centrum DSSS. REPORT: ZASEDÁNÍ APF V BRUSELU. VANDAS VE VEDENÍ EVROPSKÝCH NACIONALISTŮ. 3. prosince 2015 [vid. 1. března 2017]. In <<http://www.dsss.cz/report-zasedani-apf-v-bruselu-vandas-ve-vedeni-evropskych-nacionalistu>>.

²⁹ ŠTĚPÁNEK, J., KOMENTÁŘ: EVROPŠTÍ NACIONALISTÉ SE SETKALI V DĚLNICKÉ KAMPANI NA ÚSTECKU. 12. října 2016 [vid. 1. března 2017]. In ><http://www.dsss.cz/komentar-evropsti-nacionaliste-se-setkali-v-delnicke-kampani-na-ustecku>>.

Dělnická strana sociální spravedlnosti Praha [on-line]. [vid. 1. března 2017]. Dostupné z WWW: <<http://www.dsss-praha.cz>>.

Dělnické listy: noviny Dělnické strany, založeny v roce 1872. Praha: Dělnická strana, 2003-. Dostupné také z WWW: <<http://www.delnickelisty.cz/archiv-tisku>>.

Ministerstvo vnitra České republiky. *Rejstřík politických stran a politických hnutí* [on-line]. [vid. 1. března 2017]. In <<http://aplikace.mvcr.cz/seznam-politickych-stran/>>.

Nationaldemokratische Partei Deutschlands [on-line]. [vid. 1. března 2017]. Dostupné z WWW: <<https://npd.de>>.

ŠTĚPÁNEK, J. (2012). O dělnících a zaměstnancích. In VANDAS, T. *Od republikánů k Dělnické straně: rozpad SPR-RSČ a vznik politických následovníků.* Praha : Dělnická strana sociální spravedlnosti. s. 124. ISBN 978-80-905163-0-4.

VANDAS, T. (2012). *Od republikánů k Dělnické straně: rozpad SPR-RSČ a vznik politických následovníků.* Praha : Dělnická strana sociální spravedlnosti. ISBN 978-80-905163-0-4.

Monografie

BRANDSTETTER, M., (2013). *Die „neue“ NPD zwischen Systemfeindschaft und bürgerlicher Fassade.* Berlin : Konrad-Adenauer-Stiftung.

GLEIXNER, G., (2013). Das Scheitern der NPD – Ende der Ära Voigt. In: HIRSCHER, G., ed. *Extremismus in Deutschland: Schwerpunkte, Vergleiche, Perspektiven.* Baden-Baden : Nomos, 2013. ISBN 978-3-8487-0090-5.

HOFFMANN, U., (1999). *Die NPD. Entwicklung, Ideologie und Struktur.* Frankfurt/Main : Lang. ISBN 3-631-35439-8.

RATAJ, J., MARTÍNEK, M., (2015). *Česká politika 1848-1918.* Praha : Metropolitan University Prague Press. ISBN 978-80-87956-12-0.

STEGLICH, H., (2010). *Rechtsaußenparteien in Deutschland: Bedingungen ihres Erfolgs und Scheiterns.* Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht. ISBN 978-3-525-36915-9.

SUERMANN, L., (2013). Schuldabwehr und Opfermythos. Geschichtspolitik in der Jungen Freiheit an der Deutschen Stimme. In: KELLERSHOHN, H. (Hg.). *Die „Deutsche Stimme“ der Jungen Freiheit“. Lesarten des völkischen Nationalsozialismus in zentralen Publikationen der extremen Rechten.* Hamburg/Münster : Unrast-Verl. ISBN 978-3-89771-752-7.

Články ve sbornících

RATAJ, J., (2006). Vize české nacionální politiky v soudobých konceptech krajní pravice v České republice. In NĚMEC, J. ed., ŠŮSTKOVÁ, M. (eds.) *III. kongres českých politologů: Olomouc 8.-10.9.2006.* Praha : Česká společnost pro politické vědy, s. 170-191. ISBN 978-80-902176-0-7.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Antonín Háka, Ph.D.

Katedra politologie

Fakulta mezinárodních vztahů

Vysoká škola ekonomická

(Department of Political Science, Faculty of International Relations, University of Economics)

nám. W. Churchilla 4, 130 67, Praha 3, Česká republika

E-mail: xhaka01@vse.cz

9 SAMETOVÁ REVOLUCE SE ZPOŽDĚNÍM. SONDA DO INFORMAČNÍ REALITY NEJEN LISTOPADOVÝCH DNŮ 1989 POHLEDEM REGIONÁLNÍHO TISKU A KRONIKÁŘŮ

The Delayed Velvet Revolution. A View of Information Reality Not Only of November 1989 in Regional Press and Chronicles

Martin Šíkula

Anotace

Příspěvek výběrově předkládá ukázky předlistopadového postavení a polistopadové proměny okresních (zčásti krajských) novin, jež byly hlavním regionálním periodikem stranicky řízeným až do začátku prosince 1989. Vzorek dobového periodického tisku lze doplnit i kronikářskými zápisy, jež dokreslují pomalý tok objektivních informací do vzdálených mimopražských regionů a na venkov. Zajímavé hledisko srovnání spontánního vývoje na přelomu let 1989–1990 představuje také postupná změna grafického záhlaví a názvu novin.

Klíčová slova

sametová revoluce, periodický tisk, okres, kraj, Komunistická strana Československa (KSČ)

Annotation

The paper presents a selection of pre-November position and post-November change of district (and regional partially) newspapers which were the main regional newspapers directed by the Communist Party till the beginning of December 1989. The sample of newspapers of that time can be completed with chronicle records documenting a slow information flow to the regions far from Prague and to the country. An interesting fact of comparison of a spontaneous development at the turn of 1989-1990 can be observed in the graphic headlines and names of newspapers as well.

Key words

The Velvet Revolution, newspapers, district, region, The Czechoslovak Communist Party

Úvod

Kontrola mediálního prostoru náležela ke klíčovým nástrojům politicko-mocenského systému normalizačního Československa a usměrňování toku informací pomáhalo zvládnout veřejné mínění odsuzováním jakýchkoliv snah o projev svobodného názoru. Zatímco celostátní vývoj médií a mediální legislativy daného období zahrnuje práce autorských kolektivů vedených Barbarou Köpplovou a Jakubem Končelíkem¹, problematikou regionálního a lokálního tisku v polistopadovém vývoji se publikačně zabývá Lenka Waschková Císařová² a současně se jedná o badatelsky otevřené téma.³ Komparativní přístup k jeho analýze v přelomových dnech

¹ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. (2010): *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál. 344 s. a KÖPPLOVÁ, B. a kol. (2003): *Dějiny českých médií v datech*. Praha: Karolinum. 461s.

² WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, L. (2013): *Český lokální a regionální tisk mezi lety 1989 a 2009*. Brno: Masarykova univerzita. 339 s.

³ Otázka proměny regionálního tisku se v posledních letech stává např. námětem bakalářských prací. Srov. v seznamu použité literatury KROBOTOVÁ, P., RAMBOUSKOVÁ, M., VOLFOVÁ, E.

roku 1989 ukazuje, do jaké míry se orgány politické moci snažily po 17. listopadu zachovat tradiční rétoriku a navzdory překotnému vývoji situaci bagatelizovat nebo jen pozvolna informovat o realitě.

Cíl, materiál, metodika

Príspevek výbĕrovĕ předkládá ukázky promĕny okresníĕho (zĕásti krajskéĕho) tisku, jenĕž představoval hlavní regionální periodikum stranicky řízenĕ až do začátku prosince 1989. Vzhledem k třicetiletĕ lhůtĕ pro zpřístupnění archiválií sonda vychází z výzkumu konkrétních novin vybraných okresů v přelomovém roce a v navazujícím vývoji. Vzorek dobového periodického tisku lze doplnit i kronikářskými zápisy, jeĕž dokreslují pomalý tok objektivních informací do vzdálených mimopražských regionů a na venkov. Zajímavĕ hledisko srovnání představuje také zmĕna grafického záhlaví, které v předlistopadovém vývoji jen v menšinĕ regionů neslo apolitický název a zpravidla se neobešlo bez ideologických symbolů.

1. Okresní a krajský tisk do listopadu 1989 a v bezprostředním následném vývoji

Počátky okresních týdeníků řízených okresním výborem KSČ jsou spojeny s územní reorganizací v roce 1960, kdy byly konstituovány velké okresy.⁴ Původní noviny malých okresů vycházely v 50. letech v různých mutacích názvu jako tzv. okresní vesnické noviny, ale usnesení ÚV KSČ z 29. dubna 1959 *O posláni a úkolech místního tisku* stanovilo vydavatelem okresních novin okresní výbory KSČ a spolu s nimi rady ONV, které vydávání zastřešovaly od roku 1952 po zrušení Jednotného svazu českých zemědělců, původního vydavatele. Organizační zmĕnu tisku završila územně správní reforma a za tímto účelem schválil sekretariát ÚV KSČ 20. ledna 1960 usnesení *O úpravách tisku v krajích a okresech v souvislosti s novou územní organizací stranických orgánů*⁵, následně projednanĕ politickým byrem ÚV KSČ 26. ledna. Zákon ĕ. 36/1960Sb. o územním ĕlenĕní státu byl schválen sice až 9. dubna 1960, ale reorganizace tisku probĕhla již v březnu při promĕně stranických orgánů.

Byro ÚV KSČ schválilo názvy krajských novin a dále došlo ke schválení úprav tisku v nových okresech tak, aby byly po okresních konferencích strany zřízeny noviny s periodicitou týdeníku. S výjimkami dočasného přerušeni vydávání pak vycházely až do listopadových dnů roku 1989 jako tiskový orgán okresního výboru KSČ a název novin schválený v roce 1960 kromĕ obĕasných zmĕn zůstal po tři desetiletí nemĕnný. V celĕ řadě okresů se přitom jednalo o název ideovĕ podmínĕný a vyjadřující odkaz k tradici dělnických ĕasopisů (Jiskra) ĕi k ĕtosu budování socialismu (Vpřed, Budovatel, Nástup, Rozvoj), zatímco nepolitický název odrážející etnografickou nebo zeměpisnou polohu regionu měly jen některé (Vysočina, Znojensko, Slovákĕo). V kontextu s plněním volebního programu Národní fronty noviny prezentovaly výsledky ve stavebnictví, průmyslu, v zemědělství a v kulturní politice, přesto se v různé míře dostávalo také na regionálně nepolitická témata (sport, doprava).

Takĕ ĕĕhem roku 1989 byl regionální tisk pod plnou kontrolou stranických vedení okresů a krajů, jeĕž nepřipustila principiální kritiku systému a události spojenĕ s obĕanskými aktivitami (Palachův týden, prohlášení Několik vĕt) jednoznaĕně na stránkách novin odsoudila. Tak například v reakci na sérii obĕanských shromáĕdĕní od 15. ledna 1989 v Praze k uĕtĕní

⁴ Podrobnĕji: ŠIKULA, M. (2016). Z malých velké aneb okresní a krajský tisk v roce 1960 (K otázce promĕny okresních a krajských novin na Moravĕ a ve Slezsku v předveĕer územně-správní reformy), In *Západní Morava, vlastivĕdný sborník*, roĕník XX, 2016, s. 95–137. Moravský zemský archiv v Brně. ISBN 978-80-88145-06-6.

⁵ Národní archiv, f. KSČ-ÚV-02/4, Praha – sekretariát, svazek 181, arch. jedn. 289, schůze sekretariátu ÚV KSČ z 20. 1. 1960 a f. KSČ-ÚV-02/2, Praha-politické byro 1954-1962, svazek 247, arch. jedn. 328/8, schůze politického byra ÚV KSČ z 26. 1. 1960, úpravy tisku v krajích a okresech v souvislosti s novou územně-správní reorganizací stranických orgánů.

památky Jana Palacha zazněla v chrudimském Budovateli pod titulkem „Rozhodné stanovisko“ mj. slova: „My, účastníci zasedání okresního výboru KSČ, konaného 18. ledna 1989 v Chrudimi, vyjadřujeme své vážné znepokojení nad opakovanými provokačními akcemi, které organizují protistátní a nezodpovědné živly v hlavním městě Praze. ... V souladu s názory drtivé většiny poctivých občanů našeho okresu požadujeme, aby příslušné orgány ve smyslu platných zákonů přijaly rozhodná opatření k zamezení pokusů o další možné provokace. ... Také my učiníme vše pro to, abychom i v dnešních podmínkách naplnili gottwaldovské heslo „Republiku si rozvracet nedáme!“⁶ V podobném duchu se odvíjela reakce na červnové prohlášení „Několik vět“, které okresní týdeníky vzpomenu jako iniciativu nelegálních struktur či pamflet.

Tabulka 1: Reakce okresního tisku k prohlášení Několik vět – příklady uvození stanovisek

okresní noviny	název (případně podtitulek) otištěného stanoviska
Jiskra, 7. 7. 1989 (orgán OV KSČ a ONV v Jihlavě)	<i>Jakým právem mluví za nás? Čím se žije? Co dělají? Proč stále nedají pokoj?</i>
Zář, 11. 7. 1989 (orgán OV KSČ a ONV v Pardubicích)	<i>Nedovolíme narušovat přestavbu a demokratizaci</i>
Budovatel, č.28, 12. 7. 1989 (orgán OV KSČ a ONV Chrudim)	<i>Narušit socialismus si nedáme Rozhodný hlas pracujících</i>
Zprávy z Karvinska, 15. 7. 1989 (orgán OV KSČ a ONV v Karvině)	<i>Stavíme se za Provolání PÚV KSČ Chceme klid a pořádek</i>
Znojemsko, č.29, 19. 7. 1989 (orgán OV KSČ a ONV Znojmo)	<i>Pracující znojemského Strojbalu ke snahám nelegálních skupin ... V Motorpalu Znojmo rozhodně odsuzují pokusy o destabilizaci společnosti. Komu to slouží?</i>
Naše Pravda, č. 56, 21. 7. 1989 (list OV KSČ a ONV v Gottwaldově)	<i>Účastníci plenárního zasedání Okresní odborové rady Dáváme jasnou odpověď</i>

Zdroj: SOkA Jihlava, Krajská knihovna v Pardubicích, SOkA Chrudim, SOkA Znojmo, Vědecká knihovna v Olomouci.

Zvýšená ideová rétorika s odsouzením občanských aktivit zaznívala i s blížícím se výročím 21. srpna a 28. října a podobný scénář měl následovat i v reakci na události spojené s pátečním zásahem na Národní třídě 17. listopadu 1989. Omezený tok včasných a objektivních informací mezi obyvatelstvo a v případě okresů zpravidla týdenní periodicitu novin s uzávěrkou i několika dnů před distribucí jen nahrávaly pomalé reflexi nové situace. U krajských deníků je snaha o umlčení událostí v Praze odsuzujícími stanovisky nebo výzvami ke klidu (či jednání bez emocí a nikoliv dialogu na ulici) ještě zřetelnější, neboť přes možnost otištění aktuálních informací přetrvával jednostranně prezentovaný stranický pohled.

Tabulka 2: Příklady titulků k událostem roku 1989 z krajského tisku v režii KV KSČ

dotčená událost	příklad titulků článků v	příklad titulků článků v
-----------------	--------------------------	--------------------------

⁶ SOkA Chrudim, Budovatel, č.4, 25. 1. 1989, s. 1.

	Jihočeské pravdě	jihomoravské Rovnosti
události „Palachova týden“	<i>Snahy zneužít mládeže</i> (č. 16, 19. 1. 1989)	<i>Pro zajištění pořádku a klidu</i> (č. 14, 17. 1. 1989)
„Několik vět“	<i>Nejde jen o „Několik vět“, jde o hru s ohněm</i> (č. 153, 1. 7. 1989)	<i>Občané odsuzují provokační výzvu „Několik vět“ – Republiku si rozvracet nedáme</i> (č. 159, 8. 7. 1989)
„Několik vět“	<i>Pro práci potřebujeme klid</i> (č. 154, 3. 7. 1989)	<i>Jednoznačné stanovisko – Odsuzujeme projevy nátlaku</i> (č. 160, 10. 7. 1989)
blížící se výročí 21. 8. 1968	<i>Závěry Poučení stále aktuální</i> (č. 195, 19. 8. 1989)	<i>Vyzývají ke klidu, usilují o konflikt</i> (č. 194, 18. 8. 1989)
vývoj po 17. listopadu 1989	<i>Výzva předsednictva KV NF - Nepodléhejme emocím</i> (č. 276, 23. 11. 1989)	<i>Předsednictva KV NF a KV SSM – Dialog nelze vést na ulici</i> (č. 276, 23. 11. 1989)
za týden od 17. listopadu	<i>Dialog začal včera v 15 hodin - Nechceme rozvrat Co by znamenaly dvě hodiny výpadku Chaos ničemu neslouží</i> (č. 277, 24. 11. 1989)	<i>Hlasy z průmyslových a zemědělských podniků – V klidu a bez emocí pracovat Výzva k odborářům, pracovním kolektivům - Zabraňte stávkě!</i> (č. 277, 24. 11. 1989)

Zdroj: Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, SOkA Žďár nad Sázavou.

Navzdory dynamickému vývoji po 17. listopadu regionální tisk na úrovni okresů zachovával nejčastěji stávající frazeologii nebo zdrženlivé reakce. Mnohé redakce neinformovanost o aktuálním dění později zdůvodňovaly právě týdenní periodicitou novin, jejichž příprava a výrobní lhůta neumožňuje informovat ze dne na den. Například jindřichohradecký Štít ve vydání z 1. prosince 1989 čtenářům ve vysvětlení mj. uváděl: „Při uzavěrce minulého čísla Občanské fórum v J. Hradci ještě oficiálně neexistovalo. A psát o tom, co se chystá, v úterý, nemusí už být v pátek pravdivé ... jsme schopni s ohledem na to, že noviny jsou tištěny v Jihlavě, postihnout události nejpozději do úterka do 12 hodin.“⁷ Opakovaně problém neaktuality článků vysvětlovala i redakce chrudimského týdeníku Budovatel, ovšem při srovnání článků z prvního vydání po 17. listopadu je zřejmé, že otisknout aktuálnější informaci o dění v Praze reálné bylo (byť ne ze dne na den), ale šlo samozřejmě o to, od koho a v jakém znění. Tak v článku pod titulkem „Rozhodně proti provokacím“ otištěném ve středním vydání Budovatele z 22. listopadu 1989 se redakce vyjádřila nejen k událostem spojeným s pátečním průvodem studentů (srov.: „Pietní akce však byla zneužita ke zcela jiným cílům. Scénář k tomu daly západní sdělovací prostředky, jímž se řídily různé skupiny osob v čele s chartou, kteří se snaží u nás vyvolat konfrontaci státní moci, destabilizovat politickou situaci, navodit ovzduší společenského neklidu“⁸), ale také k nedělnímu televiznímu vystoupení předsedy vlády ČSR Františka Pitry a přihlásila se k výzvě pro zachování klidu, rozvahy a k odsouzení provokací.

Reagovat stihl také týdeník Vysočina (okres Žďár nad Sázavou), jenž poprvé od pátečního zásahu vyšel až 23. listopadu 1989, ovšem úvodní článek předsedy ONV „*S rozvahou a občanskou odpovědností*“⁹ setrvává na konzervativních postojích strany, stejně jako článek o klidu a pořádku, v jehož závěru se uvádí: „...*Nenávist a vášně na ulicích nic neřeší. Proto*

⁷ Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, Štít, č. 48, 1. 12. 1989, s. 1.

⁸ SOkA Chrudim, Budovatel, č. 47, 22. 11. 1989, s. 1.

⁹ SOkA Žďár nad Sázavou, Vysočina, týdeník, 23. 11. 1989, č. 47, s. 1.

*většina našich občanů hodnotí střízlivě situaci, podporuje především poctivou práci prohlášení vlády. S vědomím, že dnes více než kdy jindy platí Gottwaldovo heslo: Republiku si rozvracet nedáme!*¹⁰. Kvalitativní změna nastala až od vydání Vysočiny č. 49 ze 7. prosince 1989, kdy zůstal vydavatelem pouze ONV, zatímco ještě poslední listopadové číslo vyšlo pod hlavičkou OV KSČ a ONV. Obdobnou proměnu zaznamenal i týdeník Budovatel na Chrudimsku. Kronikář města Chrudimi k tomu poznamenal: „...Zvykli jsme si už, že k nám do Východočeského kraje přichází všechno nové, uvolňující a demokratické pomaloučku a po špičkách. O to se vedoucí funkcionáři vždycky pečlivě starali. Bylo tomu tak i s nynějším demokratickým procesem – sametovou revolucí. A nebyla to jenom Chrudim, kam přicházela pomaloučku. Zdá se, podle tisku, že i do ostatních malých měst a na venkov pronikaly demokratické změny pomalu a že byly určitou vrstvou obyvatelstva přijímány s určitou nedůvěrou a strachemTrvalo dost dlouho, než se dostal nový duch do redakce BUDOVATELE. V čísle 49 (6. 12.) se redakce přihlásila „k zásadám nové politiky KSČ“, čemuž nelze jednoznačně porozumět. Další číslo 50 však již vyšlo jako týdeník ONV Chrudim. ...“¹¹ Na již zmíněném Jindřichohradecku vyšel týdeník Štít již jen jako týdeník ONV od 49. čísla z 8. prosince 1989.

Více informací o překotných událostech v Praze a aktivizující se občanské společnosti regionální periodika přinášela sice již na sklonku listopadu 1989, ale často byly primárně prezentovány zprávy o postoji okresních orgánů či výzvy k rozvaze a k dialogu bez emocí. Okamžikem pro zásadní změnu přístupu stranicky kontrolovaných redakcí se stal až ústavní zákon č. 135/1989 Sb. z 29. listopadu 1989, s účinností k 30. listopadu 1989, kterým se měnil ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky a teprve až vypuštěním článku 4 o vedoucí úloze KSČ se i periodický tisk v regionech začal definitivně vymaňovat z kontroly orgánů KSČ. První viditelnou změnou v grafice záhlaví okresních novin se pak stala informace o vydavateli novin i nový podtitul (na místo OV KSČ s ONV pouze ONV, ONV s OV NF, list okresu apod.) a v případě ideově politických názvů došlo dříve či později k přejmenování. Zajímavý příklad srovnání změny podtitulu záhlaví přináší jihomoravská Rovnost a Jihočeská pravda. Rovnost vyšla od č. 288 ze 7. prosince 1989 jako Deník jihomoravských komunistů (dosud deník Jm KV KSČ) a Jihočeská pravda od č. 291 z 11. prosince 1989 jako Regionální deník Jihočeského kraje (dosud orgán Jč KV KSČ). V obou případech však zůstala prozatím grafika záhlaví včetně ideových symbolů zachována.

Odstátnění a liberalizace nejen tištěných médií probíhalo jednak postupným spontánním odpoutáváním se redakcí z vlivu stávajících vydavatelů a dále v právní rovině vytváření nové legislativy. Přejít k demokratizaci sdělovacích prostředků v polistopadovém vývoji završila novela tiskového zákona č. 86/1990 Sb. z 28. března 1990, jež mj. obnovila nepřipustnost cenzury a rozšířila podmínky pro vydávání a rozšiřování periodického tisku a konečně zákonem č. 166/1990 Sb. byl zrušen Federální úřad pro tisk a informace. Faktický vývoj okresních týdeníků od roku 1990 nabýval různých podob včetně proměn názvu (srov. Tabulka 3), redakcí a konečně i vlastnictví novin.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ SOKA Chrudim, f. MěstNV Chrudim 1945-1990, i. č. 339, kniha č. 15, Chrudimská kronika, záznam za rok 1989, s. 11-12. Obsah zápisu byl schválen radou MěstNV 6. 8. 1990.

Tabulka 3: Příklady chronologicky nabíhajících změn názvů týdeníků okresů* po 17. 11. 1989

okres	původní název	datace změny a nový název **
Jihlava *	Jiskra (od roku 1960)	od 2. 2. 1990: Jihlavské listy
Šumperk	Naše slovo (od roku 1960)	od 14. 2. 1990: Moravský sever
Třebíč	Jiskra (od roku 1960)	od 25. 4. 1990: Horácké noviny
Gottwaldov / Zlín *	Naše pravda (od roku 1960)	od 4. 5. 1990: Zlínské noviny
Hradec Králové	Nové Hradecko (od r. 1960)	od 5. 6. 1990: Hradecký kurýr
Ústí nad Orlicí	Jiskra Orlicka (od r. 1960)	od 5. 6. 1990: Orlicko
Beroun	Budovatel (od roku 1960)	od 6. 6. 1990: Berounsko
Chrudim	Budovatel (od roku 1960)	od 4. 7. 1990: Chrudimsko
Jindřichův Hradec	Štít (od roku 1973)	od 5. 6. 1992: Jindřichohradecké listy
Pardubice	Zář (od roku 1960)	od 1. 10. 1992: Pardubické noviny ***

* Vzhledem k tomu, že okres Gottwaldov i Jihlava v roce 1960 převzaly tisk po zrušení Gottwaldovského, resp. Jihlavského kraje z let 1949–1960, noviny vycházely dvakrát týdně.

** Tabulka zachycuje pouze první polistopadovou změnu názvu, i když v některých okresech došlo během 90. let k dalším změnám.

*** nulté číslo Pardubických novin jako zcela nového deníku pro města a obce okresu Pardubice vyšlo 1. 5. 1992, od 1. 10. 1992 pak došlo ke spojení Záře s Pardubickými novinami, zpočátku pod názvem Pardubické noviny – Zář, posléze Pardubické noviny.

Zdroj: Vědecká knihovna v Olomouci, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, Knihovna města Hradec Králové, Krajská knihovna v Pardubicích, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, SOKA Třebíč, SOKA Jindřichův Hradec, SOKA Chrudim.

Tabulka 4: Příklad změn podnázvu jindřichohradeckého týdeníku Štít v letech 1989–1992:

do č. 48 (1. 12. 1989)	TÝDENÍK OV KSČ A ONV V JINDŘICHOVĚ HRADCI
od č. 49 (8. 12. 1989)	TÝDENÍK ONV V JINDŘICHOVĚ HRADCI
od č. 3 (19. 1. 1990)	TÝDENÍK OBČANŮ JINDŘICHOTRADECKA
od č. 16 (17. 4. 1992)	TÝDENÍK OBČANŮ JINDŘICHOTRADECKA, TŘEBOŇSKA A DAČICKA

Zdroj: SOKA Jindřichův Hradec, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích.

2. Příchod sametové revoluce očima kronikářů

Obyvatelstvo venkova a pražskému dění vzdálených regionů bylo zejména v prvních dnech revolučního dění závislé na oficiálních sdělovacích prostředcích, což v případě lokálního tisku pod stranickou kontrolou představovalo informační vakuum a tlumilo občanskou aktivizaci navzdory postupně prezentovaným zprávám v televizním vysílání. Nemalou roli v pasivním či aktivním přístupu občanů venkova ke změnám navíc mohly hrát i další faktory – velikost obce, kulturní a společenské tradice, personální složení národních a občanských výborů, zkušenosti s kolektivizací aj. Ale především to byla míra objektivní a včasné informovanosti o mimořádných událostech 17. listopadu. Například kronikář obce Libřice na Královéhradecku problém zobecnil následovně: „...venkov byl totiž stále dosud dezinformován a desorientován [P. A. - z kontextu vyplývá po šesti dnech], rovněž tisku bylo dodáno na venkov málo, především časopisů Svobodné slovo, Mladá fronta, Lidová demokracie, neboť zásilky zmizely

z vagonů dříve, než stačily dorazit do cílových stanic....¹² (srov. s osobní vzpomínkou z jižní Moravy: „O vážné politické situaci v Praze,, ... se dozvídáme opožděně, a to až dnes v pondělí 20. listopadu z večerního pravidelného pořadu Televizní noviny... Slovenský hlasatel zpráv, Štefan Nižňanský z pražského televizního studia oznamuje celému národu, že se v pátek 17. listopadu konala manifestace vysokoškoláků k 50. výročí popravy studentů nacisty a vznikly pouliční nepokoje...“¹³

Jestliže řada kronik vnitrozemských obcí a měst popisuje zpožděný přísun informací, tím opatrnější nebo dokonce opožděný postoj byl příznačný pro okrajové regiony (srov. dále dvojice úryvků z obcí Metylovice a Hlavnice). Z autentických písemných vzpomínek nejednou prosvítá okolnost vytvářející v prostředí venkova určité zmatení, že se v Praze odehrává pouze velká politika (srov. kronikář ze Štichova, okres Domažlice: „Průměrný český venkovan (za kterého se považuji i já) jen zíral na televizi, poslouchal rádio a vůbec netušil, co se to vlastně děje“¹⁴. Do jižních regionů republiky se naopak zprávy mohly dostat takřka bezprostředně: „O událostech 17. listopadu byla veřejnost ve městě dosti podrobně informována již týž večer ve zprávách silně sledované rakouské televize. Barevný záznam krvavého zásahu „červených baretů“ – pohotovostního pluku VB – proti manifestujícím studentům lidi pobouřil a stal se předmětem vzrušených diskusí na pracovištích i v rodinách po řadu příštích dnů. Svobodné slovo z pondělí 20. listopadu, které zprávy z masakru studentů přineslo první, bylo rychle rozebráno a kolovalo pak mezi lidmi.“¹⁵

Tabulka 5: Příklady pozvolného pronikání sametové revoluce do regionů v kronikářských zápisech

Z obce Metylovice, okres Frýdek-Místek: „Ovšem nadšená atmosféra byla především v Praze. Čím dále od ní, tím bylo chladněji. Hlavně tady na Ostravsku, které bylo vždy jakoby baštou komunismu. I u nás ve vesnici byli lidé, kteří studentskou demonstraci odsuzovali a schvalovali zásah bezpečnosti. Na druhé straně zde byli ovšem lidé, kteří s nadšením a nadějí sledovali vývoj v zemi. Ve středu 22. 11. vydala místní organizace ČSL prohlášení, které zveřejnila ve vývěsní skříňce a v němž vyslovila svůj protest proti zásahu bezpečnostních sil vůči studentům i proti soustavnému osočování tzv. nelegálních struktur. V neděli 3. 12. z iniciativy mladé maminky ... a vysokoškolského studenta ... došlo k setkání několika desítek místních občanů ve víceúčelovém sále TJ Sokol.“¹⁶

Z obce Hlavnice, okres Opava: "Dne 18. 11. v novinách jsme si přečetli noticku, že v Praze byla potlačena demonstrace. Nic víc jsme nevěděli, až najednou v neděli 19. 11. začal malý chaos. Televize začala chrlit malé informace, byl ukázán záběr z demonstrace. Rozhlas zatím informoval klidněji. Studenti se rozjeli do vesnic. K nám po celou dobu nepřišel ani jeden. Všichni naši občané sledovali denně televizi, aby věděli, co se vlastně děje. Postupně jsme se dovídali, co vše bylo v minulém režimu špatného. Těžko se to většině chápě, protože žijeme v malých vesničkách a vždycky jsme se museli starat o denní chléb, výstavbu i údržbu obce sami, bez finančních výhod. Postupně začali naši občané chápat změny ve společnosti. Ti, kteří již dříve nebyli spokojeni s režimem, a nadávali v místních pohostinstvích, začali nadávat nahlas.“¹⁷

¹² SOKA Hradec Králové, f. MNV Libřice, i. č. 4, Pamětní kniha obce Libřice, s. 238.

¹³ Emil Veis, Kronika rodu Veisů z Morašic, přepis roku 1989 věnovaný Emilem Veisem M. Šikulovi.

¹⁴ Dostupné na WWW: <<http://www.stichov.cz/cs/kronikaobce-kronikaobce19601990/>>, textová příloha, s. 15, citováno 24. 1. 2017.

¹⁵ SOKA Jindřichův Hradec, f. MěstNV Jindřichův Hradec, Kronika města Jindřichova Hradce 1984-1990, s. 119.

¹⁶ Dostupné na WWW: <<http://kronika.metylovice.cz/173/1989/#more-173>>, citováno 24. 1. 2017.

¹⁷ SOKA Opava, MNV Hlavnice, Kronika obce Hlavnice 1986 – 1990, kopie, s. 201.

Z obce Mikulášov, okres Havlíčkův Brod: „... ostatně naše vesnička je příliš malá, aby zde byla cítit odezva jakéhokoliv dění v Praze a jiných městech. Tím ovšem nechci říci, že naši občané nesledovali celý tento vývoj, který v příštím roce bude jistě pokračovat. Každý by si přál, aby byl dobrý, bez emocí a dialogů. Zatím u jedněch je jásot a u druhých obavy.“¹⁸

Z obce Králova Lhota, okres Písek: „I když byly události roku občany Královy Lhoty pečlivě sledovány, na změnách v postojích občanů se projevívalo málo. Tak jako v jiných místech, projevíla se i u nás rezervovanost ke změnám. Život na naší vesnici jimi ovlivněn do konce roku nebyl. Někteří občané, zejména starší, už těžko mění své postoje a názory a jsou konzervativní. Hlavním zaměstnavatelem produktivních obyvatel je JZD, kde se změny neprojevily, v osobních názorech dochází k postupnému zájmu o důsledky událostí. Přestala pracovat organizace SSM. 14. 12. 1989 se uskutečnilo setkání asi 45 občanů se zástupci pražských studentů na MNV. Projevili zájem o vývoj v Praze. Pokus o založení Občanského fóra v obci nebyl úspěšný. Změny v obsazení funkcí v národním výboru nenastaly, ani v obsazení poslaneckých míst.“¹⁹

Závěr

Sonda do transformace regionálního tisku po 17. listopadu 1989 ukázala příklady od konzervativního postoje až k nuancím spontánního vývoje. Ke komplexnějším závěrům i komparaci bude třeba ještě širšího výzkumu, např. všech okresů vybraných krajů, a také zpřístupnění archiválií okresních a krajských výborů KSČ, jejichž kontrole a řízení okresní a krajský tisk až do zrušení čtvrtého článku ústavy formálně podléhal. Regionální tisk let 1989 a 1990 představuje mediální kapitolu moderních dějin, ale zachycením událostí přelomového období přispívá též k lokálnímu a oblastnímu poznání rodící se občanské společnosti.

PŘÍLOHY

Obrázek 1: Proměna hlavičky jindřichohradeckého týdeníku okresního Štít od sklonku roku 1989, zleva: č. 48 z 1.12.1989, č. 49 z 8.12.1989, č. 3 z 19.1.1990 a od č. 23 z 5.6.1992 pod novým názvem

Zdroj: SOKA Jindřichův Hradec.

Obrázek 2: Okresní noviny Jihlavská v polistopadovém vývoji (zleva: č. 98 z 12. 12. 1989 poprvé již jen jako vydavatel ONV, ale stále s původní grafikou a logem, č. 6 z 19. 1. 1990 poprvé bez původního loga a č. 1 z 2. 2. 1990 pod novým názvem, jenž zvítězil ve čtenářské anketě a současně navázal na někdejší oblastní noviny vycházející s dílčími proměnami názvu v letech 1892–1941)

Zdroj: SOKA Jihlava.

¹⁸ SOKA Havlíčkův Brod, f. MNV Mikulášov, Pamětní kniha, s. 170-171.

¹⁹ SOKA Písek, f. MNV Králova Lhota, Pamětní kniha obce Králova Lhota (1979-1992), s. 128-129.

Obrázek 3: Od tradiční třebečské Jiskry k Horáckým novinám – okresní noviny Třebíčska, kde začala Jiskra vycházet v roce 1919, v polistopadovém vývoji (zleva: č. 49 ze 6. 12. 1989 již jen jako vydavatel ONV, ale stále s původní grafikou a logem, č. 3 ze 17. 1. 1990 poprvé bez loga a v nové grafice a č. 1 z 25. 4. 1990 pod novým názvem)

Zdroj: SOkA Třebíč.

Obrázek 4: Od čs.-sovětského přátelství ke znaku města – proměna hlavičky a loga královéhradeckého okresního týdeníku v letech 1989–1990 (zleva: č. 50 z 12. 12. 1989 – poprvé již jen jako týdeník ONV, ale stále ve stejné grafice a s logy pěticípé hvězdy a čs.-sovětského přátelství, č. 51 z 19. 12. 1989 s novým logem a č. 23 z 5. 6. 1990 s novým názvem)

Zdroj: Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, Knihovna města Hradec Králové.

Literatura

Monografie

KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P., (2010). *Dějiny českých médií 20. století*, Praha : Portál. 344 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

KÖPPLOVÁ, B. a kol., (2003). *Dějiny českých médií v datech*. Praha : Karolinum. 461s. ISBN 80-246-0632-1.

WASCHKOVÁ CÍSAŘOVÁ, L., (2013). *Český lokální a regionální tisk mezi lety 1989 a 2009*. Brno : Masarykova univerzita. 339 s. ISBN 978-80-210-6479-9 (online : pdf).

Články

ŠIKULA, M., (2016). Z malých velké aneb okresní a krajský tisk v roce 1960 (K otázce proměny okresních a krajských novin na Moravě a ve Slezsku v předvečer územněsprávní reformy). In *Západní Morava, vlastivědný sborník*, ročník XX, 2016, s.95–137. Brno : Moravský zemský archiv v Brně. ISBN 978-80-88145-06-6.

Závěrečné práce

KROBOTOVÁ, P., (2010). *Proměny týdeníku Moravský sever po roce 1989*. [Bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita – Fakulta sociálních studií.

RAMBOUSKOVÁ, M., (2015). *Listopadové události roku 1989 prizmatem regionálních médií v okrese Hradec Králové*. [Bakalářská práce]. Praha : Univerzita Karlova - Fakulta sociálních věd.

VOLFOVÁ, E., (2012). *Transformace československého regionálního denního tisku: na příkladu deníku Jihočeská pravda*. [Bakalářská práce]. Praha : Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd.

Internetové stránky

Obec Metylovice, kronika, [cit. 2017-01-24]. Dostupné z WWW: <<http://kronika.metylovice.cz/173/1989/#more-173>>.

Obec Štichov, kronika, [cit. 2017-01-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.stichov.cz/cs/kronikaobce-kronikaobce19601990/>>.

Periodika

krajská

Jihočeská pravda (1989), Rovnost (1989).

okresní: Jiskra (1989–1990) a Jihlavské listy (1990), Jiskra (1989–1990) a Horácké noviny (1990), Naše Pravda (1989–1990) a Zlínské noviny (1990), Nové Hradecko (1989–1990) a Hradecký kurýr (1991), Jiskra Orlicka a Orlicko, Budovatel (1990) a Berounsko (1990), Budovatel (1989–1990) a Chrudimsko (1990), Štít (1989–1992) a Jindřichohradecké listy (1992), Zář (1989–1992) a Pardubické noviny (1992), Vysočina (1989), Znojemsko (1989), Zprávy z Karvinska (1989)

Archivy a knihovny

Národní archiv, Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Havlíčkův Brod, SOkA Hradec Králové, SOkA Chrudim, SOkA Jihlava, SOkA Jindřichův Hradec, SOkA Opava, SOkA Třebíč, SOkA Žďár nad Sázavou, Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, Knihovna města Hradec Králové, Vědecká knihovna v Olomouci, Krajská knihovna v Pardubicích.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

PhDr. Martin Šíkula

Základní škola Žďár nad Sázavou

Palachova 2189/35

591 01 Žďár nad Sázavou

Česká republika

E-mail: mbskmmp@email.cz

10 POTRAVINY PRO CELIAKY A JEJICH HODNOTA PRO UDRŽENÍ A ROZVOJ KVALITY ŽIVOTA

Food for Celiacs and Their Value for Maintaining and Developing the Quality of Life

Daniela Šálková, Marta Regnerová

Anotace

Chronické onemocnění sliznice tenkého střeva (nejčastěji nazývané celiakie) vyžaduje při stravování potraviny, které lepek neobsahují nebo jen v malé koncentraci. Pro člověka-celiaka to představuje celoživotní gastronomický problém. Lepek obsahují téměř všechny konvenční potraviny s bílkovinami, které pocházejí ze zrn obilí. Spotřebitelé s onemocněním celiakií pro udržení svého zdravotního stavu a tím i kvality života si musí přizpůsobovat a sestavovat alternativní jídelníček z potravin, které lepek neobsahují či pouze v nepatrném množství v souladu s nařízením (ES) č. 41/2009. Cílem článku je ukázat hodnotu bezpečkových potravin, jejich dostupnost a rozsah na našem trhu pro uchování a rozvoj kvality života celiaků. Metodika k dosažení cíle spočívá v rozboru primárních a sekundárních dat, která byla získána studiem odborných a vědeckých studií našich i zahraničních autorů a vlastním výzkumem včetně dotazníkového šetření, individuálními rozhovory a diskusí při jednání na vědeckých konferencích. Ve výsledku a závěru je též poukázáno na přínos členství ČR v EU při dovozu bezpečkových potravin.

Klíčová slova

kvalita života, potraviny, celiak, bezpečková strava, spotřebitel

Annotation

Chronic disease of the small intestinal mucosa (frequently referred to as celiac disease) requires eating food which does not contain gluten or only in a small concentration. For people-celiacs it is a lifetime gastronomic problem. Almost all conventional foods with proteins that come from grains contain gluten. To maintain the health and thus the quality of life the consumers with celiac disease must adapt and prepare alternative diet of foods that do not contain gluten or only in small quantities in accordance with Regulation (EC) No. 41/2009.

The article aims at showing the value of gluten-free foods, their accessibility and range in our market for the preservation and development of the quality of life of celiacs. The methodology for achieving the objective consists of analysing the primary and secondary data obtained from studying professional and scientific studies of home and foreign authors and their own research, including a questionnaire survey, individual interviews and discussions during meetings at scientific conferences. In the result part and the conclusion of the article the benefits of CZ being a member state of the EU when importing of gluten-free foods are also pointed out.

Key words

quality of life, food, celiac, gluten free diet, consumer

Úvod

Dodržování bezlepkové diety představuje nákup vhodných bezlepkových potravin nebo hotových jídel, jejichž dostupnost na trhu v ČR je nerovnoměrná. Stav nabídky včetně ceny tohoto sortimentu ve vybraných provozních jednotkách maloobchodu a pohostinství byl od roku 2012 předmětem zkoumání 2 grantových projektů. V některých provozních jednotkách maloobchodu tento sortiment nebyl ani v nabídce nebo byl přiřazován k biopotravinám či doplňkům zdravé výživy. Ve vybraných provozních jednotkách pohostinství byla situace v nabídce pro bezlepkovou dietu velmi omezená a nepřehledná.

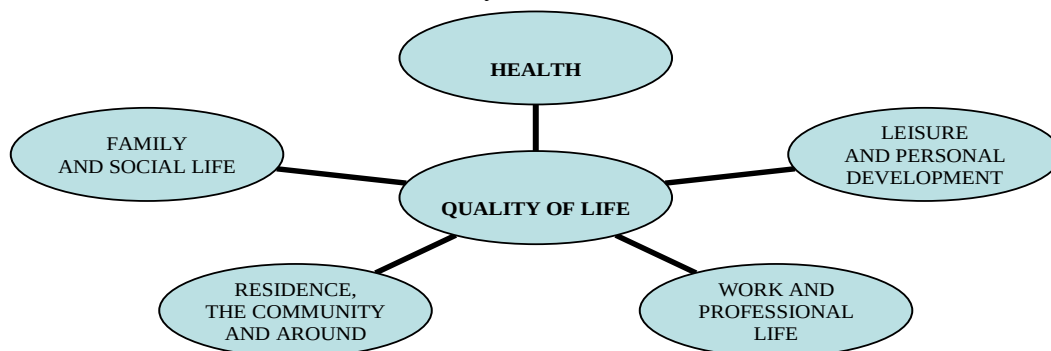
Částečné zlepšení postupně nastalo od 1. ledna 2012, kdy vstoupilo v platnost Nařízení (ES) č. 41/2009. Pro celiaky platí, že korektním a poctivým dodržováním bezlepkové diety zpravidla mizí příznaky tohoto chronického onemocnění.

1. Kvalita života - obecně

Světová zdravotnická organizace (WHO) definuje kvalitu života: „Kvalita života je to, jak člověk vnímá své postavení v životě v kontextu kultury, ve které žije, a ve vztahu ke svým cílům, očekáváním, životnímu stylu a zájmům“ (WHO, 2009).

Obecně lze říci, že se pojem kvality života pohybuje někde mezi životní úrovní a spokojeností, přičemž objektivnímu pólu je blíže v politice a ekonomii a subjektivnímu v medicíně, sociologii a psychologii. Pro koncept kvality života je klíčový pocit pohody, který pramení z tělesné, duševní a sociální vyrovnanosti každého jedince. Kvalita života je dána subjektivním vnímáním individuální životní reality. Na základě sebereflexivní dimenze, která je vymezena fyzickou, psychickou a duchovní existencí člověka, lze konstatovat, že zdraví je jednou ze základních kategorií-doménou kvality života. Dále je to rodina a rodinný život, volný čas a osobní rozvoj, práce a profesní rozvoj, místo bydlení včetně komunity a okolí, jak ukazuje obrázek 1 (Review of Quality of Life Project Management, 2004).

Obrázek 1: Pět základních domén kvality života

Zdroj: Review of Quality of Life Project Management. Chief Review Services, Canada 2004.

Kvalita života se stala jedním z nejčastěji používaných pojmů současné medicíny, kde se považuje za vhodný indikátor fyzického, psychického a sociálního zdraví.

2. Kvalita života a celiakie

Chronická onemocnění obecně vedou ke snížení kvality života postižených jedinců. Mezi taková onemocnění se řadí i celiakie. Nejčastější faktory zhoršující kvalitu života u celiakální sprue, jak uvádí Frühauf (2009) patří nedodržování bezlepkové diety, ženské pohlaví, délka trvání symptomů (pozdní diagnóza), nespokojenost s komunikací mezi pacienty a lékaři,

asociované choroby (Kolesár, Maňasková, 2010) a špatná dostupnost bezpečných potravin a surovin.

Odborné studie zabývající se kvalitou života celiaků přinesla řadu zjištění, že v této oblasti je kvalita života podmíněná zdravím. Health Related Quality of Life (HRQOL) u celiaků ve srovnání s obecnou zdravou populací je nižší, zejména pak u žen (Hallert et al., 1998,2002; Hallert, Sandlund, Bloqvist, 2003; Tontini et al., 2010).

Také bylo zjištěno, že celiaci jsou omezeni v řadě specifických oblastí života. Jde o oblast fyzického zdraví, v sociální oblasti je to pocit vyloučení ze společnosti, v psychologické oblasti pocitu deprese a úzkosti, v oblasti stravování nutnost přípravy bezpečných pokrmů, omezenost ve veřejném stravování i při cestování (Lee, Newman 2003; Sverker, Hensing, Hallert 2005; Sverker et al. 2009; Ilkóová 2008).

Jak ukazuje tabulka 1 a graf 1, se zdravím související kvalita života (HRQOL) celiaků je nižší ve srovnání s evropským standardem zdravé populace (Oxford), přičemž HRQOL žen je nižší ve srovnání s muži.

Tabulka 1: Srovnání HRQOL celiaků a skupiny Oxford

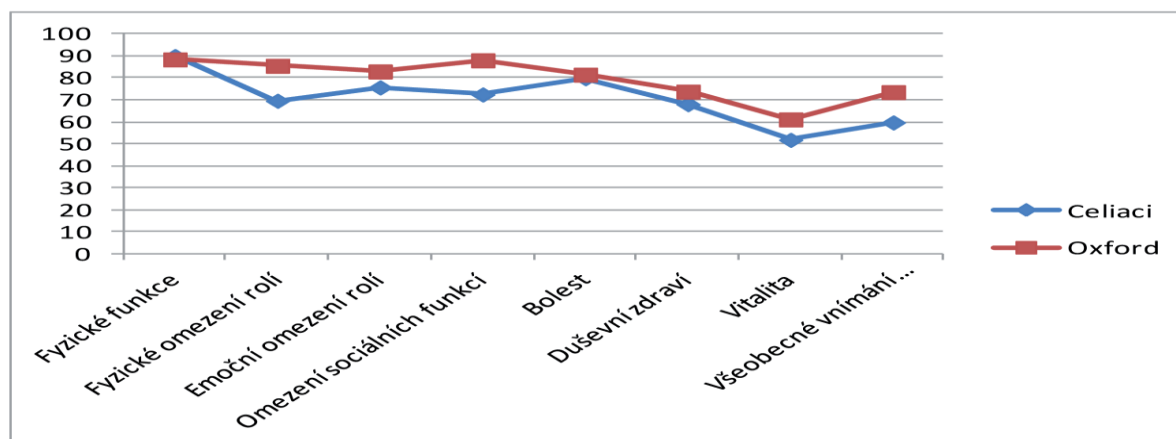
Doména	Celiaci ($\bar{x}$)	s	Oxford (μ_0)	u
Fyzické funkce	89,93	17,02	88,40	0,77
Fyzické omezení rolí	69,59	39,05	85,52	3,57
Emoční omezení rolí	75,68	37,69	82,93	1,65
Omezení sociálních funkcí	72,47	25,67	88,01	5,20
Bolest	79,88	23,51	81,49	0,59
Duševní zdraví	68,05	19,98	73,77	2,45
Vitalita	51,82	23,72	61,13	3,37
Všeobecné vnímání vlastního zdraví	59,73	23,29	73,52	5,08

u = testovací statistika. Kritická mez $u_{\alpha} = 1,67$. Stanoveno tabelárně pro 5% hladinu významnosti a počet stupňů volnosti $n-1$, kde n je počet respondentů (=73).

Zdroj: Příbylová, 2012.

Celiaci v porovnání s referenční skupinou Oxford (zdravá populace) dosáhli kromě oblasti fyzických funkcí ve všech ostatních doménách nižších průměrných skóre, z toho v 5 doménách (fyzické omezení rolí, omezení sociálních funkcí, duševní zdraví, vitalita, všeobecné vnímání vlastního zdraví) byly zjištěny statisticky významné rozdíly (na 5% hladině významnosti). Největší rozdíl byl zaznamenán v doméně omezení sociálních funkcí a v oblasti všeobecného vnímání vlastního zdraví (Příbylová, 2012).

Graf 1: Srovnání kvality života podmíněné zdravím celiaků (mužů a žen)

Zdroj: Příbylová, 2012.

Při porovnávání mužů a žen nemocných celiakií mezi sebou se ukázalo, že ženy vykazují oproti mužům nižší skóre ve všech 8 doménách (viz tabulka 1), z nichž statisticky významný rozdíl (na 5% hladině významnosti) byl zjištěn v oblastech fyzického omezení rolí, emočního omezení rolí, fyzického a emočního omezení sociálních funkcí a bolesti (Příbylová, 2012).

3. Nabídka potravin pro celiaky

Aby kvalita života specifické skupiny obyvatel-spotřebitelů-celiaků se zdravotním omezením byla srovnatelná s ostatními občany, je nutné způsob života přizpůsobit specifickému požadavku ve stravování. Musí ze svého jídelníčku vyřadit potraviny, které obsahují pro jejich zdravotní stav nežádoucí složku, tedy lepek. Jejich nákup přináší řadu specifíků.

3.1 Potraviny pro celiaky z hlediska ceny

Ceny bezlepkových potravin jsou ve srovnání s cenami klasických potravin vysoké. Jak vyplývá z průzkumu, jsou průměrné ceny jednotlivých druhů bezlepkových potravin 2 - 8x (chléb 8x) vyšší než ceny běžných potravin stejného určení. Nelze říci, že některý z vybraných typů provozních jednotek by byl s cenovou hladinou nejvýhodnější, záleží na výrobcí, dovozci, distributorovi i prodejci. Ani v internetovém prodeji, jak se obvykle prezentuje, nejsou ceny nejnižší, dokonce u instantních výrobků byla zjištěná cena nejvyšší (tabulka 2), zpravidla jde o nové druhy bezlepkových výrobků.

Tabulka 2: Průměrné ceny vybraných bezlepkových produktů

Potravina	Ø cena v Kč na 1 kg	Hypermark.	Supermark.	Superreta	Prodejna s obsluhou	Internetový obchod
Chléb	240	224	264	310	230	173
Čerstvé peč.	285	306	265	423	184	249
Sušenky	362	318	318	408	401	368
Mouka	84	77	93	109	80	61
Instantní v.	300	234	119	102	450	596
Uzeniny	322	290	341	199	456	X

Zdroj: Vlastní zpracování dle údajů z průzkumu cen, 2014.

Pro spotřebitele s onemocněním způsobeným nesnášenlivostí lepku představuje nákup bezlepkových potravin značné výdaje. Dodržování bezlepkové diety je finančně velmi náročné. V tabulce 3 jsou porovnávány Ø ceny zjištěné při průzkumu v samoobslužných prodejnách maloobchodu (zaokrouhleny na celé Kč) u vybraných produktů s lepkem prodáváných v ČR a pro bezlepkovou dietu vyrobené v ČR, v Polsku, na Slovensku a v Itálii.

Tabulka 3: Porovnání cen vybraných potravin s lepkem a pro bezlepkovou dietu

Produkt-množství	S lepkem (ČR)		Bez lepku made in							
			ČR		Polsko		Slovensko		Itálie	
	C./mn.	c./1kg	Cena	c./1kg	Cena	c./1kg	Cena	c./1kg	Cena	c./1kg
Chléb bílý 500g	19	38	49	98	102	204	53	106	82	164
Těstoviny 250g	12	48	30	120	96	384	44	176	85	340
Sladkost 100g	10	150	32	320	53	530	32	320	48	480
Mouka 1kg	15	15	79	79	118	118	110	110	105	105
Směs-knedl. 350g	38	109	45	129	69	197	48	137	71	203
Směs tm.chléb 1kg	37	37	64	64	60	60	65	65	60	60

Zdroj: průzkum a vlastní zpracování, 2014.

Údaje v tabulce vypovídají o značně rozdílných cenách potravin klasických (obsahující lepek) a potravin českých, polských, slovenských a italských pro bezlepkovou dietu, které jsou prodávány v ČR. Cena potravin pro bezlepkovou dietu je 1,2x (směs na knedlíky vyrobená v ČR) až 8x (těstoviny vyrobené v Polsku) vyšší.

Některé zdravotní pojišťovny poskytují příspěvky na dietu. Například Všeobecná zdravotní pojišťovna (VZP) poskytuje příspěvek pojištěnci VZP ve věku do 18, popřípadě do 26 let (pokud studují a nemají vlastní příjem); maximální výše příspěvku je 6 000 Kč ročně, to je 500 Kč na měsíc. Aby mohli klienti VZP čerpat příspěvek na bezlepkovou dietu, musí předložit doklad o diagnóze celiakie. Jak se vyvíjela výše příspěvku VZP pro celiaky a celkově vyplacená částka v letech 2010 – 2013 (za další roky do současnosti nejsou údaje k dispozici), ukazuje tabulka 4 (VZP, 2015):

Tabulka 4: Příspěvky VZP celiakům v letech 2010 – 2013

Rok	2010	2011	2012	2013
Výše přísp. v Kč	1 800	3 600	3 600	6 000
Počet příspěvků	1 984	4 256	6 083	9 991
Celkem vypl.v Kč	887 682	3 779 753	5 421 974	13 736 732

Zdroj: VZP, 2015.

Srovnáme-li údaje z let 2010 a 2013, je vidět, že se příspěvky v celkové výši zvýšily skoro 15,5 krát. Přestože i v současné době roční příspěvek činí 6 000 Kč pojištěncům do věku 18 (26) let, přesahují výdaje celiaků na bezlepkovou stravu tuto částku, jak vyplynulo z průzkumu.

3.2 Potraviny pro celiaky z hlediska značení

Průzkum dostupnosti potravin pro celiaky (dotazníkové šetření Spotřebitelské preference při nákupu potravin určených pro bezlepkovou dietu) z hlediska jejich značení značkou přeškrtnutý klas podle významnosti pro celiaky ukazuje následující tabulka 5:

Tabulka 5: Významnost značení bezlepkových potravin pro celiaky

	Resp.	1 nevýznamné	2	3	4	5	6	7	8	9	10 velmi významné
Celk.	1461	59	37	72	74	174	80	135	212	196	422
v %	100	4	2,5	4,9	5,1	11,2	5,5	9,2	14,5	13,4	28,9
Pro 416 respondentů značení méně důležité (28,5 %)							Pro 1045 respondentů je značení důležité (71,5 %)				

Zdroj: Vlastní zpracování dle údajů z průzkumu značení bezlepkových potravin, 2016.

Vypovídací hodnota tabulky ukazuje, že pro více než 2/3 respondentů-celiaků je značení bezlepkových potravin důležité.

Další otázka dotazníku se týkala toho, zda respondenti při nákupu dávají přednost výrobkům označeným touto značkou. Vyjádřilo se 391 respondentů, z toho 164 odpovědělo ano, je to jistota, mám k ní důvěru, jednodušší hledání, orientace, rychlejší nákup, bezpečnost, nemusí číst složení. 79 respondentů čte raději ještě složení výrobku. Přednost nedává nebo nemá ke značce důvěru 56 respondentů a 92 se vyhnulo v odpovědi předmětu otázky „zda dávají přednost výrobkům...“. Pokud se týká vztahu respondentů ke značce bezlepková potravina, pak kladný vztah k ní má 243 (164+79) respondentů-celiaků, to je 62,1 %.

3.3 Potraviny pro celiaky podle značky výrobců

Velmi výraznou determinantou poptávky po bezlepkových potravinách jsou výrobci a jejich výrobky. Důvodem pro nákup bezlepkových potravin nesoucích značku výrobce (od 1461 respondentů bylo získáno 1478 odpovědí) je:

důvěra ve zdravotní bezpečnost968 x, to je 65,5 %

dobrá zkušenost460 x, to je 31,1 %

ostatní (mimo obsah otázky)50 x, to je 3,4 %

Z 1461 respondentů se 452 (30,9 %) vyjádřilo, že žádné značky bezlepkových výrobků-potravin (dle výrobců) neznají. Vzhledem k tomu, jak jsou pro celiaky bezlepkové potraviny důležité pro jejich zdraví, a tím také pro udržení a rozvoj kvality života, je to poměrně velké procento neznalosti. V současné době se nabídka bezlepkových potravin zvýšila jak z hlediska sortimentu, tak i provozoven retailu včetně e-shopů. Ke zlepšení napomáhá dovoz těchto potravin zejména díky výhodám volného obchodu v rámci zemí EU.

V následující tabulce je uvedeno 10 značek výrobců bezlepkových potravin pro respondenty nejznámějších s jejich počtem hlasů a země původu výrobce:

Tabulka 6: Značky prvních 10 výrobců (jejich znalost)

Schär	Labeta	Jizerka, J.P.	Nominal	FreeFrom	Vitana	CeliHope	Sammills	Extrudo	Bezgluten
132	42	36	27	21	12	12	11	9	7
Itálie	ČR	ČR	ČR	Itálie	ČR	ČR	SK	ČR	Polsko

Zdroj: Vlastní zpracování dle průzkumu, 2016.

Respondenti uvedli i znalost dalších značek výrobců bezlepkových potravin s nižší frekvencí znalosti (menším počtem hlasů), a to převážně e-shopy: Adveni Medical, Agluten (Elinai Itálie) Balviten, který na e-shopu nabízí „Akce a slevy“ (<http://www.balviten.cz/>, 2017), dále Bezlepík, Glutenex (výrobce Polsko) a další, které jsou nové nebo mezi celiaky zatím méně známé. Kromě toho respondenti uváděli i některé značky výrobců, kteří se nespecializují na výrobu bezlepkových potravin, ale některé jejich výrobky lepek neobsahují nebo jen v povoleném množství nejvýše 100 mg/kg (Nařízení (ES) č. 41/2009), například Country Life, Hamé, Hollandia a další.

Závěr

Kvalita života obecně je podmíněná zdravím. Mezi chronická onemocnění, která vedou ke snížení kvality života postižených jedinců, se řadí i celiakie. Nejdůležitějším faktorem zhoršujícím kvalitu života u celiakie je nedodržování bezlepkové diety. Dopad celoživotního onemocnění celiakie na zdraví dospělých je významný, avšak pokud je diagnóza celiakální sprue stanovena včas a nemocní poctivě dodržují přísná dietní opatření, nastane ve většině případů remise příznaků, které postihují nemocné. Proto pro spotřebitele-celiaky mají vysokou hodnotu bezlepkové potraviny. Celiak by měl být připraven tak, aby si vybíral potraviny vhodné pro bezlepkovou dietu a vyhýbal se náhodným informacím. Zde existuje prostor pro společenskou odpovědnost, jak by měla fungovat spolupráce mezi celiaky, odborníky, výrobci, prodejci, ale také osvěta v masmédiích (například místo řady některých absurdních reklam). Spotřebitel s onemocněním celiakií, více či méně informovaný lékařem se při nakupování pro uspokojení svých potřeb rozhoduje často pod vlivem různých neodborných informací, které pro mnohé celiaky, ale i pro mnohé spotřebitele (drží bezlepkovou dietu, aniž mají celiakii diagnostikovanou), mohou znamenat nevratné riziko pro jejich zdraví i kvalitu jejich života.

Dovoz bezlepkových potravin zejména ze zemí EU se projevil i v průzkumu z roku 2016. Respondenti uvádějí znalost značek bezlepkových potravin i z dovozu. Mezi prvními 10 nejvíce uváděnými značkami výrobců jsou právě 4 z dovozu ze zemí EU (Itálie, Polsko, Slovensko).

Primární i sekundární data ukazují, že stav potravin pro bezlepkovou dietu v našich provozních jednotkách včetně e-shopů se zlepšuje. Nedostatkem je jejich nerovnoměrné pokrytí v jednotlivých regionech, zejména ve venkovském prostoru. Totéž se ve venkovském osídlení projevuje u služeb stravovacích v subsystému pohostinství, jak ukázal průzkum v roce 2014, který proběhl při řešení projektu 20141033 (11201/1312/3184) „Dostupnost stravování pro celiaky (s bezlepkovou dietou) v provozovnách pohostinství v ČR a jejich společenská odpovědnost vůči sledované skupině spotřebitelů“ (Availability of Catering for Celiacs (Gluten Free Diet) at the Premises of Catering Services in the Czech Republic and Their Social Responsibility towards the Monitored Group of Consumers). Bariérou pro celiaky je také jejich stravování v cestovním ruchu (Regnerová, Šálková, & Hes, 2015).

Literatura

FRÜHAUF, P., (2009). *Celiakie v dětském věku*. 1. vyd. Olomouc : Solen Print pro Nestlé Česko, 48 s. ISBN 978-80-87290-00-2.

HALLERT, C. et al., (2002). Living with coeliac disease. Controlled study of the burden of illness. *Scandinavian Journal of Gastroenterology* [online]. [cit. 2011-12-01], vol. 37, pp. 39–42. Dostupné z WWW: <<http://informahealthcare.com/doi/pdf/10.1080/003655202753387338>>.

HALLERT, C., SANDLUND, O., BROQVIST, M., (2003). Perception of health-related quality of life of men and women living with coeliac disease. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* [online]. [cit. 2011-12-01], vol. 17, pp. 301–307. Dostupné z WWW: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1046/j.1471-6712.2003.00228.x/pdf>>.

ILKŮOVÁ, V. (2008). *Kvalita života při onemocnění celiakií v dospělosti*. [Bakalářská práce]. [online]. [cit. 2017-02-01]. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Dostupné z WWW: <http://theses.cz/id/cyt5wf/downloadPraceContent_adipIdno_10608>.

KOLESÁR, L. (20xx). *HLA asociované choroby*. [online]. [cit. 2017-02-27]. Dostupné z WWW: <http://www.uhkt.cz/laboratore/kontroly-kvality/sub_article_1/libor-kolesar_-hla-asociovane-choroby.pdf/view>.

LEE, A., NEWMAN, J. M., (2003) Celiac diet: Its impact on quality of life. *Journal of American Dietetic Association* [online]. [cit. 2011-11-30], vol. 103, no. 11, pp. 1533–1535. Dostupné z WWW: <[http://www.journals.elsevierhealth.com/periodicals/yjada/article/S0002-8223\(03\)01233-1/abstract](http://www.journals.elsevierhealth.com/periodicals/yjada/article/S0002-8223(03)01233-1/abstract)>.

MAŇASKOVÁ, D., (2010). *Symptomy celiakie*. [online]. [cit. 2017-02-27]. Dostupné z WWW: <http://medicinman.cz/?p=nemoci-sympt&p_sub=celiakie/g-symptomy>.

PŘIBYLOVÁ, K., (2012). Řízení péče o chronicky nemocné v ČR na případu celiakie [online]., [cit. 2017-02-21], *Zdravotnictví v České republice*, vol. 3-4, pp 2 – 8. Dostupné z WWW: <<http://www.zdravcr.cz/archiv/zcr-3-4-2012.pdf>>.

REGNEROVÁ, O., ŠÁLKOVÁ, D., HES, A., (2015). Bariéry stravování klientů-celiaků v cestovním ruchu. *Auspicia*, 2015. ISSN 1214-4967.

SVERKER, A. et al., (2009). ‘I lose all these hours ...’ – exploring gender and consequences of dilemmas experienced in everyday life with coeliac disease. *Scandinavian Journal of Caring Sciences* [online]. [cit. 2011-12-03], vol. 23, pp. 342–352. Dostupné z WWW: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1471-6712.2008.00628.x/pdf>>.

SVERKER, A., HENSING, G., HALLERT, C., (2005). ‘Controlled by food’ – lived experiences of coeliac disease. *Journal of Human Nutrition and Dietetics* [online]. [cit. 2011-11-30], vol. 18, pp. 171–180. Dostupné z WWW: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1365-277X.2005.00591.x/pdf>>.

TONTINI, G. E. et al., (2010). Impact of Gluten Withdrawal on Health-Related Quality of Life in Celiac Subjects: An Observational Case-Control Study. *Digestion* [online]. [cit. 2011-12-08], vol. 82, no. 4, pp. 221–228. Dostupné z WWW: <<http://content.karger.com/ProdukteDB/produkte.asp?Aktion=Show>>.

Akce a slevy Balviten, (2017). [online]. [cit. 2017-03-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.balviten.cz/>>.

Nařízení (ES) č. 41/2009 ze dne 20. ledna 2009 o složení a označování potravin vhodných pro osoby s nesnášenlivostí lepku. [online]. [cit. 2017-02-27]. Dostupné z WWW: <http://www.bezlepkovadieta.cz/potraviny-domaci-legislativa_1/2032-3/oznacovani-potravin-z-hlediska-obsahu-lepku-plati-od-1-1-2012>.

Review of Quality of Life Project Management, (2004). [online]. Canada: Chief Review Services 2004 [cit. 2016-09-14]. Dostupné z WWW: <http://www.dnd.ca/crs/pdfs/qol_e.pdf>.

VZP, (2017). [online]. [cit. 2017-02-27]. Dostupné z WWW: <<https://www.vzp.cz/o-nas/aktuality/vzp-rozdelila-loni-celiakum-skoro-14-milionu-letos-rekordni-prispevky-pokracuji>>.

WHO, 2009. [online], [cit. 2016-09-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.euro.who.int/en/health-topics/Life-stages>>.

Příspěvek byl zpracován v rámci grantu:

Tento článek vznikl za podpory Interní grantové agentury (IGA) PEF ČZU v Praze, číslo 20171014 – “Optimalizace distribuce potravin určených pro zvláštní výživu se zaměřením na bezpečnostní produkty“.

KONTAKTNÍ ÚDAJE

Ing. Daniela Šálková, Ph.D.

Katedra obchodu a financí

Provozně ekonomická fakulta

Česká zemědělská univerzita

(Department of Trade and Finance, Faculty of Economics and Management, Czech University of Life Sciences Prague)

Kamýcká 129, 165 21, Praha 6, Česká republika

E-mail: salkova@pef.czu.cz

Ing. Marta Regnerová, CSc.

Katedra obchodu a financí

Provozně ekonomická fakulta

Česká zemědělská univerzita

(Department of Trade and Finance, Faculty of Economics and Management, Czech University of Life Sciences Prague)

Kamýcká 129, 165 21, Praha 6, Česká republika

E-mail: regnerova@pef.czu.cz

Název: **Aktuální problémy EU z oblasti ekonomické, politické a sociální**
Editoři: Růžena Ferebauerová, Richard Říha
Rozsah: 97 s.
Účel: Sborník příspěvků z vědecké konference
Rok vydání: 2017
Vydavatel: Vysoká škola evropských a regionálních studií, z. ú.
Žižkova tř. 6, 370 01 České Budějovice, 1. vydání, náklad 100 ks CD-ROM

ISBN 978-80-7556-021-6